T.C.
SELÇUK ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TÜRK DİLİ VE EDEBİYATI ANA BİLİM DALI
ESKİ TÜRK EDEBİYATI BİLİM DALI

ON BEŞİNCİ YÜZYIL DİVANLARINDA ULÜ'L-AZM PEYGAMBERLER

Rukiye YAKIT GÜREL

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Danışman
Yrd. Doç Dr. Nurgül SUCU

Haziran-2015
KONYA

Aileme…

T. C.
SELÇUK ÜNİVERSİTESİ
Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürlüğü

Bilimsel Etik Sayfası

Öğrencinin	Adı Soyadı	Rukiye YAKIT GÜREL
	Numarası	124201011001
	Ana Bilim / Bilim Dalı	TÜRK DİLİ ve EDEBİYATI/ ESKİ TÜRK EDEBİYATI
	Programı	Tezli Yüksek Lisans ☐ Doktora ☐
	Tezin Adı	ON BEŞİNCİ YÜZYIL DİVANLARINDA ULÜ'L-AZM PEYGAMBERLER

Bu tezin proje safhasından sonuçlanmasına kadarki bütün süreçlerde bilimsel etiğe ve akademik kurallara özenle riayet edildiğini, tez içindeki bütün bilgilerin etik davranış ve akademik kurallar çerçevesinde elde edilerek sunulduğunu, ayrıca tez yazım kurallarına uygun olarak hazırlanan bu çalışmada başkalarının eserlerinden yararlanılması durumunda bilimsel kurallara uygun olarak atıf yapıldığını bildiririm.

Öğrencinin imzası
(İmza)
Rukiye YAKIT GÜREL

SELÇUK ÜNİVERSİTESİ
Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürlüğü

Yüksek Lisans Tezi Kabul Formu

Öğrencinin	Adı Soyadı	Rukiye YAKIT GÜREL
	Numarası	124201011001
	Ana Bilim / Bilim Dalı	TÜRK DİLİ ve EDEBİYATI/ ESKİ TÜRK EDEBİYATI
	Programı	Tezli Yüksek Lisans ☐ Doktora ☐
	Tez Danışmanı	Yrd. Doç. Dr. Nurgül SUCU
	Tezin Adı	ON BEŞİNCİ YÜZYIL DİVANLARINDA ULÜ'L-AZM PEYGAMBERLER

Yukarıda adı geçen öğrenci tarafından hazırlanan ON BEŞİNCİ YÜZYIL DİVANLARINDA ULÜ'L-AZM PEYGAMBERLER başlıklı bu çalışma 29/07/2015 tarihinde yapılan savunma sınavı sonucunda oybirliği ile başarılı bulunarak, jürimiz tarafından yüksek lisans tezi olarak kabul edilmiştir.

Ünvanı, Adı Soyadı	Danışman ve Üyeler	İmza
Yrd. Doç. Dr. Nurgül SUCU	Danışman	
Doç. Dr. Semra TUNÇ	Üye	
Yrd. Doç. Dr. Murat AK	Üye	

İÇİNDEKİLER

ÖN SÖZ

XV. yüzyıl; Divan Edebiyatının kuruluş dönemini tamamlayarak klasik bir duruma geldiği dönemdir. Bu yüzyılda pek çok şair yetişmiş ve yüzlerce eser kaleme alınmıştır. Şairlerin birçoğu eserlerinde peygamber kıssalarına da yer vermiştir.

Bu çalışmamızda XV. yüzyılda yaşamış olan "Divan" sahibi 10 şairin, Ulü'l-Azm adı verilen beş büyük peygamberi (Hz. Nûh, Hz. İbrâhim, Hz. Mûsâ, Hz. İsâ ve Hz. Muhammed) şiirlerinde nasıl konuk ettikleri ele alınmıştır.

Çalışmamız Giriş ve 2 Bölümden oluşmaktadır:

Giriş Bölümünde; izlenilen metod ve yöntemlere değindikten sonra, Ulü'l-Azm peygamberlerin kimler olduğu verilip, bu peygamberlerin ortak özellikleri üzerinde durulmuştur.

I. Bölümde; XV. yüzyıl Divan Edebiyatının genel özellikleri aktarılmış, incelemeye alınan on divanın, şairleri hakkında bilgi verilmiştir.

II. Bölümde; peygamber kıssaları derlenmiş (âyet ve hadislere de atıflarda bulunarak), ilgili başlıklar altında o konuyla ilgili beyitler; sayfa, şiir ve beyit numarasıyla tasniflenerek verilmiştir.

Konunun değerlendirilmesinden elde edilen neticeler de Sonuç'ta maddelendirilmiştir.

Bu çalışma; bana, bir derya olan Divan Edebiyatımızın XV. yüzyıl suları içinde gezinti imkânı sağlamış ve benim Divan Edebiyatının kendine has güzelliklerine tekrar kavuşmama vesile olmuştur. Bunun için bugünlere gelmemde üzerimde büyük emekleri olan değerli hocalarım Prof. Dr. Ahmet Sevgi Beyefendiye, Prof. Dr. Emine Yeniterzi Hanımefendiye ve Doç Dr. Semra Tunç Hanımefendiye; ayrıca bütün bu çalışmalar esnasında yönlendirme ve bilgi aktarımlarıyla bana destek veren, bu tezi seçmemde ve tamamlamamda yardımlarını esirgemeyen ve manevi gücünü hep yanımda hissettiren değerli danışman hocam Yrd. Doç. Dr. Nurgül Sucu Hanımefendiye çok teşekkür ederim.

T. C.
SELÇUK ÜNİVERSİTESİ
Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürlüğü

Öğrencinin		
	Adı Soyadı	Rukiye YAKIT GÜREL
	Numarası	124201011001
	Ana Bilim / Bilim Dalı	TÜRK DİLİ ve EDEBİYATI/ ESKİ TÜRK EDEBİYATI
	Programı	Tezli Yüksek Lisans ☐ Doktora ☐
	Tez Danışmanı	Yrd. Doç. Dr. Nurgül SUCU
	Tezin Adı	ON BEŞİNCİ YÜZYIL DİVANLARINDA ULÜ'L-AZM PEYGAMBERLER

ÖZET

XV. yüzyıl eserlerinin oluşmasında İslâmî inançların (âyet ve hadisler), İslâmî bilimlerin (tefsir, kelâm, fıkıh), İslâm tarihinin, tasavvufun, peygamberlerle ilgili kıssa, mûcize, efsâne ve söylentilerin, Türk tarih ve kültürünün, dönemin edebiyat anlayışının vs. önemli etkileri vardır.

Bu çalışmamızda XV. yüzyılda yaşamış olan "Divan" sahibi 10 önemli şairin, Ulü'l-Azm adı verilen beş büyük peygamberi (Hz. Nûh, Hz. İbrâhim, Hz. Mûsâ, Hz. İsâ ve Hz. Muhammed) şiirlerinde nasıl konuk ettikleri ele alınmıştır.

Anahtar kelimeler: XV. Yüzyıl Türk Edebiyatı, Ulü'l-Azm, peygamberler, divan

T.C.
SELÇUK ÜNİVERSİTESİ
Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürlüğü

Öğrencinin		
	Adı Soyadı	Rukiye YAKIT GÜREL
	Numarası	124201011001
	Ana Bilim / Bilim Dalı	TÜRK DİLİ ve EDEBİYATI/ ESKİ TÜRK EDEBİYATI
	Programı	Tezli Yüksek Lisans ☐ Doktora ☐
	Tez Danışmanı	Yrd. Doç. Dr. Nurgül SUCU
	Tezin İngilizce Adı	ULÜ'L-AZM PROPHETS IN 15. CENTURY'S DİVAN POETRY

SUMMARY

In the XVth century a lot of things effected Turkish poetry here are some Islamıc beliefs, traditions, legends and so on …

In our work we tried to explain 10 important poets in the XVth century. In their poetries, there is a poetry called "Ulü'l-Azm" which includes 5 big prophets (Hz.Muhammed (sav), Hz. Noah, Hz. Abraham, Hz. Moses, Hz. Joses)

Keywords: Turkish literatüre in XVth century, Ulü'l-Azm, prophets, divan.

KISALTMALAR

as.	Aleyhisselâm
bk.	Bakınız
C	Cilt
çev.	Çeviren
Hz.	Hazret-i
haz.	Hazırlayan
M.	Musammat
Mes.	Mesnevi
Müf.	Müfredât
Nu.	Numara
nşr.	Neşreden
ra.	Radiyallahu Anhû
s.	Sayfa
sav.	Sallallâhu Aleyhi ve Sellem
SDÜ	Süleyman Demirel Üniversitesi
TDEA	Türk Dili ve Edebiyatı Ansiklopedisi
TDV	Türk Diyanet Vakfı
t.y.	Tarih yok
Tz.	Tazarrunâme
vd.	Ve diğerleri
vs.	Ve sâire
Yay.	Yayınları

GİRİŞ

Bilindiği gibi bir insanın eserlerini yorumlayabilmek için o kişinin içinde bulunduğu toplumun sosyo-ekonomik ve kültürel yapısına, kişinin nasıl bir ortamda yetiştiğine, hangi kaynaklardan beslendiğine kısacası hayata bakış açısına dair malumatınızın olması gerekir. İnsanın eseri, kendisinin aynasıdır.

Divan Edebiyatı şairleri, her ne kadar belirli kalıplarla, belirli konuları ele almaya çalışsalar da döneminde iz bırakmış olanları, kendi söyleyiş ve anlayışlarını bu kalıplarda eritip som altın olarak değer kazanmışlardır. Çalışmalarımız sırasında gördük ki gerek dinî gerekse din dışı konularda şiirler yazan şairlerimizin her biri kendi düşünceleri doğrultusunda peygamber kıssalarına yer vermişlerdir.

Çalışmamızda XV. yüzyılda yaşamış olan "Divan" sahibi 10 önemli şairin, Ulü'l-Azm adı verilen beş büyük peygamberi (Hz. Nûh, Hz. İbrâhim, Hz. Mûsâ, Hz. İsâ ve Hz. Muhammed) şiirlerinde nasıl konuk ettiklerini ele aldık.

Bu düşünceden yola çıkarak konumuzun başlığını oluşturan Ulü'l-Azm Peygamberlerin tespiti ve bu peygamberler hakkında detaylı bilgi toplama yöntemi önceliğimiz oldu.

İkinci olarak; XV. Yüzyıl Divan Edebiyatının özellikleri ve o döneme damgasını vurmuş 10 büyük şairimizin kısaca hayat hikâyelerini, edebi kişiliklerini ve eserlerini vermeye çalıştık.

Üçüncü olarak; kitapların temini

Dördüncü olarak; her bir kitapta ismen veya alakalı olarak Ulü'l-Azm peygamberlerle ilişkili beyitlerin tespiti ve bunların sayfa, şiir ve beyit numaralarıyla kaydedilmesi

Beşinci olarak; konu başlıkları belirlenerek tasnifleme yapılması

Altıncı olarak; aynı şairin, aynı konudaki beyitlerinden birinin seçilerek diğerlerinin dipnotlarda ifade edilmesi

Yedinci olarak; tez içerisinde aktarılan bilgilerden yola çıkarak sonuçlandırılmaya gidilmesi ve bu sonuçların doküman olarak sunulması

Sekizinci olarak; bütün konularla ilgili verilen dipnotlardan oluşan kaynakların derlenmesi ve "Kaynaklar" bölümüne aktarılması bu çalışmada izlenen başlıca yöntem ve tekniklerdendir.

Çalışmamızın tamamında izlenen bir yöntem olarak, karşılaştığımız birden fazla konuyla alakalı beyitleri, bizce en çok dikkat çeken özelliğinin yer aldığı konu başlığına dâhil ettik. Tekrara düşmemek için diğer konu başlıklarında kullanmadık.

İncelemeye aldığımız 10 divandan biri olan Necâtî Beg Divanı'nın Yrd. Doç.Dr. Nurgül Sucu Hanımefendi tarafından (2009) "Necâtî Divanı'nda Peygamber Kıssaları" adı altında derlendiğini gördük ve çalışmamızda bu makaleden büyük ölçüde istifade ettik.

Ele aldığımız divanların künyelerini hem Kaynaklar bölümünde belirtmeyi hem de bu bölümde vermeyi uygun gördük:

Arslan, Mehmet (2007). *Mihrî Hatûn Divanı.* Ankara: Atatürk Kültür Merkezi Yayınları.

Bayram, Yavuz (2009). *Adlî (Sultan İkinci Bâyezid).* Ankara: Amasya Valiliği Yayınları.

Doğan, Mustafa, N.(2014). *Fâtih Dîvânı ve Şerhi*. İstanbul: Türkiye Yazma Eserler Kurumu Başkanlığı Yayınları.

Ersoylu, Halil (1989). *Cem Sultân'ın Türkçe Divanı*. Ankara: TDK Yayınları.

İsen, Mustafa ve Kurnaz, Cemal (1990). *Şeyhî Divanı*. Ankara: Akçağ Yay.

Mengi, Mine (1995). *Mesîhî Divanı*. Ankara: Atatürk Kültür Merkezi Yay.

Özmen, Mehmet (2001). *Ahmed-i Dâ'î Divanı*. Ankara: TDK Yay.

Özyıldırım, Ali, E. (1999). Hamdullah Hamdî ve Divanı. Ankara: Kültür Bakanlığı Yay.

Tarlan Ali, Nihat (1992a). *Ahmed Paşa Divanı*, Ankara: Akçağ Yayınları.

Tarlan Ali, Nihat (1992b). *Necâtî Beg Divanı*, Ankara: Akçağ Yayınları.

Bir diğer yöntem olarak; peygamberlerin hayatını anlatan kıssaların tamamını vermek yerine, şiirlerde işlenen yönlerini, ilgili başlıklar altında ele alıp önce olayı verme, sonra o olayın (varsa) Kur'an-ı Kerîm'de ve hadislerde geçişini ve son olarak da beyitin kendisini vermeye çalıştık. Ayrıca beyitleri günümüz Türkçesine birebir çevirmek yerine o konuyla ilişkisine atıfta bulunduk.

Ulü'l-Azm peygamberlerin her biriyle ilgili bölümün sonunda beyit ve konu başlıklarından oluşan dökümanları da vererek bilgi aktarımı yaptık. Bu dökümanlar sonucunda; şairlerimizin bazı konularda daha fazla yoğunlaştığını gördük: Hz. Nûh'un Tûfânı, Hz. Mûsâ'nın Tûr'a çıkması- Cenab-ı Hakk'la konuşması, Hz. İbrâhim'in ateşe atılması, Hz. Îsâ'nın ölüleri diriltme mûcizesi, Hz. Peygamber'in şefâati, Mi'râc mûcizesi gibi.

Bazı şairlerimizin Divanlarının sonunda diğer eserlerine de rastladık ve bu eserler üzerinde de araştırmamıza devam ettik. Misâl; Mihrî Hâtûn'un Tazarrunâme'si ve Mesîhî'nin Şehr-Engiz'i. Tazarrunâme'den alınan eserlerde (Tz.) kısaltmasını kullandık.

Ayrıca; Ulü'l-Azm peygamberleri, insanlığa gönderiliş sırasına göre ele aldık.

Tezimizin daha iyi anlaşılabilmesi adına Ulü'l-Azm peygamberlerinin kimler olduğuna ve bu peygamberlerin ortak özelliklerine[1] de değinmek istiyoruz.

ULÜ'L-AZM PEYGAMBERLER

Azîm; bir işin icrasına ve yerine getirilmesine kalbi kesinlikle bağlamak yahut iradede sabır ve sebat ile maksadı takip ve gayret sarf etmek[2], ısrarla istemek, yemin etmek, herhangi bir işi yapmaya niyet etmek, sıkı bir şekilde emretmek, zoru başarmaya karar vermek ve yapılacak işi ciddiye almak manalarına gelir.

Kur'ân-ı Kerim'de ise azîm bazen sabır[3] bazen de ahde vefâ[4] anlamında kullanılmıştır.

Azîm kelimesi hadislerde de benzer anlamlarda kullanılmaktadır. Kesin kararlılık ve bir şeyi ısrarla istemek manasına gelmek üzere Hz. Peygamber; "Sizden herhangi biriniz duasında; Allah'ım! Dilersen beni bağışla! Dilersen bana merhamet eyle! Dilersen bana rızık ver demesin. İsteğini (duasını) ' Beni bağışla, bana merhamet et,

---

[1] Ulü'l-Azm peygamberlerle ilgili bilgilerde genel olarak Salih Karacabey'in (1998) *"Ulü'l-Azm Peygamberler ve Ortak Yönleri"* makalesinden (Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fak. Dergisi) ve Muhammed Aruçi'nin (2012) *"ulü'l-azm"* maddesinden (TDV) istifade edilmiştir.

[2] Yazır, 1992: 4363-4364.

[3]" Kim sabreder ve affederse şüphesiz bu hareketi, yapılmaya değer işlerdendir." (Şûrâ 42/43)

[4] "Andolsun biz, daha önce de Âdem'e ahit (emir ve vahiy) vermiştik. Ne var ki o, (ahdi) unuttu. Onda azim de bulmadık." (Tâhâ 20/115)

bana rızık ver, gibi.' kararlılık ve kesinlik ifadeleriyle ortaya koysun. Çünkü Allah dilediği her şeyi yapar, O'nu zorlayacak hiçbir kuvvet yoktur." buyurmaktadır. (Karacabey: Buharî, Tevhîd, 31; Müslim, Dua ve Zikir, 8 vd.)

Ulü'l-Azm da, Cenab-ı Hakk'ın kendilerinden yerine getirilmesini istediği şeylerde kararlılık, sabır ve gayret gösteren peygamberler demektir.

Kur'ân-ı Kerim'de adı geçen peygamberlerin hepsinin, Cenab-ı Hakk tarafından kendilerine verilen bu kutsal görevi yerine getirmek amacıyla gayret sarfettikleri muhakkaktır. Bu açıdan bakılınca hiçbir peygamber diğerinden ayrı tutulmamalıdır. Ancak her peygamberlerin gönderildikleri; zamanın, toplumun ve yerine getirmeleri gereken görevlerin boyutlarının farklılığı vardır. Özellikle bazı peygamberler hakkında Cenab-ı Hakk'ın Ulü'l-Azm ifadesini kullanması bu açıdan önemlidir. İşte bu noktada insanlık âleminin dönüm noktalarında gönderilen ve bazı yönleriyle diğer peygamberlerden farklı özellikleri bulunan peygamberler, Ulü'l-Azm peygamberler olarak vasıflandırılmıştır. Bu gruba dahil olan peygamberlerin, hem sayıları hem de kim oldukları konusunda görüş farklılıkları olmakla beraber "Ulü'l-Azm" peygamberlerin Hz. Nûh, Hz. İbrâhim, Hz. Mûsâ, Hz. Îsâ ve Hz. Muhammed (sav)olmak üzere, beş peygamberden ibaret olduğu genel olarak kabul edilmiştir. (Karacabey: İbn Kesîr, 1969: 172)

Ulü'l-Azm kelimesi Kur'an-ı Kerim'de sadece Ahkâf suresinde geçmektedir. Ancak azîm ve sebat sahibi kimseler anlamında da başka ayetlerde de geçmektedir. İslâm bilginleri, Hz. Nûh'u, Hz.İbrâhim'i, Hz.Mûsâ'yı, Hz.Îsâ'yı ve peygamberlerin sonuncusu Hz. Muhammed (sav)'i Ulü'l-Azm peygamberlerden sayarken şu âyetleri delil göstermektedirler:

"O halde (Resûlum),peygamberlerden azim sahibi olanların sabrettiği gibi sen de sabret." (Ahkâf 46/35)

"Dini ayakta tutun ve onda ayrılığa düşmeyin diye Nuh'a tavsiye ettiğini, sana vahyettiğimizi, İbrahim'e, Musa'ya ve İsa'ya tavsiye ettiğimizi Allah size de din kıldı." (Şûra 42/13)

“Hani biz peygamberlerden söz almıştık; senden, Nûh’tan, İbrâhim’den, Mûsâ’dan ve Meryem oğlu Îsâ’dan da. (Evet) biz onlardan pek sağlam bir söz aldık.” (Ahzab 33/7)

Kur’ân-ı Kerîm’de, Resûl-i Ekrem’e peygamberlerden azîmli ve kararlı olanların sabrettiği gibi sabretmesinin emredildiği bir âyette geçmektedir (Ahkâf 46/35). Ahzâb sûresinde (33/7) peygamberlerden ağır taahhüt (mîsâk) alındığı belirtildikten sonra onlardan özellikle Hz. Muhammed, Hz. Nûh, Hz.İbrâhim, Hz.Mûsâ ve Hz.Îsâ’nın zikredilmesine dayanan âlimler, Ulü’l-Azm peygamberlerin bunlardan ibaret olduğunu söylemişlerdir. (Aruçi, 2012: 295)

Ulü’l-Azm peygamberlere hitap eden âyetlerde dikkati çeken üç kavram yer almaktadır: Sabır, azîm ve mîsâk. “Sıkıntıya, belâ ve güçlüklere karşı direnip bunların ortadan kalkacağına inanmak” anlamındaki sabırla “dayanıklı ve kararlı olmak” mânasındaki azîm birbirinden ayrılmayan iki kavram durumundadır. Nitekim bazı âyetlerde sabırla azîm birleştirilerek aynı anlamda kullanılmışlardır. (Âl-i İmrân 3/186; Lokmân 31/ 17; Şûrâ 42/43). Mîsâk ise “ağır taahhüt, kuvvetli antlaşma” demektir. (Aruçi, 2012: 295)

Ancak farklı özellikleri öne çıkaran âlimler Ulü’l-Azm peygamberlerin sayısı ve bunların kimler olduklarına dair değişik fikirler ortaya koymuşlardır. Mesela Harputlu İshâk Efendi, bu peygamberlerin sayısının altı olduğunu ve konuyla ilgili kanaatini şöyle ileri sürmüştür: “Allahu Teâla, ilk insan ve ilk peygamber olan Âdem’den beri her bin senede şeriat sahibi yeni bir peygamber vasıtasıyla insanlara dinler göndermiştir. Bunlar arayıcılığıyla insanların dünyada rahat ve huzur içinde yaşamaları va ahirette de sonsuz saadete kavuşmaları yolunu bildirmiştir. Kendileri ile yeni bir din gönderilen peygamberlere “resûl” denir. Resûllerin büyüklerine “Ulü’l-Azm” peygamberler denir.” (Harputlu İshâk Efendi, 1995: 3)

Ulü’l-Azm peygamberlerin en önemli özelliklerinin sabır ve azîm olduğu göz önüne alınacak olursa Hz. Âdem’in Ulü’l-Azm peygamberler içinde yer alamayışını âlimler şu ayete dayandırmışlardır:

“Andolsun biz, daha önce de Âdem’e ahit (emir ve vahiy) vermiştik. Ne var ki o, (ahdi) unuttu. Onda azim de bulmadık. ” (Tâhâ 20/115)

Ancak bu durum diğer peygamberlerin sabırlı ve azîmli olmadıkları anlamına gelmez. Kur'ân-ı Kerîm'de son peygamberle ümmetine sabır ve azîm tavsiye edilirken geçmiş dönemlerdeki nebîlerin ve ümmetlerinin karşılaştıkları sıkıntılara temas edilir (Bakara 2/214). Sabır Kur'ân-ı Kerîm'de yirmi civarındaki âyette Resûlullah'a, ayrıca diğer peygamberlere nisbet edilirken, Hz. Âdem'de azmin, Hz.Yûnus'ta sabrın eksik olduğu belirtilir (Tâhâ 20/115; Kâlem 68/48). Bu durumda bazı âlimlerin Ulü'l-Azmin bütün peygamberleri kapsadığı biçimindeki yorumları isâbetli görünmemektedir. (Aruçi, 2012: 296)

ULÜ'L AZM PEYGAMBERLERİN ORTAK YÖNLERİ

1-Kur'ân-ı Kerîm'de Adı Geçen Seçkin Ailelere Mensup Olmaları

Kur'an-ı Kerîm'de:

"Allah, birbirinden gelme nesil olarak Âdem'i, Nûh'u, İbrâhim ailesi ile İmran ailesini seçip âlemlere üstün kıldı. Allah işiten ve bilendir." (Al-i İmran 3/33-34) buyurulmaktadır. Her ne kadar bu âyette Hz.Mûsâ, Hz. Îsâ ve Hz. Muhammed (sav) açıkça zikredilmese de bu peygamberlerin; Hz. İbrâhim'in oğulları, Hz. İsmâîl ve Hz. İshâk'ın soyundan gelmiş olmaları ile Yahudi, Hıristiyan ve Müslümanların, Hz. İbrâhim'i ataları kabul etmeleri, onların da bu âyetin kapsamına girdiklerini göstermektedir.

Yine Hz. Nûh'un soyunun kalıcı kılındığı ile Hz. İbrâhim'in de, onun soyundan geldiği âyetlerde şöyle belirtilmektedir; "Biz yalnız Nûh'un soyunu kalıcı kıldık. Sonradan gelenler için de ona iyi bir nam bıraktık. Şüphesiz İbrâhim de onun (Nûh'un) milletinden idi..." (Saffât 37/77-78, 83)

Hz.Âdem'den sonra insan neslinin devamında Hz. Nûh'un önemli bir yeri vardır. Hz.Âdem'in soyundan gelen bu peygamberlerden beş tanesi için "Âdemoğlunun en seçkini beş kişidir; Nûh, İbrâhim, Mûsâ, Îsâ ve Muhammed'dir." (İbn Kesîr, 1969: 469) denilmektedir. Ayrıca, aralarında uzun asırlar geçmesine rağmen, tevhit itikadının esaslarında Hz. İbrâhim'in Hz. Nûh'a bağlı olduğu kaydedilmiştir.

2-Kendilerinden Sağlam Söz Alınmış Kişiler Olmaları

Cenab-ı Hakk, Kur'ân-ı Kerim'de özellikle Ulü'l-Azm peygamberlerden haber vererek; onlardan Cenab-ı Hakk'ın dinini yayma ve risâletini tamamlama, ahit ve misâk aldığını bildirmiş ve şöyle buyurmuştur:

"Hani biz peygamberlerden söz almıştık; senden, Nûh'tan, İbrâhim'den, Mûsâ'dan ve Meryem oğlu Îsâ'dan da. (Evet) Biz onlardan pek sağlam bir söz aldık." (Ahzâb 33/7) Âyetin devamında "Allah bu sözü, doğruları doğruluklarıyla sorumlu kılmak için aldı. Kâfirler için de acıklı bir azap hazırladı." (Ahzâb 33/8) buyurulmaktadır.

İsimleri zikredilen Ulü'l-Azm peygamberlerden Hz. Mûsâ, Hz.Îsâ ve Hz. Muhammed (sav) semavî dinlerin dayandığı vahiylerin tebliğcileridir ve mensupları halen mevcuttur. Hz. İbrâhim semavî dinlerin temel ilkesini oluşturan tevhit esasının, dolayısıyla Hanîf inancının ortak peygamberidir. Babası ve kavmi tarafından reddedilen, Nemrûd tarafından ateşe atılan tarihî bir şahsiyettir. Hz. Nûh, sosyolojik gelişim tarihinde belki de toplum hayatının tam anlamıyla başladığı bir dönemde nübüvvetle görevlendirilmiştir. O, Kur'ân-ı Kerîm'de belirtildiği üzere ilk defa ilâhî vahyi, tevhit ilkesini insanlara tebliğ eden peygamber ve ilk resûldür.

Şüphesiz Cenab-ı Hakk bütün peygamberlerden, peygamberliği kabul ile dine davet ve Cenab-ı Hakk'ın emirlerini tebliğ ve icrâ etmeye yeminle söz almıştı. Onlar da bu sözü vermişlerdi. Fakat özellikle bu beş peygamberin ismen zikredilmesi, onların Ulü'l-Azm peygamberlerden olduklarını vurgulamak içindir. Ayrıca Hz. Peygamber'in hepsinden önce sayılması, O'nu yüceltmek ve Ulü'l-Azm peygamberlerin de en başta geleni olduğunu belirtmek içindir. Çünkü O, peygamberlerin sonuncusudur. Nübüvvet zincirinin son halkasını teşkil etmektedir.

3-Hepsinin Resûl Olarak Görevlendirilmeleri

Adı geçen bu beş büyük peygamber, kendilerine peygamberlik ve kitap verilmiş olmalarından dolayı hem nebî, hem de resûldürler. Sadece kendisinden önceki bir peygamberin kitap ve şeriatını devam ettiren peygamber "nebî" kendisine yeni bir kitap indirilen ve yeni bir din tebliğ eden peygamber ise hem "nebî", hem de "resûl"

dür. Yani resûl ile nebî arasında fark vardır. Resûl kendisine şeriat verilen kimse olup bunu tebliğ ederken karşı çıkana harp ilan eden ve bir nevi devlet idaresi vazifesini de elinde bulunduran ve hükümleri fiilen tatbik eden kimsedir. Nebî ise tebliğ ettiği hususlara karşı koyanlarla harp etmez. Sadece tebliğ ve ikaz ile yetinir.

Bu peygamberlere, hem risâlet görevi hem de kitap verildiği âyetlerde şöyle ifade edilmektedir:

“And olsun ki biz, Nûh’u ve İbrâhim’i gönderdik, Peygamberliği de Kitab’ı da onların soyuna verdik. Onlardan (insanlardan) kimi doğru yoldadır, içlerinden birçoğu da yoldan çıkmışlardır.” (Ahzâb 33/7)

Bu âyette Hz. Nûh ve Hz. İbrâhim ismen zikredilmişlerdir. Bu iki peygamber, kendi zamanlarında yaşadıkları olaylar ve kendilerinden sonrası için bıraktıkları izler vesilesiyle, insanlık tarihinin belirli zaman dilimlerinde ortaya çıkan iki önemli şahsiyet, iki köşe taşı durumundadırlar. Hz. Nûh, kendi adıyla beraber anılan Tûfân hadisesini yaşamış biri olarak, insanlığın ikinci babası (ebu’l-beşer-i sânî) gibi telakki edilmiştir. Tûfândan sonra çeşitli milletlerin Hz. Nûh’un oğulları Ham, Sam ve Yafes’in soyundan geldikleri bilinmektedir. Bu durum Hz. Nûh’un insanlık tarihi içindeki yeri ve öneminin algılanabilmesi bakımından önemlidir. Aynı şekilde Hz. İbrâhim de Yahudilik, Hristiyanlık ve İslâm gibi üç büyük din mensuplarının atası sayılmaktadır.

“O’na İshak ve Yakub’u bağışladık. Peygamberliği ve Kitapları, O’nun soyundan gelenlere verdik. O’nu dünyada mükâfatlandırdık: şüphesiz ahirette de salihler zümresindendir.” (Ankebût 29/27)

“...Oysa İbrâhim soyuna Kitab’ı ve hikmeti verdik ve onlara büyük bir hükümranlık bahşettik.” (Nisâ 4/54). Ayrıca Hz. İbrâhim kendi neslinden gelenlere peygamberlik ve Kitap verilmesi için dua da etmiştir:

“Ey Rabbimiz! Onlara, içlerinden Senin âyetlerini kendilerine okuyacak, onlara Kitap ve hikmeti öğretecek, onları temizleyecek bir peygamber gönder. Çünkü üstün gelen, her şeyi yerli yerince yapan yalnız Sensin.” (Bakara 2/129)

Aynı şekilde Kitap ve hikmet Hz. Peygamber'e de verilmiştir. (Bakara 2/231; Nisâ 4/113).Yine Hz. Îsâ'ya hikmet, Tevrât ve İncil öğretilmiştir (Al-i İmran 3/48; Maide 5/46, 110; Hadîd 57/27). Ulü'l -Azm peygamberler arasında ismi geçen resûllerden Hz. Mûsâ'ya da Kitap verildiği âyetlerde belirtilmektedir(Mü'minin 23/49; Furkan 25/35; Kasas 28/43; …)

4-Şeriat Sahibi Olmaları

Ulü'l Azm peygamberlerin en önemli ortak özelliklerinden birisi de, onların aynı zamanda şeriat sahibi olmalarıdır. Bu husus bir âyette şöyle ifade edilmiştir.

"Dini ayakta tutun ve onda ayrılığa düşmeyin." diye Nûh'a tavsiye ettiğini, "Sana vahyettiğimizi, İbrâhim'e, Mûsâ'ya ve Îsâ'ya tavsiye ettiğimizi Allah size de din kıldı. Fakat kendilerini çağırdığın bu (din), Allah'a ortak koşanlara ağır geldi. Allah dilediğini kendisine peygamber seçer ve kendisine yöneleni de doğru yola iletir." (Şûra 42/13)

Bu âyette ilk olarak Hz. Nûh, sonra da Hz. Muhammed (sav) zikredilmiştir, peşinden bu iki peygamber arasında yer almış Ulü'l-Azm peygamberlerden Hz. İbrâhim, Hz. Mûsâ ve Hz. Îsâ'nın isimleri sıralanmıştır. Nitekim Ahzâb sûresinin 7. âyetinde de bu peygamberlerin isimleri birlikte verilmiştir. (Yazır, 1992: 4227)

Peygamberlerin gönderiliş amacı insanları bir olan Cenab-ı Hakk'a kulluğa davettir. Bu gerçek, Kur'ân-ı Kerim'de şöyle ifade edilir:

"Senden önce hiçbir resûl göndermedik ki ona; 'Benden başka ilah yoktur; şu halde Bana kulluk edin' diye vahyetmiş olmayalım." (Enbiya 21/25)

5-Cenab-ı Hakk'ın Bazı Yönlerden Kendilerine Üstünlük Vermesi

Bir kısım peygamberlerin kemal ve fazilet yönünden diğerlerine nazaran daha üstün yaratıldığı ve kendilerine bazı meziyetlerin verildiği Kur'an-ı Kerîm'de şu şekilde belirtilmiştir:

"O peygamberlerin bir kısmını diğerlerinden üstün kıldık. Allah onlardan bir kısmı ile konuşmuş bazılarını da derece derece yükseltmiştir. Meryem oğlu Îsâ'ya açık mûcizeler verdik ve onu Ruhu'l-Kudüs ile güçlendirdik." (Bakara 2/253)

“Rabbin göklerde ve yerde olan herkesi en iyi bilendir. Gerçekten biz, peygamberlerin kimini kiminden üstün kıldık…” (İsrâ 17/55)

Şüphesiz peygamberlerin arasındaki bu derece farkı, maddi ve bedeni yönden olmayıp rûhî ve manevî fazilet ve kabiliyetler yönündendir. Adı geçen bu peygamberlerden bazılarının Cenab-ı Hakk’a olan yakınlıkları farklı şekillerde dile getirilmiştir. Hz. Nûh’a “Neciyyullah”, Hz. İbrâhim’e “Halîlullah”, Hz. Mûsâ’ya “Kelîmullah”, Hz.İsâ’ya “Rûhullah ve Kelimetullah”, Hz. Muhammed’e “Habîbullah” ünvanları verilmiştir.

Ulü’l-Azm peygamberlere üstünlük kazandıran özellikler sadece bu sayılanlardan ibaret olmadığı gibi Hz. Muhammed (sav)’e üstünlük kazandıran özellikleri de sayılamayacak kadar çoktur. Her peygamber belirli bir kavme, geçici bir süre için gönderildiği halde O, “Âlemlere rahmet olarak gönderilmiş…”[5], “…..peygamberlerin sonuncusu”[6] ve Cenab-ı Hakk katında kıyamete kadar kabul görecek olan yegane bir dinin[7] tebliğcisi olan bir peygamberdir. Bu özellikler O’nun üstünlüğünü gösteren delillerden sadece birkaçıdır.

6. Sabır ve Sebatta Öncü Olmaları

Ulü’l-Azm sahibi peygamberler şeriatın tebliğ ve temsilinde büyük gayret sarf etmişler, ortaya çıkan güçlüklere ve kendilerine yapılan düşmanlıklara göğüs germişlerdir:

Hz. Nûh’a oğlu inanmamış; kavmi, yaptığı davet karşısında hakaret edip onu taşlamıştır (Nûh 71/1-28).

Hz. İbrâhim’in babası oğlunun peygamberliğini kabul etmemiş ve ona sahip çıkmamış (Enbiya 6/74-75, 83, 161), Nemrûd tarafından mancınıkla ateşe atılmış, Cenab-ı Hakk tarafından oğlunu kurban etmesi istenerek imtihana tabi tutulmuş ve nihayetinde hepsine sabır ve sebatla karşılık vermiştir.

[5] Enbiyâ 21/107
[6] Ahzâb 34/40
[7] Âl-i İmrân 3/19, 85.

Hz. Mûsâ, Firavunların zulüm ve işkence yaptıkları bir dönemde dünyaya gelmiş, hem Firavun hem de söz dinlemeyen İsrâiloğulları ile uğraşmak zorunda kalmıştır.

Hz. İsâ, babasız olarak dünyaya gelmiş, sağlığında çok az kişi iman etmiş, en acısı da kendi havarilerinden birinin ihanetine uğrayarak, çarmıha gerilmiştir (Hristiyan inancına göre).

Hz. Peygamber ise yetim olarak dünyaya gelmiş, çocuk yaşta hem annesini hem dedesini hem de kendisini himaye eden amcasını kaybederek öksüzlüğün ve kimsesizliğin verdiği acı ve sıkıntılara göğüs germiştir. Her türlü dünyevi teklifleri geri çevirmiş, davası uğrunda maruz kaldığı pek çok işkenceye de sabır ve metanetle karşılık vermiştir.

I.BÖLÜM[8]

1.1. XV. YÜZYIL DİVAN EDEBİYATI

Divan edebiyatı bu yüzyılda artık kuruluş dönemini tamamlayarak klasik bir duruma gelmiştir. Manzum-mensur her türde ve her konuda yazılmış pek çok eserle edebiyat iyice gelişerek bir yükselme devri başlamıştır. Yüzlerce şairin kaside ve gazel sahasında büyük bir gelişme sağladıkları açıkça görülür. Yazılan divanların sayısı önceki yüzyıla göre daha fazladır. Mesnevi alanında da her konuda telif ve tercüme çok sayıda eser yazılmış, hamseler meydana getirilmiştir.

XIV. yüzyıldaki dinî-destanî mesnevilerin yerini bu yüzyılda daha çok tarihî mesneviler almış ve yapılan fetihleri anlatan gazavatnâmeler yazılmıştır. Telif ve tercüme şeklinde yazılan mensur eserlerin sayısı oldukça artmıştır. XV. yüzyılın ilk yarısında yazılan bu eserlerin açık ve oldukça sade bir dili vardır. Bu yüzyılın şairleri, şiirlerinde atasözlerini, Türkçe tabirleri, Türkçe kelimelerden yaptıkları redif ve kafiyeleri kullanmak suretiyle şiir dilini geliştirmek için büyük gayret göstermişlerdir. Nesir dilinde de iki ayrı gelişme görülmüştür. Halk için yazılan dinî eserlerde ve tarihlerde sade bir dil kullanılmış, ancak bazı eserlerde sanatkârane nesir yer almıştır.

XV. yüzyılın ilk yarısında Anadolu'da edebî faaliyetin Osmanlı sahasında daha verimli olduğu görülür. I. Bayezid'in büyük oğlu Emir Süleyman (1403-1410) edebiyata ve şiire meraklı olup Osmanlı sarayında şairleri ilk defa o toplamıştır. Sarayının çevresinde toplanan şairlerden özellikle Ahmedî ile Ahmed-i Dâ'î, ondan büyük ilgi ve destek görmüşlerdir. Ahmed-i Dâ'î, Çeng-nâme adlı eserini, Ahmedî ise Tervîhü'l-Ervâh'ı Emir Süleyman'a sunmuşlardır. Yine her iki şair, bu şehzadenin ölümü üzerine mersiyeler yazmışlardır. Süleyman Çelebi Mevlîd'ini onun zamanında yazmıştır.

XV. yüzyılın başında Çelebi Mehmed'in kısa süren padişahlığı döneminde Osmanlı edebiyatının ilk şairleri yetişmeye başlamıştır. Çelebi Mehmed, hükümdar olduğu dönemde Germiyan sarayından Osmanlı sarayına intisâp eden Ahmedî,

---

[8] Bu bölümün hazırlanmasında Büyük Türk Klasikleri'nden (1985) ; TDEA 'dan; İpekten, H. (2007), *"Eski Türk Edebiyatı"* ve Yavuz, K. ve vd. (2013) *"XIV.-XV. Yüzyıllar Türk Edebiyatı "*adlı eserlerden istifade edilmiştir.

Ahmed-i Dâ'î ve Şeyhî gibi şairleri himaye ettiği gibi, ilim, fikir ve sanat çalışmalarına da önem vererek telif ve tercüme eserlerin yazılmasını sağlamıştır.

Anadolu Türk birliğinin yeniden kurulmaya başladığı II. Murad döneminde, beyliklerin Osmanlı idâresi altına girmesi ile kültür ve sanat faaliyetleri de Osmanlı sarayına taşınmıştır. Türk dili ve edebiyatının gelişmesine büyük katkısı olan âlim ve şairler ile haftada iki gün görüşen II. Murad Han, nerede bir hüner sahibi olduğunu duysa ona iltifat edip ihsanını esirgememiştir. İyilik yapmayı seven ve hayratının çokluğundan dolayı "Ebu'l-hayr" diye anılan II. Murad'ın âlim ve şairlere hattâ tarikatlara olan yakınlığı ve onları desteklemesi, adına çok sayıda Türkçe eserin yazılmasına, Türk edebiyatının ve kültür hareketlerinin gelişmesine zemin hazırlamıştır. Kaynakların verdiği bilgilere göre Osmanlı'da ilk şiir söyleyen ve şiirlerinde mahlas kullanan padişah da II. Murad'dır (Murâdî).

Osmanlıda, II. Murad devrinde büyük kültür hareketleri, sade ve açık Türkçe eserler yazma (Türkçecilik) akımı devam etmiş ve bu anlayış Fatih ve II. Bayezid döneminde de varlığını göstermiştir.

Fatih de babası II. Murad gibi ilme, sanata ve âlimlere çok önem vererek İstanbul'u Doğu'nun ve Batı'nın en büyük kültür merkezi yapmak için büyük gayret göstermiştir. Ayrıca o, din ve mezhep farkı gözetmeksizin ilim adamlarını korumuş, onlara büyük değer vermiştir.

Fatih devrinde yazılan mensur eserlerde, özellikle Arapça ve Farsça olmak üzere başka dillerden kelimelerin ve bazı gramer şekillerinin kullanılması gittikçe artmıştır. Bu durum, nesirde heybetli ve gösterişli (süslü, sanatlı) bir dilin ortaya çıkmasına sebep olmuştur.

XV. yüzyılın sonunda Fatih ve II. Bayezid'in ilk on dokuz yıllık saltanatına paralel olarak Orta Türkçe devrini tamamlayan Türk dili de, Yeni Türkçe devrine geçmiştir. Türk edebiyatı ise, devlet adamlarının da katkısıyla, yeni alanlarda gelişerek kuruluş devrini tamamlamış ve "Klâsik Türk Edebiyatı" dönemi başlamıştır.

Fatih devri edebî faaliyetleri, İstanbul'da padişah ve vezirlerin etrafında canlı bir şekilde varlığını sürdürmüştür. Fatih, Avnî mahlası ile şiirler söyleyen ve Divan'ı

olan ilk Osmanlı padişahıdır. İlme, sanata ve şiire karşı büyük ilgisi olan Fatih, şairlerle tek tek ilgilenmiş ve meclislerinde onlara yer vermiştir. O, sadece yakınındaki şairlere değil, uzakta olan şairlere de ilgi ve desteğini eksik etmemiştir. Sarayda görülen bu edebî canlılığa paralel olarak Fatih'in şehzadeleri de şiir yazan ve divanı olan şairlerdir. II. Bayezid, şiirlerinde Adlî mahlasını kullanmış ve bir Divan ortaya koymuştur. Cem Sultân, küçüklüğünden itibaren geniş kültürü ile dikkat çekmektedir. Şiirlerinde Cem mahlâsını kullanmış, Divan yazmış ve Cemşîd ü Hurşîd mesnevisini Farsçadan tercüme etmiştir.

Fatih Sultan Mehmed 3 Mayıs 1481 tarihinde vefat edince, saraydaki edebî faaliyetler II. Bayezid'le devam etmiştir. II. Bayezid, daha çok etrafındaki şair ve yazarlara eserler yazdırmıştır. Sinan Paşa'nın eserlerini yazdığı Fatih ve II. Bayezid devri, Türk edebiyatında mesnevi nazîm şeklinde yazılan eserlerle dikkat çeker. Akşemşeddinzâde Hamdullah Hamdî ile Şeyh Baba, Yûsuf-ı Sivrihisârî bu zamanda mesnevi yazan şairlerin önde gelenlerindendir.

1.2. XV. YÜZYIL DİVAN EDEBİYATININ ÖNEMLİ TEMSİLCİLERİ

1.2.1. AHMED-İ DÂ'Î

Germiyan bölgesi şairlerinden olan Ahmed-i Dâ'î, Türk edebiyatının önde gelen şairlerindendir. 1350-1355 yıllarında doğduğu tahmin edilen şairin ailesi ve yaşayışı hakkında bilgi bulunmamaktır. Şairin asıl adı Ahmed, mahlası ise Dâ'î'dir. Çocukluk ve gençlik yıllarını Germiyanoğlu Süleyman Şah zamanında geçirmiştir. Sonra Yıldırım Bayezid'in Kütahya Valiliği ve Germiyan Beyi II. Yakup Bey zamanlarını yaşayan şair, ayrıca Emir Süleyman'ın hizmetinde bulunmuştur. Çeng-nâme adlı eserini 1406 yılında bu şehzadeye sunan Ahmed-i Dâ'î, "Emir Süleyman'ın şairi" olarak da anılmıştır.

Ahmed-i Dâ'î, Emir Süleyman'ın 1411 yılında ölümünden sonra Mûsâ Çelebi'ye yönelmiş ve ona bir kaside sunmuşsa da, Çelebi Mehmed'in hükümdar olması ile padişaha yakınlaşma yolları aramıştır. Çelebi Mehmed şaire yakınlık göstermiş ve oğlu Murad'ın eğitim ve öğrenimi için görevlendirmiştir. Dâ'î, Şehzade Murad için Ukûdü'l-Cevâhir adlı eserini kâleme almıştır. Ayrıca I. Mehmed'e (1413-

1421) övgü olarak altı şiir ile bir mersiye yazmıştır. II. Murad'ın saltanatının ilk yıllarında da yaşayan Ahmed-i Dâ'î, şiirlerinde ona bağlılığını bildirir ve onun için dua eder. Ahmed-i Dâ'î'nin İzmiroğlu Cüneyd Bey ile yaptığı mücadelede galip gelerek onu öldüren Hamza Beg için yazdığı mersiyeden hareketle 1425 tarihlerinde öldüğü söylenebilir.

Bursa'da Da'î'nin adını taşıyan bir mahalle ile bir cami ve hamamın bulunmasından orada öldüğü ve mezarının Bursa'da bulunduğu söyleniyorsa da bu bilgi kesin değildir.

Edebî Kişiliği: Ahmed-i Dâ'î, kaynaklarda yer alan bilgilere göre iyi bir öğrenim görmüş, devrinin bilgilerine sahip, her alanda eser veren ve kendisine saygı duyulan bir şairdir. Dâ'î, şiirinin gücünü çok yönlü bir şair olmasına borçludur. Dili akıcı, açık, ifadesi tok ve gürdür. Mevlânâ, Yunus Emre ve Âşık Paşa'dan etkilendiği gibi, kendi devrinin ve sonrasının şairlerini de etkilemiştir. Üslûbu sağlam olan şair, şiirin ve Türkçenin sırlarını da bilir. Hece ve aruzu birbirine yakınlaştırmıştır. Arapça ve Farsçaya hâkim olan şair, bir beyti Farsça, bir beyti Türkçe, iki beyti Arapça, bir beyti Türkçe olan (=mülemma) kasideler de yazmıştır.

Dâ'î, kafiye, şekil ve dil yönünden Türk şiirinin sırlarına vâkıf, vezne hâkimiyeti tam olan ve Türkçeyi iyi kullanan bir şairdir. Devrinin şairlerinde görüldüğü gibi Arapça ve Farsça tamlamalara ve yabancı cümle şekillerine şiirinde oldukça az yer vermiştir.

Dâ'î, şiirlerindeki yerli ve millî seçki ile Divan şiirinin kurucuları arasında yer alır. Devrinin şairleri ile kıyaslandığı zaman Şeyhî ve Ahmedî'den üstün olduğu görülür.

Şair, şiir şekline göre ölçülü bir dil kullanır. Bazı gazelleri kaside havasında olan Dâ'î, bilindiği kadarı ile Türk edebiyatında ilk müstezat kaside yazan şairdir.

Dâ'î en çok Emir Süleyman için şiir yazmıştır. Bunu Çelebi Mehmed izler. Mersiyeleri içli olan şair, padişah övgülerini yalnız kaside nazîm şeklinde değil, mersiyelerinde olduğu gibi tercî'-i bend tarzında da yazmıştır. Dâ'î'nin gözleme dayalı yazdığı şiirlerinde yer alan tasvirleri gerçekçidir. Kasidelerinde canlı nitelemeler

yapan şair, ele aldığı şahsı bütün yönleri ile özelliklerini vererek anlatır. Övgülerinde Acem abartılarından uzak duran şair, Fars edebiyatının etkisi altında da değildir.

Üslûbu çağdaşlarına göre zarif, açık ve akıcıdır. Geniş bir kültüre sahip olması, konuya en uygun kelimeleri seçmesi ve şiirinde zengin motifler kullanması anlatımını güçlendirmiştir

Ahmed-i Dâ'î şiirlerinde kendisini anlatır ve özelliklerinden bahseder. Ayrıca onun söyleyişlerinde samimilik vardır. Mesnevi, gazel, kaside olarak bütün şiirlerinde yeri geldikçe nasihat verir. Bu açıdan bakılınca onda öğüt fikrinin büyük yer tuttuğu görülür.

Kur'an, hadis, tefsir, fıkıh, lûgat, aruz, inşa usulü, tıp, geometri, hesap, astronomi, rüya tabiri yanında fal ve tarihle ilgili pek çok konuda eser yazmış ve tercümeler yapmıştır.

Eserleri: *Manzum olanlar*; Türkçe Divan, Farsça Divan, Çeng-nâme, Ukûdü'l-Cevâhir (Farsça sözlük), Ebulleys-i Semerkandî Tefsirinin Mukaddimesinin Türkçe Çevirisi, Camasb-nâme, Vasiyyet-i Nûşinrevân-ı Âdil be-Püsereş Hürmüz-i Tâcdâr tercümesi'dir. Dâ'î'nin Mu'tayebât'ı ise müstakil bir eser olmayıp Türkçe Divan'ından seçilmiş 12 mizahî kıt'adan oluşmaktadır.

Camasb-nâme, İran şairlerinden Nasîrüddîn-i Tûsî'nin (öl. 1274) gizli ilimlerden bahseden "yıldız-nâme" türündeki otuz üç beyitlik aynı adlı mesnevisinin genişletilmiş tercümesidir.

Ukûdü'l-Cevâhir, şairin II. Murad'ın şehzadeliği sırasında yazdığı Farsça manzum bir sözlüktür.

Vasiyyet-i Nûşinrevân-ı Âdil be-Püsereş Hürmüz-i Tâcdâr ise, mesnevi nazîm şekliyle yazılmış, 115 beyitlik didaktik bir eserdir. Adaletiyle meşhur Nûşirevân'ın oğlu Hürmüz'e verdiği öğütlerden oluşan bu eser, aynı zamanda bir siyaset-nâme özelliğine de sahiptir.

Divan: 21 kaside, 6 tercî'-i bend ve terkîb-i bend ile 304'ü gazel olmak üzere toplam 331 şiir bulunan Divan'daki bazı gazeller beş beytin altında kalan eksik şiirlerdir. Bu eksik şiirlerin sayısı sekizi bulur.

Çeng-nâme: Ahmed-i Dâ'î'nin, Emir Süleyman adına yazdığı, 1446 beyitten oluşan bir mesnevidir. Çeng-nâme'de devrinin yaşayışını, özellikle Emir Süleyman' ın meclislerini yansıtmıştır. Emir Süleyman'ın eğlence meclislerinden alınan ilhamla yazılan, saz ve sözden bahsedilen bu mesnevi, Dâ'î'nin en başarılı eserlerinden biridir. Çeng-nâme, bir araya gelme (birlik, vahdet) konusunu işleyen tasavvufî ve sembolik bir eserdir. Eserde bir sembol olarak kullanılan çeng; insanı ve özellikle de âşığı temsil eder. Aslından ayrılarak geldiği dünyada garip, zavallı ve tutsak biri olarak ele alınan çeng ile Mevlânâ'nın Mesnevî' sindeki ney bu yönden birbirine çok benzer.

Mensur eserleri: Ebulleys-i Semerkandî Tefsirinin Çevirisi, Miftâhü'l-Cenne, Kitâbü't-Ta'bir-nâme Çevirisi, Tercüme-i Eşkâl-i Nasır-ı Tûsî, Teressül, Tezkiretü'l-Evliya Çevirisi, Tıbb-ı Nebevî, Vesîletü'l-Mülûk li-Ehli's-Sülûk ve Yüz Hadis Çevirisi.

1.2.2. ŞEYHÎ

XIV. yüzyılın sonu ile XV. yüzyılın ilk yarısında yaşamış olan Şeyhî, Anadolu sahası Türk edebiyatının en önemli şahsiyetlerinden biridir. Şairin adı kaynaklarda bazen Yûsuf bazen de Sinan, Sinaneddin olarak geçer. Doğum yeri Germiyan (Kütahya)'dır. Tabip olmasından dolayı "Hekim Sinan" adıyla şöhret kazanan Şeyhî, ilköğrenimine dönemin önemli kültür merkezlerinden biri olan Kütahya'da başlamış ve bu arada şair Ahmedî'den ders almıştır. Tezkirelerdeki bilgilere göre, bilgisini ilerletmek üzere İran'a gitmiş, burada tasavvuf, edebiyat ve tıp öğrenimi görmüştür. Özellikle göz hekimliğinde bilgisini ilerletmiştir. İran dönüşü Ankara'da Hacı Bayram-ı Velî'ye intisâp ederek Şeyhî mahlasını alan şairin, Germiyanoğlu Yakub Bey'in özel tabibi olduğu ve daha sonra Çelebi Mehmed ve II. Murad'ın hizmetinde bulunduğu bilinmektedir.

1415'te Çelebi Mehmed'in Karaman Savaşı sırasında hastalanması üzerine Ankara'ya getirilen Şeyhî, padişahı tedavi etmiş, bunun karşılığında kendisine birçok hediyeyle birlikte Dokuzlar Köyü tımar olarak verilmiş, ayrıca padişahın özel doktoru olarak görevlendirilmiştir. Şeyhî, kendisine verilen köye giderken köyün eski sahipleri tarafından dövülmesi ve canını zor kurtarması üzerine, başından geçenleri hicvederek anlattığı Har-nâme'yi yazmıştır.

Şeyhî, II. Murad devrinde, 1429 yılında Kütahya'da ölmüştür.

Edebî Kişiliği: Şeyhî, Anadolu sahası Türk edebiyatının XV. yüzyılın ilk yarısında yaşayan en önemli şairidir. O, her ne kadar tasavvufla ilgilenmiş ve gazellerinde tasavvufî unsurlara yer vermiş olsa da mutasavvıf bir şair değildir. Şeyhî, Anadolu sahası dindışı edebiyatının kuruluşunda önemli rol oynamış, özellikle lirizm yanı öne çıkan manzumeleriyle tanınmıştır. Şairin Divan'ında yer alan gazel ve kasidelerinde Fars şairlerinden Selmân-ı Sâvecî ile Hâfız-ı Şirazî'nin etkisi görülür.

Yakub Bey'in ölümü üzerine yazdığı mersiyesinde son derece içli ve samimî bir dil kullanan şair, Osmanlı padişahlarından en çok II. Murad'ı övmüştür.

Şeyhî, Türk edebiyatında başarılı bir mesnevi şairi olarak tanınır. Çok sayıda tezkire yazarı, Nizâmî'nin aynı adlı eserinden tercüme ettiği Hüsrev ü Şîrîn'in Türk edebiyatındaki bu türde yazılmış en güzel mesnevi olduğunu belirtmiştir. Şeyhî, bu şiirinde konuyu anlatış şekli ve tasvirlerinde de oldukça başarılıdır. Şair ayrıca, Har-nâme ile Türk hiciv ve mizah edebiyatının önde gelen bir ismi olmuştur.

Şeyhî, Anadolu sahasında gelişen klâsik şiirin kurucu şairlerinden biridir. Bu sebeple eski kaynaklarda kendisinden "şeyhü'ş-şu'arâ", "serdar-ı şu'arâ" ve "hüsrev-i şu'arâ" şeklinde söz edilmiştir. Şeyhî, XV. yüzyılın Ahmed Paşa ve Necâtî gibi şairlerinden başka, Bâkî'den Fuzûlî'ye kadar büyük şairler başta olmak üzere sonra gelen çok sayıda şair üzerinde etkili olmuştur. Ahmed Paşa meşhur "Kerem Kasidesi"yle Şeyhî'nin "Kerem Kasidesi" ni tanzir etmiştir.

Eserleri: Şeyhî'nin bilinen ve elde bulunan eserleri, Divan, Har-nâme ve Hüsrev ü Şîrîn mesnevileridir.

Divan: Şeyhî Divanı'nın başında tevhit, na't ve kasideler bulunûr. Şair kasidelere göre en çok II. Murad'a övgü şiiri yazmıştır. Divan'daki "Kerem Kasidesi" ile diğer kasidelerden ve tercî'-i bend nazîm şekliyle yazılan medhiyelerden şairin Germiyanoğlu Yakub Bey'den çok ilgi gördüğü anlaşılmaktadır.

Hüsrev ü Şîrîn: Genceli Nizâmî'nin aynı adlı eserinin tercümesi olan bu mesnevi, 1421-1439 yılları arasında II. Murad adına yazılmıştır. Şeyhî, Hüsrev ile Şîrîn'in aşkını

konu alır. Nizâmî'nin eserine bağlı kalmakla birlikte yaptığı ekleme ve çıkarmalarla eserine telif özelliği kazandırmıştır. 6944 beyitten meydana gelmiştir.

Şeyhî'nin bu eserinde, XV. yüzyıl Türkçesinin özellikleri bulunan arkaik kelimeler bakımından zengin dil malzemesi vardır.

Har-nâme: Şeyhî'nin en çok beğenilen ve tanınan eseri olan Har-nâme, 126 beyitten meydana gelen bir mesnevidir. Kaynaklarda verilen bilgilere, Har-nâme önce I. Mehmed'e, sonra II. Murad'a sunulmuştur. Özlü ve güçlü ifadesi, dilinin sadeliği ve güzelliği, hicvin inceliği ve zarafeti ile sosyal eşitsizliği başarılı bir biçimde eleştiren Har-nâme, edebiyatımızda hiciv türünün en güzel örneğidir. Şeyhî, yaşadığı bir olayı, kuvvet- li tasvirleri ile hayvanları şahıslaştırarak oldukça başarılı bir şekilde anlatmıştır. Kaynaklarda Har-nâme'nin yazılış sebebi iki farklı şekilde verilmiştir:

Birincisine göre; Şeyhî, Çelebi Mehmed'in gözünü tedavi ettiği için padişah kendisine ihsanlarda bulunur ve Dokuzlar köyünü tımar olarak verir. Ancak köyün eski sahipleri Şeyhî'yi köye sokmazlar ve onu dövüp elindeki bütün malını da alırlar. Şeyhî de bu olay üzerine Har-nâme'yi yazarak Çelebi Mehmed'e sunar.

İkinci bilgiye göre; Şeyhî'yi beğenen II. Murad, onu vezir yapmak ister. Padişahın çevresinde bulanan ve Şeyhî'yi çekemeyen kişiler onun, Nizâmî'nin Penc-genc'i gibi bir hamse yazdıktan sonra bu makama getirilmesinin daha uygun olacağını söylerler. Şeyhî bunun üzerine; Nizamî'nin Hüsrev ü Şîrîn'ini çevirmeye başlar. Önce 1000 beyti çevirip padişaha sunar. Padişah eseri çok beğenir ve Şeyhî'ye çeşitli hediyeler verir. Aldığı hediyelerle memleketine giderken yolda hırsızlar tarafından soyulan Şeyhî, bunun üzerine yaşadıklarına uygun olarak Har-nâme'yi yazıp padişaha gönderir. Şair, Har-nâme'de anlattıklarını kendi başından geçen olaya bağlayarak padişahın adaletini ve yardımını bekler.

Har-nâme, çok sade bir Türkçe ile yazılmış, hemen her beyti sehl-i mümteni özelliği taşıyan bir eserdir. Mesnevide çok az sayıda yabancı kelime kullanılmıştır. Bu kelimeler ise, Türkçe sözler ve söyleyiş üslubu içinde kaybolmuştur.

1.2.3. AVNÎ (FATİH SULTAN MEHMED)

Osmanlı Devletinin padişahı Fatih Sultan II. Mehmed 1432 - 1481 yılları arasında yaşamış ve otuz yıl devleti yönetmiştir. Kendisi de bir şair olan Sultan II. Murad'ın oğlu Fatih Sultan Mehmed, devrinin en güçlü ilim, fikir ve sanat adamlarının elinde yetişmiş; birçok doğu ve batı lisânına vakıf, matematik ve müspet ilimlerde, felsefede ve edebiyatta söz sahibi bir sultandır.

Edebi Kişiliği: Fatih, Avnî mahlasıyla şiirler yazan ve Osmanlıda Divan'ı olan ilk padişahtır. Fatih'in gazelleri, âşıkane ve ders verici özelliktedir. Fatih'in Divan şiirinin genel özellikleri görülen manzumelerinde, devrinde ve sonraki şairlerde olduğu gibi aruz kusurlarına rastlanır. Ancak kafiyede kuvvetli bir tasarrufu bulunan Fatih'in bazı beyitlerinde, sanatkâr kimliğinden çok hükümdar şahsiyetinin açık izleri görülür. O, böyle olmasına rağmen alçak gönüllü, dünyayı önemsemeyen, içli, lirizme yönelik ve sevgiliye bütün varlığı ile bağlı bir şairdir.

Fatih'in devrine göre açık ve anlaşılır bir dille yazdığı hisli şiirleri vardır. Tasavvufun ve tasavvuf ile ilgili bütün hususların mecazî düşünceyi, sembolizmi ve hattâ allegoriyi besleyen etkilerine de sonuna kadar açıktır.

Avnî'nin şiirleri teşbih, teşhis, mecaz, kapalı ve açık istiare, telmih, hüsn-i ta'lil, tevriye gibi sanat ve ifade üslûpları açısından da şaşırtıcı bir zenginlik taşımaktadır.

Eserleri: Divan'ında yaklaşık 70 şiiri bulunmaktadır. Ancak mecmua, tezkire ve başka kaynaklardaki şiirleri ile 90'a yakın şiiri vardır.

1.2.4. AHMED PAŞA

Fatih döneminin önde gelen şairlerinden biri olan ve Türk edebiyatında Şeyhî ile Necâtî arasında yer alan Ahmed Paşa, II. Murad'ın kazaskerlerinden Veliyüddîn Efendinin oğlu olup Edirne'de doğmuş ve Bursa'da ölmüştür. Bursa'daki Muradiye Medresesinde müderrislik yapan Ahmed Paşa, Edirne Kadılığı sırasında padişahın dikkatini çekerek padişahın nedîmi ve hocası olmuştur. Şair, İstanbul'un fethine katılmış, daha sonra kazasker ve vezirlik rütbeleri de elde etmiştir.

Padişahın nedimlerinden birine ilgi duyduğu şeklindeki bir söylenti üzerine hapse atılan Ahmed Paşa, "Kerem Kasidesi"ni yazarak Fatih'e kendini affettirmiştir.

Necâtî ve Bâkî gibi döneminin ve sonraki devirlerin önde gelen şairlerini etkilemiş ve bu şairler tarafından üstad kabul edilmiştir. Ahmed Paşa'yı, Tâcizâde Cafer Çelebi gibi, devrinde İran edebiyatını Türk edebiyatına yansıtan ve nakleden bir şair olarak değerlendirenler de olmuştur.

Edebiyatın gelişmesinde ve şairlerin korunmasında önemli rol oynamıştır.

Edebi Kişiliği: Tarih düşürmekle de dikkat çeken, şiirlerinde sevgiliyi ve aşkı dile getiren Ahmed Paşa, devrin ince ve renkli hayallere sahip bir şairi olup, tasvirleri canlıdır. Nazım tekniği sağlam ve aruza hâkim olan şair, mazmunları ustaca kullanır. Arapça, Farsça şiirlerin yanında Rumca da gazel yazmıştır. Şiirlerini temiz, açık, akıcı ve anlaşılır bir Türkçe ile söyleyen Ahmed Paşa'nın ahenkli ve zarif bir üslubu vardır.

Eserleri:1496 yılında Bursa'da ölen Ahmed Paşa'nın bilinen tek eseri **Divan'** ıdır.

1.2.5. CEM SULTÂN

Cem Sultân, Edirne'de 23 Ocak 1459 tarihinde doğmuştur. İyi yetiştirilmiş, Farsçayı ve Arapçayı çok iyi öğrenmiş, kültürlü, şair yaradılışlı bir şehzade olan Cem, dokuz yaşında Kastamonu Sancak Beyliğine gönderilmiştir. Fatih, 1473 yılında Uzun Hasan üzerine çıktığı seferde Cem'i, Edirne'de yerine bırakmış ve Rumeli'nin korunmasını ona vermiştir.

1474 yılında Şehzade Mustafa'nın ölümü üzerine Cem'i Konya'ya, Karaman eyaletine göndermiştir. Burada altı yıl kalan şehzade, 3 Mayıs 1481 tarihinde Fatih'in ölümü üzerine saltanat kavgalarına karışmış, ancak II. Bayezid ile yaptığı mücadeleyi kaybetmiştir. Güvendiği bazı adamlarının ihanetine uğrayan Cem Sultân, 25 Eylül 1481 tarihinde Kahire'ye, 1482'de Rodos'a, 1489'da Roma'ya ve 1495 yılında Napoli'ye gitmiş ve 25 Şubat 1495'te Napoli'de vefat etmiştir. Dört sene sonra da 1499 yılında Bursa'ya defnedilmiştir.

Edebi Kişiliği: Sanatkâr yönü de bulunan Cem, Konya'da vali iken etrafında topladığı âlim, şair ve sanatkârlarla dikkat çekici bir edebî canlılığın meydana gelmesine, kültür ve edebiyatımızın gelişmesine de hizmette bulunmuştur Başta şair şehzade olmak

üzere, etrafında toplanan şairlere “ Cem Şairleri” adı verilmiştir. Türâbî, Aynî-i Tirmizî, Sirozlu Sa’dî, Haydar, Kandî, Sehâyî, La’lî, Şâhidî, Şerifî-i Âmidî Cem’in çevresinde bulunan şairlerdir.

Kaside ve gazellerini Ahmed Paşa tarzında yazan Cem’in Farsça şiirleri de vardır. Şiirlerinde daha çok yaşadığı hayatın izlerini yansıtan, sevgili, aşk, hasret ve yalvarmanın yanı sıra Hakk’a teslimiyeti de ele alan Cem, manzumelerinde gözlemlerine yer vermiştir.

Kasidelerinde talihinin bağlı olduğu felekten şikâyetleri dile getiren şair, II. Bayezid’e Ahmed Paşa’nın etkisiyle yazdığı ‘kerem’ redifli kasidesinde affı için yalvarır. Ancak II. Bayezid bu imkânı tanımaz. Aynı ağlamaklı hâllere yer yer gazellerinde de rastlanmaktadır.

Eserleri: Gazel, mesnevi ve muamma şairi olan Cem’in Türkçe ve Farsça Divanları, Cemşîd ü Hurşîd ile Fâl-i Reyhân-ı Sultân Cem isimli eserleri bulunmaktadır.

Türkçe Divan: Türkçe Divan’ın başında Farsça Divan’dan sonra, 11 kaside, 348 gazel, 1 rubâ’î, 41 muamma ile 19 müfredât vardır.

Farsça Divan

Cemşîd ü Hurşîd: Cem Sultân’ın 19 yaşında iken, 1478’de yazıp babası Fatih Sultan Mehmed’e sunduğu bir mesnevisidir. Eser, Selmân-ı Savecî’nin aynı adı taşıyan mesnevisinin tercümesidir. Asıl adı Âyât-ı Uşşâk olan ve 5374 beyitten meydana gelen bu mesnevi, sadece bir tercüme olmayıp Selmân’ın eserinden daha zengindir. Eser içinde yer alan gazellerin çoğu Cem Divanı’nda da vardır. Cem, bu mesnevinin özelliklerini ve yaptıklarını eserin sonunda “Der-Hatime-i Kitab-ı Ayât-ı Uşşâk” başlığı altında 58 beyitlik bir kısımda anlatmıştır.

Fâl-i Reyhân-ı Sultân Cem: 48 beyitlik küçük bir eserdir.

1.2.6. ADLÎ (SULTÂN II. BAYEZİD)

Fatih’in oğlu ve Yavuz Sultan Selim Han’ın babası olan Bayezid 1447 yılında Dimetoka’da doğmuştur. Sekiz yaşında Hadım Ali Paşa’nın nezâretinde Amasya Valiliği verilmiştir. Devrinde en iyi şekilde öğrenim görmüş, Arapçayı ve Farsçayı

öğrenmiştir. Molla Selahaddin, Mîrim Çelebi, Hâmidî ve Molla Abdulkadir gibi devrin önde gelen âlimleri elinde yetişen ve Şeyh Vefa gibi mutasavvıflardan da istifade eden Bayezid, babası Fatih ve dedesi II. Murad gibi ilim ve sanat adamlarına değer vermiş, Amasya Valiliği zamanında etrafında ilim ve sanat meclisleri oluşturmuştur.

Şehzade Bayezid, Amasya Valisi iken Hâtemî mahlası ile şiirler yazan Müeyyedzâde, Cafer Çelebi'nin babası Tâcî Bey, Cezerî Kasım Paşa, Nişancı Kutbî, Sinoplu Seyfî, Âftâbî, Zeynep Hanım ve Mihrî Hâtûn gibi şairler, şiir meclislerinde bulunmuşlardır.

20 Mayıs 1481 tarihinde tahta çıkan Bayezid, bir süre kardeşi Cem Sultân ile saltanat mücâdelesinde bulunmuştur. Cem'in mağlubiyetinden sonra Avrupa'ya geçmesi üzerine ihtiyatlı davranmak zorunda kalan II. Bayezid, Cem'in 25 Şubat 1495 tarihinde vefatından sonra farklı ve kararlı bir siyaset izlemiştir.

II. Bayezid, padişah olduktan sonra da ilim, edebiyat ve sanatla ilgilenmiştir. Adlî mahlasıyla şiirler yazan ve Divan sahibi bir padişah olan II. Bayezid, hat sanatı ile de uğraşmış, Farsça şiirler de yazmıştır. Ayrıca tarih yazıcılığına önem vermiş, Tursun Bey'e Tarih-i Ebu'l-Feth'i ve Kıvâmî'ye de Fetih-nâme-i Sultan Mehmed adlı eseri yazdırmıştır. O; şair, yazar ve sanatkârları himâye ederek Türkçenin gelişmesine de yardımcı olmuş, hatta onların açık ve anlaşılır Türkçe ile yazmalarını istemiştir. Saltanatı oğlu Selim'e bırakarak Dimetoka' ya giderken 26 Mayıs 1512 tarihinde vefat etmiştir.

Edebi Kişiliği: II. Bayezid, ince zevk sahibi, şiire ve sanata düşkün bir şair olarak görülür. Sözlerini ölçülü ve hesaplı söyleyen, tabiata ibret gözüyle bakan şair, varlık arkasında Hakk'ı, asıl sevgiliyi görür ve onun karşısında hâlden hâle girerek hikmetli şiirler de yazar. Şiirlerinde rind ve derviş tavırları sergileyen Adlî, çoğu zaman sevgili karşısında bir dilenci ve köle olduğunu ifade eder. Adlî'nin en önemli özelliği, beyitlerinde tenasüp sanatına en güzel şekilde yer vermesidir. Şiirinde yer yer deyimlere ve halk söyleyişlerine rastlanan ve tezatlı söyleşiyleriyle dikkat çeken Adlî'nin, Mihrî Hâtûn üzerinde etkisi görülür.

Gazellerinin sayısı 150 civarında olan şair; babasının, Ahmed Paşa'nın ve Melîhî'nin "gönül" redifli manzumelerinin etkisi ile bir de "gözüm" redifli murabba

yazmıştır. Kısmen Necâtî'den etkilenen Adlî, gönülden çok akla hitap eden hikmetli şiirler yazmıştır. Yer yer Farsça tamlamalar kullanmasına rağmen, açık ve anlaşılır bir dili vardır. Şiirlerinde anlam derinliği, üslubunda inişli çıkışlı söyleyişler ile hayallerinde güzellik ve özgünlük bulunan Adlî, daha çok 5 ve 7 beyitten oluşan gazeller yazmıştır. Onun bazı gazellerinde mahlasını sondan bir önceki beyitte kullanması dikkat çeker.

Eserleri: Divan'ında ilk şiir olan münacatı, bir düstûr-nâme olup, hayatının sınırlarını çizer.150 civarında gazeli vardır.

1.2.7. MİHRÎ HÂTÛN

Amasyalı Gümüşoğulları ailesine mensup olan Mihrî Hâtûn 1460 yıllarında doğmuştur. Mevlânâ Belâyî adında bir kadının kızı olan Mihrî Hâtûn, fıkhî, dînî ve edebî bilgilerinin yanısıra, Arapça ve Farsçayı da öğrenmiş kültürlü bir şairdir. Amasya Valisi olan Şehzâde Bayezid'in etrafında oluşan edebî meclislerde bulunan, şehzâdenin annesi ve sarayın önde gelen hanımları ile de arkadaşlık eden Mihrî Hâtûn, sarayla olan ilişkisini Şehzâde Ahmed'in Amasya Valiliği sırasında da sürdürmüştür. Hem Bayezid'e hem de oğlu Şehzâde Ahmed'e kasideler yazan Mihrî Hâtûn, II. Bayezid'in 1481 yılında padişah olmasından sonra da himayesini ve ihsanlarını görmüştür.

Bütün ömrünü Amasya'da geçiren Mihrî Hâtûn 1514 yılında vefat etmiştir.

Edebi Kişiliği: Mihrî Hâtûn, şiirlerini divan şiirinin sınırları içinde, aldığı eğitim, kabiliyet, zekâ ve hayat şekline göre yazmıştır. Oldukça sade bir dille duygulu gazeller yazan Mihrî Hâtûn, divan edebiyatının mazmunlarını kullanırken erkek şairlerden ayrı bir özellik göstermez. Şiirlerinde samimî olan şair, çağdaşı şairlerden Necâtî ve Zâtî ile daha önce yaşayan şairlerden Şeyhî ve Ahmed-i Dâ'î'ye nazireler yazmıştır. Özellikle Necâtî'nin etkisinde kalan Mihrî Hâtûn, dil yönünden de bu şairi benimser. Şiirlerinde yabancı tamlamalara fazla yer vermemiştir.

Şair, Divanı'nda bulunan on yedi kasidenin çoğunu bayram vesilesi ile yazmıştır. Bunlardan ikisini Bayezid'e, onunu da Şehzade Ahmed'e sunmuştur. Bazı kasideleri ise, muvaşşah (akrostiş) olup beyit başlarındaki harfler, kaside sunulan

şahsın adını ver- mektedir. Edebiyatımızda akrostiş şiiri başlatan şair olarak görülen Mihrî Hâtûn, aruz veznine de hâkimdir.

Eserleri: Mihrî Hâtûn'un bazı eserlerinden bahsedilirse de elimizde olan tek eseri **Divan**ı' dır.

1.2.8. NECÂTÎ BEY

Edirne'de 1452-1455 yıllarında doğan Necâtî, XV. yüzyılın ikinci yarısında yetişen şairlerin en önemlisidir. Adı Îsâ olan Necâtî hakkında Latifî'nin "Abdullah oğludur" şeklinde verdiği bilgiden devşirme çocuklardan olduğu anlaşılmaktadır. Tezkirelerdeki bilgilere göre, fakir bir aileden olan ve küçük yaşta öksüz ve yetim kalan Necâtî'yi ihtiyar bir kadın evlat edinmiştir. Ancak onun Sâilî adında bir şair tarafından yetiştirildiği de rivayet edilir.

Şiir ve inşaya yeteneği olan Necâtî, dönemindeki ilim ve sanat anlayışını dikkate alarak kendini yetiştirmiştir. Fatih devrinin sonlarına doğru, niçin gittiği bilinmeyen Kastamonu'da bulunduğu sıralarda meşhur "döne döne" redifli gazelini yazan Necâtî, şiirleriyle kısa sürede tanınmıştır. Fatih'e sunduğu "şitâiye" ve "bahariye" kasideleri ve gazelleriyle padişahın takdirini kazanarak divan kâtibi olmuştur. Fatih'in ölümünden sonra II. Bayezid'e intisâp eden şair, ona da kasideler sunarak iltifat görmüştür. Cem Sultân'dan sonra Karaman Valisi olan Şehzade Abdullah'ın divan kâtipliğinde bulunan Necâtî, Şehzadenin ölümüyle birlikte saraya dönmüştür. Bu tarihten 1504 yılına kadar geçen zamanda Sultan II. Bayezid'e kasideler sunan şair, hayatını padişahın himayesinde sürdürmüştür.

Şehzade Mahmûd'un 1504 yılında Saruhan Sancağına tayin edilmesi ile kendisine son görevi olan nişancılık vazifesi verilmiş ve Manisâ'ya gelmiştir. Şiire ve sanata ilgi gösteren şehzadenin yanında geçen süreler, Necâtî'nin ömrünün refah dönemidir. Şehzade Mahmûd'un 1507 yılında vefat etmesi üzerine, Şehzade Abdullah'tan sonra ikinci bir mersiyeyi bu şehzade için yazan şair, şehzadelerin ölümünü hayatında bir talihsizlik saymış ve derin bir ıstırap duymuştur. Bundan sonra resmî bir görev kabul etmeyerek kendisine ayda verilen bin akça ile geçimini sürdürmüştür.

Necâtî, 27 Mart 1509 tarihinde ölmüştür.

Edebi Kişiliği: Necâtî, yaşadığı zamanın büyük ve önde gelen şairlerinden olup Türk edebiyatında önemli bir yere sahiptir. Bu dönemde padişahların şair ve yazarları koruyup dile önem vermeleri, yazılan eserlerde açık ve anlaşılır bir dil kullanmalarını istemeleri Türkçenin ve edebiyatın gelişmesinde önemli rol oynamıştır. Şiirlerinde özellikle Şehzade Sultan Mahmûd Mersiyesinde, Şeyhî'nin etkisi görülen Necâtî, söyleyişindeki açık ve anlaşılır üslubu ile Şeyhî'den daha öndedir. Şiir dilinde Ahmed-i Dâ'î'yi takip eden şair, hemen her gazelinde deyim ve atasözlerine yer vermiş ve bu yönü ile edebiyatımızda öncü olmuştur. Şeyhî ve Ahmed Paşa'nın da Kerem Kasideleri ile Necâtî üzerinde etkisi görülür.

Kasidelerinde, mersiyelerinde ve gazellerinde kendine has buluşlar ve benzetmelerle dikkat çeken şair, yine on altıncı yüzyılın başında bir edebî topluluğun başı gibi görünür.

Şiirine devrindeki hadiseleri de sokan şair, halk psikolojisine önem verir. Böylece yaşadığı hayattan yansımalar ve gözlemler, şiir olarak en güzel şekilde dile getirilir.

Necâtî'nin sevgiliyi çeşitli şekillerde, görünüş ve ruh hâli ile ele alışı dikkat çekicidir.

Şair, eski şiirin bütün mazmunlarını açık ve en güzel şekilde kullandığı gibi ifade yollarını daha da ileri götürür. Hareket bildiren fiilleri çok kullanan Necâtî'nin şiiri bu sebeple durgun değildir.

Necâtî'nin manzumelerinde yer verdiği soru cümleleri, hitapları ve öğütleri, üslubunun öne çıkan özellikleridir. Sözleri basit, kolay söylenebilir gibi görünse de, Necâtî'nin şiirinde halk düşüncesine dayalı bir derinlik, millî kültüre bağlı bir genişlik ve hayattan aldığı bir canlılık vardır. Bu sebeple pek çok beyti sehl-i mümteni olarak karşımıza çıkar.

Eserleri: Necâtî Bey'in tek eseri **Divan'** ıdır. Bu eser, Ali Nihad Tarlan'ın neşrine göre bir önsöz ile başlamaktadır. Bugünkü bilgilere göre, Batı Türk edebiyatında divanında dibace (önsöz) yazan ilk şair de Necâtî'dir. Bu önsözün başında Cenab-ı

Hakk'ı ve Peygamberi konu alan şiirler vardır. Necâtî Bey, Divan'ının bu kısmında, mesnevi nazım biçimi ile yazılmış şiirler bulunmaktadır. Bunlardan biri de II. Bayezid için yazılmış bir övgü şiiridir. Şair, bundan sonra kendisini, şiirini ve şiir görüşünü anlatır. Dibacenin sonunda ise, Peygamber ve Hz.Ali için yazılan na'tlar bulunur.

Necâtî, Divanı'nda ilk kasideyi Fatih için yazmıştır. Bundan sonra II. Bayezid, devrin vezirleri ve büyükleri ile Şehzade Mahmûd için yazılan ve sayısı yirmi beşe yaklaşan kasideler gelir. Kasidelerden sonra ilki "Mersiye-i Ester" (Katır Mersiyesi) adını taşıyan mersiyeler başlar. Necâtî'nin mersiyelerinin başında yer alan bu şiiri, edebiyatımızda bu yönü ile bir ilktir.

Divan'ın bundan sonraki kısmında 4 terkib-i bend, 1 murabba, az sayıda da olsa, mesneviler, kıtalar yanında başka nazîm şekillerinde yazdığı şiirleri de vardır. Müfretler de bunların içinde yer almaktadır. Necâtî Divanı'nda bulunan 650 gazel, Türk şiirinin on altıncı yüzyıla girerken ortaya çıkan en güzel örnekleridir. Bunlar arasında eski Türk edebî zevkini yansıtan Musammat gazeller sadelik ve açıklık yanında hareketli ve güzellik yönü ile de dikkat çekerler.

1.2.9. (AKŞEMSEDDİNZÂDE) HAMDULLAH HAMDÎ

Akşemseddin'in oğlu olan Hamdullah Hamdî (1449-1503)'nin XV. yüzyıl mesnevi şairleri içinde ayrı bir yeri vardır. İyi bir öğrenim görmüş olan şair, bir süre Bursa'da Çelebi Mehmed Medresesinde müderrislik yaptıktan sonra Göynük Kasabasına çekilmiş, eser yazarak kanaatkârane yaşamış ve orada ölmüştür.

Edebi Kişiliği: Hamdî'nin şiirlerinde tasavvufun etkisi görülmekle birlikte mutasavvıf bir şair değildir. Divan ve mesnevileri ile Türk dilinin ve edebiyatının gelişmesine hizmet eden Hamdî, Türk Edebiyatı içinde Ahmedî'den sonra en çok eser yazan şairdir.

Eserleri: Hamdî'nin **Divan** ve **Hamse**'si vardır.

Hamse'sindeki mesneviler, **Yûsuf u Züleyhâ, Leylâ ve Mecnûn, Mevlid, Kıyafet-nâme ve Tuhfetü'1-Uşşâk'**tır. Yûsuf u Züleyhâ'sı Türk edebiyatında bu türde yazılan mesnevilerin en güzelidir. Mevlid'i halktan ziyade aydınların anlayacağı bir dille yazmış olduğundan fazla tanınmamıştır. İnsanın fizikî yapısının karakteri ile ilişkisini

anlatan Kıyafet-nâme’si bu konuda yazılmış manzum ilk eserdir. Tuhfetü’l-Uşşâk küçük bir aşk mesnevisidir.

Hamdî’nin Yazıcıoğlu’na nazire olarak yazdığı bir de **Ahmediyye**’si vardır.

1.2.10. MESÎHÎ[9]

Sultân II. Bayezîd devrinin önemli şairlerinden olan Mesîhî, Üsküp yakınlarındaki Priştine’de doğmuştur. (d.?/?-ö.918/1512). Asıl ismi, Sehî Tezkiresi’nde Mesîh, diğer kaynaklarda Îsâ’dır. İsminin Îsâ olması münasebetiyle Mesîhî mahlasını kullanmıştır. Çocukluk yılları Rumeli’nde geçtikten sonra medreseye gitmek için İstanbul’a gelmiştir. Medrese eğitimi gördüğü sırada hat sanatına da ilgi duyan şair, kısa zamanda devrin usta hattatları arasında yer alma başarısını göstermiştir. Güzel yazısı sebebiyle Sadrazam Hadım Alî Paşa’nın ilgi ve hayranlığını kazanan şair, onun divan kâtipliğine atanmıştır.

Meşrep itibariyle içki ve eğlenceye aşırı düşkündür. Mesîhî’nin bu sefih yaşayışı, Hadım Alî Paşa ile olan dostluklarının bozulmasına ve zamanla Paşa’nın gözünden düşmesine sebep olmuştur. Hadım Alî Paşa’nın Şahkulu İsyanını bastırırken 917/1511’de Erdebil’de şehit edilmesi üzerine de Mesîhî hamisiz kalmıştır. Çok hüzünlü bir mersiye ile üzüntüsünü dile getirip intisâp edecek yeni birini aramış, fakat bulamamıştır. Şairin bu amaçla Yeniçeri ağası Yûnus Paşa’ya ve Nişâncı Tâcî-zâde Ca’fer Çelebi’ye şiirler yazdığı görülmekteyse de bunda pek başarılı olamamıştır..

Kendisine Bosna’da küçük bir tımar verilen şair, bundan pek memnun kalmayarak Nişâncı Paşa’ya şikâyette bulunmuştur. Yavuz Sultân Selîm’in saltanatının ilk aylarında onun himayesine girmeye çalışmış, ancak taht mücadeleleri ve karışıklıkların hüküm sürdüğü bu devrede (918/1512) vefat etmiştir. .

Edebi Kişiliği: Döneminin şiir anlayışına sadık kalan ve orijinal söyleyişi amaç edinen Mesîhî’nin, şiirlerinin önemli bir kısmının lirik edalı olduğu görülmektedir. Şairin içtenliğinin yanı sıra anlatımı ve üslubu da oldukça sadedir.

[9] Kartal, A. (2014), www.turkedebiyetiisimlersozlugu.com./mesîhî/

Mesîhî, dönemin diğer şairleri gibi klâsik edebiyatın geleneksel yapısına bağlı kalarak belirli kurallar çerçevesinde şiirlerini yazmıştır. Dîvân'ında 22 kasidesinden yalnızca beşi, gazellerinin ise üçte biri rediflidir. Bunların çoğu "hançer, hilâl, aşk, nergis" gibi klâsik şiirde çok geçen kelimelerden oluşmuştur. Şairin aruz veznini başarıyla kullanmıştır.

Eserleri: **Dîvân**: Klâsik tarzda tertip edilen Dîvân'da 1'i Farsça 22 kaside, 1 terkib-bend, 3'ü Farsça 29 gazel, 3 murabba, 2'si Farsça 34 kıt'a ve müfred bulunmaktadır.

Edirne Şehrengîzi: II. Bâyezîd döneminde kâleme alındığı tahmin edilen manzume, özellikle tarzının en eski örneklerinden olduğu için önemlidir. Aruzun "mefâ'îlün mefâ'îlün fe'ûlün" kalıbıyla ve mesnevî nazîm şekliyle kâleme alınmış 173 beyitten oluşmaktadır. Mesnevî, otuz üç beyitlik bir münacat ile başlamakta, bunu on beyitlik gece ve gündüz tasviri izlemektedir. Daha sonra Edirne övülmekte ve şehrin güzellerinden 47'si tasvir edilmektedir. Manzumede yer alan güzellerin isimleri ile kendilerinin ya da babalarının mesleklerinin mizahî ifadelerle verildiği görülmektedir. Bunların hepsinin Müslüman ismi taşıması ve orta tabakadan gelmesi de Şehrengîz'in dikkat çeken yönlerindendir. Güzeller ya dükkânlarda çalışmaktadır ya da dükkân sahiplerinin oğullarıdır. Eserin dili, sanatçının Dîvân'ında yer alan bazı şiirlerinden daha anlaşılır niteliktedir.

II. BÖLÜM

ULÜ-L-AZM PEYGAMBERLER

2.1. HZ. NÛH

Hz. Nûh, Kur'ân-ı Kerîm'de ve hadislerde diğer peygamberlere oranla geniş bir şekilde tanıtılan ve "Ulü'l-Azm" olarak isimlendirilen beş büyük peygamberden ilkidir. Kur'an-ı Kerim'de 28 sûrede hakkında bilgi verilmiş ve 43 yerde ismen zikredilmiştir. Kur'an-ı Kerim'in 71. sûresi onun adını taşır ve baştan sona onun tevhit mücadelesini anlatır. Lakabı Neciyyullah[10] (Cenab-ı Hakk'ın kurtardığı) ve Şeyhü'l-enbiyâ (Nebilerin uzun ömürlüsü)'dür.

Nûh kelimesinin Arapça asıllı olup nevh (ağlamak, dövünmek) kökünden geldiğini, bizzat kendi nefsini kötülediğinden veya tövbe etmeden boğulup gitmeleri sebebiyle kavmi için üzüldüğünden ona bu adın verildiğini söyleyenler olmakla birlikte Nûh'un, Habeş dilinde nâha kelimesinden türediği "uzun zaman" mânasına geldiği ve "ömrü uzun" anlamında da kullanıldığı söylenmektedir.(Harman, 2007: 225)

Kur'ân-ı Kerîm'de Hz. Nûh; mürsel (Şûrâ 26/105), resûl (Şûrâ 26/107), apaçık uyarıcı (Zâriyât 51/50), mübârek (Hûd 11/48), muhsin (Sâffât 37/80), mümin (Sâffât 37/81), kul (Kamer 54/9), şükreden (İsrâ 17/3) gibi özelliklerle anılmaktadır.

Hz. Nûh, kavmini putperestlikten uzaklaştırıp tevhit inancına döndürmek için gönderilmiştir. Kur'ân-ı Kerîm'de Hz. Nûh'un Cenab-ı Hakk tarafından seçildiği (Âl-i İmrân 3/33), kendisine vahyedildiği (Nisâ 4/163), kavmine peygamber olarak gönderildiği (Nûh 71/1), 950 yıl kavminin arasında kaldığı (Ankebût 29/14) ve kavmini Cenab-ı Hakk'a kulluğa davet ettiği (Yûnus 10/71; Hûd 11/25-26; Şûrâ 26/106-110) belirtilmektedir.

Rivayete göre insanlar Hz. Nûh'a kadar tevhit inancıyla yaşamış, putperestlik ilk defa Hz. Nûh'un kavmiyle ortaya çıkmıştır.

---

[10] Ankebût 29/15

Bu durum Kur'ân-ı Kerîm'de şöyle geçer:

"Ve dediler ki: Sakın ilâhlarınızı bırakmayın; hele Ved'den, Suvâ'dan, Yeğûs'tan, Ye'ûk'tan ve Nesr'den asla vazgeçmeyin!" (Nûh 71/23)

Hz. Nûh, kavmini Cenab-ı Hakk'tan başkasına ibadet etmemeleri hususunda uyarmış, aksi takdirde başlarına gelecek azabı kendilerine haber vermiştir (Nûh 71/1-4). Yoldan çıkmış, çok zalim ve azgın olan kavmi (Zâriyât 51/46; Necm 53/52) Hz. Nûh'a inanmadığı gibi ona mecnun demiş, taşlamakla tehdit edip (Şûrâ 26/116) yalancılıkla itham etmiş, ondan kendisine uyan alt tabakadan insanları yanından uzaklaştırmasını (A'râf 7/59-63; Hûd 11/ 27; Kamer 54/9) veya başlarına geleceğini bildirdiği azabı bir an önce getirmesini (Hûd 11/32) istemiştir.

Hz. Nûh, uzun mücadeleler sonunda kavminin putperestlikten vazgeçmediğini görünce inanmayanları cezalandırması için Cenab-ı Hakk'a dua etmiş (Şûrâ 26/118-119; Nûh 71/1-28), Cenab-ı Hakk da Hz. Nûh'un duasını kabul etmiş ve inkârcı kavminin Tûfân'la helâk edileceğini, kendisinin ve inananların kurtulacağını bildirerek bir gemi yapmasını istemiştir (Hûd 11/36-39). Geminin inşası bitince her hayvan türünden birer çift, ayrıca boğulmasına hükmedilenler dışındaki aile fertleri ve iman eden diğer kimseler gemiye bindirilir. Hz. Nûh ve ona inananlar kurtulurken eşi ve oğlu inanmayanlarla birlikte boğulur (Hûd 11/40-47; Mü'minûn 23/26-29; Furkân 25/37; Kamer 54/10-17). (Harman, 2007: 225-226)

XV. yüzyıl divanlarında Hz. Nûh; Tûfânı, şeytanın gemiye binmesi ve ömrünün uzunluğunu anlatan kıssalarıyla beyitlerde yer almıştır. Biz de bu üç başlık altında beyitleri ele aldık:

2.1.1. HZ. NÛH TÛFÂNI ve NÛH'UN GEMİSİ

Tûfân kelimesi Kur'ân-ı Kerîm'de iki yerde geçmektedir. Birinde Firavun ve Mısır halkına (A'râf 7/133), diğerinde Hz. Nûh kavmine (Ankebût 29/14) gelen su felâketi bahis konusu edilmektedir. Kur'ân-ı Kerîm'de Hz. Nûh'un tebliğ faaliyeti ve kavmini Cenab-ı Hakk'a kulluğa daveti, kavminin onu dinlemeyip inkârda ısrar etmesi üzerine ceza olarak Tûfân musibetinin geldiği bildirilmekte, Tûfân'ın cereyan ediş tarzı ile Hz. Nûh'un ilâhî emre uyup gemi yapması ve kendisine inananlarla birlikte

Tûfân'dan kurtulması, inanmayanların boğulması anlatılmakta, geminin şekli ve ölçüleri, gemiye binenlerin türü ve sayıları, Tûfân'ın süresi gibi konularda bilgi yer almamaktadır.[11] Hz. Nûh kıssası A'râf, Yûnus, Şûrâ ve Nûh sûrelerinde de geçmekle birlikte en ayrıntılı biçimde Hûd sûresinde nakledilmektedir.

Hz. Nûh'un peygamber olarak gönderildiği kavim, putperestti. Hz. Nûh onları bir olan Cenab-ı Hakk'a kulluğa davet ettiği, putları bırakıp Cenab-ı Hakk'a dönmeleri için çok uğraştığı halde onlar putlara tapmaktan vazgeçmedikleri gibi, "Sakın ilâhlarınızı bırakmayın; hele Ved'den, Süvâ'dan, Yegûs'tan, Yeûk'tan ve Nesr'den asla vazgeçmeyin" diyerek (Nûh 71/23) insanları Nûh (as)'ın davetinden uzaklaştırmışlardı. Hz.Nûh, kavmini Cenab-ı Hakk'tan başkasına tapmama konusunda uyarmış, aksi takdirde başlarına gelecek azabı kendilerine haber vermiş (Nûh 71/1-4), buna rağmen kavminin putperestlikten vazgeçmediğini görünce inanmayanları cezalandırması için Cenab-ı Hakk'a dua etmiş (Şûrâ 26/118-119; Nûh 71/1-28), Cenab-ı Hakk da onun duasını kabul etmiş ve inkârcı kavminin Tûfân'la helâk edileceğini, kendisinin ve inananların kurtulacağını bildirerek bir gemi yapmasını istemiştir (Hûd 11/36-39).

Kur'ân-ı Kerîm'de bu gemiyle ilgili olarak sadece tahtalardan yapıldığı ve çivilerle çakıldığı bilgisi yer almakta (Kamer 54/13), geminin diğer nitelikleri hakkında bilgi verilmemektedir. "Gözlerimizin önünde ve vahyimiz uyarınca gemiyi yap" (Hûd 11/37) emri gelince rivayete göre Hz. Nûh tahtayı nereden bulacağını sorar, ona ağaç dikmesi emredilir ve o da Hint meşesi denilen ağaçları diker. Kırk yıl sonra bu ağaçları keserek gemiyi yapar. (Aydemir, 1992: 47; Harman, 2007: 225)

Mesîhî, Nûh (as)'ın gemisi için sırtında ağaç taşımasına şöyle değinmiştir:

Keştî-i Nûha dahi ağaç taşıyalıdan

Kalmış yağırı yerleri sırtında yâdigâr

(68, 17/11)

---

[11] Bu tür bilgiler İsrailiyyat türündendir. Ayrıntılı bilgi için bk. Aydemir (1979). "*Tefsirde İsrailiyyat*", 281-286.

Gemi yapılırken kavmi Hz. Nûh ile alay etmiş, gemiyi tamamlayınca Hz. Nûh'a canlıların her birinden birer çift ile "haklarında hüküm verilmiş olanlar dışında" ailesini ve iman edenleri gemiye bindirmesi emredilmiştir (Hûd 11/40).Daha sonra göğün kapıları açılmış, yerin kaynakları fışkırmış, göğün ve yerin suları birleşmiş, gemi azgın suların üzerinde yüzerken Hz. Nûh ve beraberindekiler kurtulmuş, Hz. Nûh'un eşi ve bir oğlu dahil inanmayanlar boğulmuştur (Hûd 11/40-47; Mü'minûn 23/26-29; Furkân 25/37; Kamer 54/9-17). Kırk gün, kırk gece gök suyunu boşaltmış, yer suyunu fışkırtmış, daha sonra gemi yüzmeye başlamış ve altı ay su üzerinde kalmıştır. "Ey yer suyunu yut, ey gök suyunu tut" denilmek suretiyle Tûfân sona erince gemi Cûdî'ye oturmuş (Hûd 11/44) ve Hz. Nûh'a, "Ey Nûh! Sana ve seninle birlikte olanlara bizden selâm ve bereketle gemiden in" (Hûd 11/48) denilmiştir.

Ahmed-i Dâ'î'ye göre Hz. Nûh'un gemisi, kurtuluşun müjdesidir:

Her kim dilemez gark ola gird-âb-ı muhîte

Tîz ele getürsün deniz ol zevrak-ı Nûhı

(94, 51/2)

Edebiyatımızda, kendisine inanmayan kavmi Tûfân'la cezalandırıldığından dolayı Tûfân hadisesi de ona nisbetle " Nûh Tûfânı" diye anılmaktadır.

Tûfân'dan sonra insanlar Hz. Nûh'un üç oğlundan türemiştir. Bu yüzden Hz. Nûh'a "İkinci Âdem" de denir. (Pala, 1995: 432)

Kur'ân-ı Kerim'de Nûh (as)'ın kıssası şöyle geçer:

"Andolsun, biz Nûh'u kavmine elçi gönderdik. Onlara: "Ben (dedi), sizin için apaçık bir uyarıcıyım. Allah'tan başkasına tapmayın! Ben, size (gelecek) elem verici bir günün azabından korkuyorum." Kavminden ileri gelen kâfirler dediler ki: "Biz seni sadece bizim gibi bir insan olarak görüyoruz. Bizden, basit görüşle hareket eden alt tabakamızdan başkasının sana uyduğunu görmüyoruz. Ve sizin bize karşı bir üstünlüğünüzü de görmüyoruz. Bilakis sizin yalancılar olduğunuzu düşünüyoruz." (Nûh) dedi ki: Ey kavmim! Eğer ben Rabbim tarafından (bildirilen) açık bir delil üzerinde isem ve O bana kendi katından bir rahmet vermiş de bu size gizli tutulmuşsa, buna ne dersiniz? Siz onu istemediğiniz halde biz sizi ona zorlayacak mıyız? Ey

kavmim! Allah'ın emirlerini bildirmeye karşılık sizden herhangi bir mal istemiyorum. Benim mükâfatım ancak Allah'a aittir. Ben iman edenleri kovacak değilim; çünkü onlar Rablerine kavuşacaklardır. Fakat ben sizi, bilgisizce davranan bir topluluk olarak görüyorum. Ey kavmim! Ben onları kovarsam, beni Allah'tan (onun azabından) kim korur? Düşünmüyor musunuz? Ben size: "Allah'ın hazineleri benim yanımdadır" demiyorum, gaybı da bilmem. "Ben bir meleğim"de demiyorum. Sizin gözlerinizin hor gördüğü kimseler için, 'Allah onlara asla bir hayır vermeyecektir' diyemem. Onların kalplerinde olanı, Allah daha iyi bilir. Onları kovduğum takdirde ben gerçekten zalimlerden olurum." Dediler ki: Ey Nûh! Bizimle mücadele ettin ve bize karşı mücadelede çok ileri gittin. Eğer doğrulardan isen, kendisiyle bizi tehdit ettiğini (azabı) bize getir! (Nûh) dedi ki: "Onu size ancak dilerse Allah getirir. Ve siz (Allah'ı) âciz bırakacak değilsiniz. Eğer Allah sizi azdırmak istiyorsa, ben size öğüt vermek istesem de, öğüdüm size fayda vermez. (Çünkü) O sizin Rabbinizdir. Ve (nihayet) O'na döndürüleceksiniz." (Resûlüm!) Yoksa, "Bunu uydurdu" mu diyorlar? De ki: "Eğer onu uydurduysam günahım bana aittir. Fakat ben sizin işlediğiniz günahtan uzağım." Nûh'a vahyolundu ki: Kavminden iman etmiş olanlardan başkası artık (sana) asla inanmayacak. Öyle ise onların işlemekte olduklarından (günahlardan) dolayı üzülme. Gözlerimizin önünde ve vahyimiz (emrimiz) uyarınca gemiyi yap ve zulmedenler hakkında bana (bir şey) söyleme! Onlar mutlaka boğulacaklardır! Nûh gemiyi yapıyor, kavminden ileri gelenler ise, yanına her uğradıkça onunla alay ediyorlardı. Dedi ki: "Eğer bizimle alay ediyorsanız, iyi bilin ki siz nasıl alay ediyorsanız biz de sizinle alay edeceğiz! Kendisini rezil edecek azabın kime geleceğini ve sürekli bir azabın kimin başına ineceğini yakında bileceksiniz." Nihayet emrimiz gelip de sular coşup yükselmeye başlayınca Nûh'a dedik ki: "(Canlı çeşitlerinin) her birinden birer çift ile -(boğulacağına dair) aleyhinde söz geçmiş olanlar dışında- aileni ve iman edenleri gemiye yükle!" Zaten onunla beraber pek azı iman etmişti. (Nûh) dedi ki: "Gemiye binin! Onun yüzüp gitmesi de, durması da Allah'ın adıyladır. Şüphesiz ki Rabbim çok bağışlayan, pek esirgeyendir." Gemi, dağlar gibi dalgalar arasında onları götürüyordu. Nûh, gemiden uzakta bulunan oğluna: Yavrucuğum! (Sen de) bizimle beraber bin, kâfirlerle beraber olma! diye seslendi. Oğlu: Beni sudan koruyacak bir dağa sığınacağım, dedi. (Nûh): "Bugün Allah'ın emrinden (azabından), merhamet sahibi Allah'tan başka koruyacak kimse yoktur" dedi. Aralarına dalga girdi,

böylece o da boğulanlardan oldu. (Nihayet) "Ey yer suyunu yut! Ve ey gök (suyunu) tut!" denildi. Su çekildi; iş bitirildi; (gemi de) Cûdî (dağının) üzerine yerleşti. Ve: "O zalimler topluluğunun canı cehenneme!" denildi. Nûh Rabbine dua edip dedi ki: "Ey Rabbim! Şüphesiz oğlum da ailemdendir. Senin vâdin ise elbette haktır. Sen hâkimler hâkimisin." Allah buyurdu ki: Ey Nûh! O asla senin ailenden değildir. Çünkü onun yaptığı kötü bir iştir. O halde hakkında bilgin olmayan bir şeyi benden isteme! Ben sana cahillerden olmamanı tavsiye ederim. Nûh dedi ki: Ey Rabbim! Ben senden hakkında bilgim olmayan şeyi istemekten sana sığınırım. Eğer beni bağışlamaz ve esirgemezsen, ben ziyana uğrayanlardan olurum! Denildi ki: Ey Nûh! Sana ve seninle beraber olan ümmetlere bizden selam ve bereketlerle (gemiden) in! Kendilerini (dünyada) faydalandıracağımız, sonra da bizden kendilerine elem verici bir azabın dokunacağı ümmetler de olacaktır.(Resûlüm!) İşte bunlar sana vahyettiğimiz gayb haberlerindendir. Bundan önce onları ne sen biliyordun ne de kavmin. O halde sabret. Çünkü iyi sonuç (sabredip) sakınanlarındır. (Hûd 11/25-49)

İslâmî edebiyatlarda Tûfân, Kur'ân-ı Kerîm'de anlatılan şekliyle ve daha ziyade felsefî düşünceleri açıklamak yahut didaktik hikmetleri ortaya koymak amacıyla zikredilir. Hz. Nûh'un, kavmini doğru yola çağırması, onları defalarca uyarması, nihayet kavminin bir Tûfân'da yok edilmesi şairlere kendi zamanlarındaki birtakım uygulamalar hakkında teşbih imkânı vermiştir. (Pala, 2012: 322-323)

XV. yüzyıl divanlarında Tûfân olayı hem gerçek hem de mecaz- benzetme amacıyla beyitlerde işlenmiştir. Bazen gözyaşları, çokluğu sebebiyle Tûfân'a benzetilirken bazen de aşkın çokluğu -aşırılığı Tûfân'la ifade edilmiştir:

Cûş-ı sînem gözüme eşk-i firâvân getürür

Nûh tennûrı gibi 'âleme tûfân getürür

(Hamdullah Hamdî[12], 144, XLIII/1)

Çoğu zaman cömertlik, Tûfân'la ifade edilmiştir:

Nûh-ı lütfun eger irgürmeye keştî-i necât

[12] 126,XVIII/7; 219,CLXXVIII/4

Gark ider bahr-ı belâya beni tûfân-ı kerem

(Cem Sultân[13], 27, VII/46)

İnananlar için necât olan Tûfân, inanmayanlar için bir yok oluştur:

Sen ‘inâyet kıldun irdükde tufân

Garka virdün cümle a‘dâsın revân

(Mihrî Hâtûn, 373, Tz./275)

Bazen de sevgiliye olan hasretin çokluğu Tûfân’la ifade edilmiştir:

Hasretinden sanemâ bağrımıza kan dökülür

Sanki Nûh âfetidir bağrına tûfân dökülür

(Şeyhî, 164, 68/1)

Tûfân nasıl inananlara zarar vermedi ise, gönül pîrlerinin akıttıkları gözyaşları da kendilerine zarar vermez, aksine onların kurtuluşlarına vesile olur:

Mesîhî pîr-i dili gark ider gözün yaşı üş

Egerçi irmedi Nûha ziyân tûfândan

(Mesîhî, 243, 195/6)

Tûfân, âşığın gözyaşları için kullanılır. Aşağıdaki beyitte, âşık için belanın Tûfân halini aldığı bir durumda, Nûh (as),sanki bu bela Tûfân’ında batmak üzere olan vücud unsurudur: (Tolasa, 1973: 24)

Batmadan Nûh-ı vücûd al elim ey Cûdî-i cûd

Taştı tûfân-ı belâ kaynadı gird-âb gibi

(Ahmed Paşa[14], 280, 335/7)

---

[13] 30, VIII/4

[14] 42, 11/8; 164,92/9; 284,344/1

2.1.2. ŞEYTÂN'IN GEMİYE BİNMESİ

Kısas-ı enbiyâ kitaplarında gemiye alınan hayvanlarla ilgili rivayetler vardır. Hz. Nûh gemiye önce karıncaları, en son olarak da merkebi alır. Merkep ağır ağır girer, çünkü İblîs onu kuyruğundan çekmektedir. Sabırsızlanan Hz. Nûh, "Şeytanla beraber olsan da yine gir" diye bağırınca şeytan da gemiye girer. (Harman, 2012: 322; Levend, 1984: 109-110)

Hz. Nûh'un ilk önce gemiye aldığı hayvan karınca, en son aldığı da merkeb (eşek)'tir. İblis'in merkebin kuyruğuna yapışarak gemiye binmesi rivayeti de İsrâiliyyat türündendir. (Aydemir, 1979: 283; 1992: 52)

Ahmed-i Dâ'î, eşeğin de gemiye binerek kurtulanlardan oluşunu şöyle ifade eder:

Her ki Nûhun zevrakıdur merkebi buldı necât

Gerçi anı seyl alursa n'eylesün tûfân ana

(77, 27/23)

2.1.3. HZ. NÛH'UN ÖMRÜ

Nûh (as)'ın yedi yüz veya bin sene yaşadığı söylenmektedir. Bu yüzden *Nûhî* veya *Nûh ömrü* tabiri vardır. (Onay, 1993: 322)

Kur'ân-ı Kerîm'de Hz. Nûh'un yaşıyla ilgili olarak şu bilgi yer almaktadır:

"Andolsun ki biz Nûh'u kendi kavmine gönderdik de o bin yıldan elli yıl eksik bir süre onların arasında kaldı. Sonunda onlar zulümlerini sürdürürken Tûfân kendilerini yakalayıverdi. Fakat biz onu ve gemidekileri kurtardık ve bunu âlemlere bir ibret yaptık" (Ankebût, 29/14-15)

Bir rivayete göre peygamberler içinde en uzun ömürlüsü Hz. Nûh'tur; kendisine 350 yaşında vahiy gelmiş, 950 yıl kavmini davetle geçirmiş, dolayısıyla 1300 yıl yaşamıştır. Hz. Nûh'un kabrinin nerede olduğu bilinmemekte, çeşitli yerlerde ona nisbet edilen makam ve kabirler bulunmaktadır. Bir rivayete göre kabri Mekke'de

Mescid-i Harâm'da, Mültezem ile Makam-ı İbrâhim arasında, diğer rivayetlere göre ise Kerek, Cizre veya Necef'tedir. (Harman, 2007: 227)

XV. yüzyıl divanlarında Eyyûb (as) sabrıyla, Yûsuf (as) güzelliğiyle, Nûh (as) ömrünün uzunluğu ile beyitlerde sıkça yer almaktadır:

Sabr-ı Eyyûb ile Dâ'î niçe bir katlana ol

Tut ki sen hüsn ile Yûsuf olasın 'ömr ile Nûh

(Ahmed-i Dâ'î[15], 225, 253/7)

Sabr-ı Eyyûb ile Şeyhî nice bir katlanasın

Tut ki ol hüsn ile Yûsuf olasın ömr ile Nûh

(Şeyhî [16], 109, 13/7)

Bu dünyada bazılarına dert; bazılarına da taht (güzellik, uzun ömür vs.) nasip olur:

Bana müyesser eyleyen Eyyûb derdini

Kılmış nasîb sana cemâl ile 'ömr-i Nûh

(Mesîhî, 132, 27/4)

Ayrılığın acısına dayanmak zordur. Bir anı bin yıla bedel olan ayrılığa dayanabilmek ve visâl için Eyyûb (as) sabrı ile Nûh (as) ömrü gereklidir:

Bir demi bin yıl kadardur derd-i hecrün ey tabîb

Vasl umaruz 'ömr-i Nûh u şiddet-i Eyyûb ile

(Necâtî, 376, 506/4)

Ömrün Nûh (as)'ın ömrü kadar uzun olsa da vatandan, sevgiliden ayrı kalışın acısına dayanmak için Eyyûb (as)'ın sabrı gerekir. Cem Sultân bunu en iyi bilen ve hissedenlerdendir:

Sabr-ı Eyyûb vasluna niçe bir

[15] 227, 256/3
[16] 218, 122/3

Tut ki Cem ‘ömr-i Nûh olsun

(Cem Sultân, 176, CCXXXIX/5)

Hz. Îsâ tecerrüd timsalidir. Hamdullah Hamdî de gönlün/insanın dünyevî bütün arzularından sıyrılıp Cenab-ı Hakk’la birlikte olduğu bir saatin Hz. Nûh’un uzun ömrüne bedel hatta daha üstün görür:

‘Îsî gibi mücerred ol ey dil ki bulasın

Bir sâ‘atin ferâgatünün niçe ‘ömr-i Nûh

(132, XXVII/3)

Mihrî Hâtûn, “Her can ölümü tadacaktır.” (Ankebût 29/57, Al-i İmrân 3/185) âyetine işaretle dünyada ruh bâkî olsaydı Nûh (as) ölmezdi diyerek ne kadar uzun yaşanırsa yaşansın ölümün er ya da geç insanı gelip bulacağına vurgu yapar:

Bâki kalsa ‘ömr ile ‘âlemde rûh

Bâki kalurdı cihân rûyında Nûh

(Mihrî Hâtûn[17], 380, Tz./352)

Sonuç olarak:

İncelemeye aldığımız XV. yüzyıl divanlarında Hz. Nûh, 25 beyitte geçmektedir.14 beyitte Tûfân hadisesi, 1 beyitte Şeytanın gemiye binmesi ve eşeğin de kurtulanlardan olması, 10 beyitte ömrünün uzunluğu konuları işlenmiştir. Aşağıdaki tabloda da şairlerin Hz. Nûh’la ilgili olarak divanlarında tespit edilen beyit sayıları verilmiştir:

[17] 373, Tz./274.

HZ.NÛH	BEYİTLERİN KONUSU			
DİVANLAR	TÛFÂN	ŞEYTÂN'IN GEMİYE BİNMESİ	HZ.NÛH'UN ÖMRÜ	Toplam
Ahmed-i Dâ'î Divanı	1	1	2	4
Şeyhî Divanı	1	-	2	3
Avnî Divanı	-	-	-	0
Ahmed Paşa Divanı	4	-	-	4
Cem Sultân Divanı	2	-	1	3
Adlî Divanı	-	-	-	0
Mihrî Hâtûn Divanı	1	-	2	3
Necâtî Beg Divanı	-	-	1	1
Hamdullah Hamdî Divanı	3	-	1	4
Mesîhî Divanı	2	-	1	3
Toplam	14	1	10	25

2.2. HZ.İBRÂHİM

Kur'ân-ı Kerîm'de ismi bildirilen Ulü'l-Azm adı verilen beş büyük peygamberden ikincisi olup, Keldânî kavmine[18] gönderilmiştir. Peygamber Efendimiz Hz. Muhammed (sav)' den sonra peygamberlerin ve insanların en üstünüdür. İbrâhim (as)'den sonra gelen bütün peygamberler onun neslindendir. Oğulları, İsmâil ve İshâk (as)'ın soyundan daha birçok peygamber geldiği icin "Ebü'l enbiyâ" (peygamberler babası) da denilmiştir. İbrâhîm (as)'ın adı, Kur'an-ı Kerîm'de 25 surede 69 defa geçmektedir. Ayrıca Kur'an-ı Kerîm'in 52 ayetten müteşekkil 14. Suresi de, İbrâhim Suresi'dir.

İbrâhim kelimesi, Süryânîce'de "eb rahîm" (merhametli baba) anlamına gelmektedir. (Harman, 2000a: 269)

Kur'ân-ı Kerîm'de Hz. İbrâhim hakkında geniş bilgi verilmektedir: Hz.İbrâhim, Hz. Nûh'un milletindendir (Sâffât 37/83), inananların babası (Hac 22/78), Cenab-ı Hakk'ın dostudur (Nisâ 4/125). Kendisine göklerin ve yerin melekûtu

[18] Nûh (as)'dan sonra Babil'de hüküm süren, yıldızlara ve putlara tapan bir kavimdir. O devirdeki kralının adı da Nemrûd'dur.

gösterilmiş (En'âm 6/75), rabbinin emrettiği yere hicret etmiş (Ankebût 29/26; Sâffât 37/99), soyuna da peygamberlik ve kitap verilmiştir (Nisâ 4/54; Hadîd 57/26).

Hz.İbrâhim Divan Edebiyatında, Nemrûd'un zulmü dolayısıyla mağarada büyütülüşü, aklıyla Allâh'ı buluşu, Kâbe'deki putları kırması, Nemrûd tarafından ateşe atılışı ve ateşin ona gülistan haline getirilişi, cömertliği ve sofrasının bereketi, oğlu Hz. İsmâîl'i kurban etmeye niyetlenmesi, onunla birlikte Kâbe'yi onarması, kıtlık esnasında kum dolu çuvallarının buğday (veya un)olması mûcizesi gibi çeşitli hususlara telmih ve teşbihlerle geçer. Ayrıca, Ulü'l-Azm peygamberlerden biri ve Hz. Muhammed(sav)'in atası oluşu ona diğer peygamberlere nazaran üstünlük kazandırmış, hakkında *Halîl-nâme* adlı bir mesnevî yazılmasına da vesile olmuştur.

XV. yüzyıl divanlarında Hz. İbrâhim ile ilgili tespit ettiğimiz beyitleri yedi başlık altında incelemeye aldık:

2.2.1. BABASI ÂZER

Kur'ân-ı Kerîm, Âzer'den, Hz. İbrâhim'in onu hak dine daveti sebebiyle, yani dolaylı olarak bahsetmektedir. İslâm kaynaklarına göre Âzer, Kûfe bölgesindeki Kûsâ köyündendir ve Nemrud'un himayesinde bir put ustasıdır. Onun ileri gelen bir kimse, sanatında ün yapmış bir kişi olduğu rivayet edilir. (Tümer, 1991: 316)

"*Hz. İbrâhim'in babası puta tapanlann öncülerindendi. Hatta onun, bizzat put yaptığı ve sattığı nakledilir. Hz. İbrâhim, babasının bu durumuna üzülüyor ve ona acıyordu. Çünkü o kalbine, insanların en yakınıydı. Bundan dolayı ona nasihat etmeyi ve onu küfrünün sonucundan sakındırmayı bir vazife telakki etmişti."* (Tabbara, 1981: 550)

Konu net olarak Kur'an-ı Kerim'de açıklanmakta, Hz. İbrâhim'in atasından (babasından) Âzer olarak bahsedilmektedir:

"İbrahim, babası Âzer'e: Birtakım putları tanrılar mı ediniyorsun? Doğrusu ben seni de kavmini de apaçık bir sapıklık içinde görüyorum, demişti." (En'am 6/74)

Babasının hak dini kabul etmeyip putlara tapmakta ısrar etmesi üzerine Hz. İbrâhim onun için Cenab-ı Hakk'tan mağfiret dilemiş (Meryem 19/ 47; Şûrâ 26/86; Mümtehine 60/4), ancak bu dileği kabul edilmemiştir; zira Kur'ân-ı Kerîm'e göre Hz.

İbrâhim'in babası "Allah düşmanı"dır (Tevbe 9/ 114). Hz. Peygamber'den bu konuda nakledilen bir hadisin meâli şöyledir: "Kıyamet günü İbrâhim, yüzü toza toprağa bulanmış olan babası Âzer'le karşılaşacak ve ona, 'Ben sana, bana isyan etme demedim mi?' diyecek; babası da ona, 'Bugün sana isyan etmem' cevabını verecektir" (Tümer: Buharî, Enbiyâ, 8)

Edebiyatımızda Âzer ve put-sanem bir arada yer alır:

Sen Halîlin hüsn-i cân –bahşında îmân buldular

Secde kılanlar büt-i bî- câna kim Âzer düzer

(Şeyhî[19], 153, 57/6)

Âzer ve Halîl kelimeleri benzetme ve telmih yoluyla beyitlerde yer almıştır:

Her göz ki gördi bir sanem-i âzerî yüzin

Lâ-büd safâsı vardur anun bir halîl ile

(Ahmed-i Dâ'î[20], 176, 177/3)

2.2.2. HALÎL ve HALÎLULLÂH OLUŞU

"*Halîl; sevgisinde zayıflık olmayan sevgidir. Hillenin, muhabbetin en son derecesini ihtiva ettiği söylenmiştir. Allah ise, kullarından ancak ruhen temiz olanları sever. Hz. İbrâhim, Allah için sevgide kemale ermiştir. Bunun içindir ki, Rabbinin yolunda babasına ve kavmine düşman olmuştur. Allah da bundan dolayı İbrâhimi sevmiş ve onu dost edinmiştir."* (Tabbara, 1981: 572)

Cenab-ı Hakk, ona Halîlim (dostum) buyurduğu için "Halîlullah" veya "Halîlürrahmân" olarak bilinir. Kur'an-ı Kerîm'de bu durum şöyle ifade edilir:

"İşlerinde doğru olarak kendini Allah'a veren ve İbrahim'in, Allah'ı bir tanıyan dinine tâbi olan kimseden dince daha güzel kim vardır? Allah İbrahim'i dost edinmiştir." (Nisâ 4/125)

---

[19] 271, 175/5
[20] 217, 241/5

Rivayete göre; Cebrâîl (as),12.000 hayvandan müteşekkil sürüleri bulunan İbrâhim (as)'ın yanına insan kılığında gelir ve bu sürülerin sahibini sorar. "Rabbimdir, ben emanetçisiyim."cevabını alınca, bunları kendisine satmasını söyler. İbrâhim (as),rabbini bir kere zikretmesi karşılığında sürünün üçte birini, üç kere zikretmesi karşılığında da tamamını bağışlayacağını söyler. Cebrâîl (as)'ın üç defa Cenab-ı Hakk'ı zikretmesi üzerine, Hz.İbrâhim, sürüyü ona verir. Cebrâîl (as), kendisinin bir melek olduğunu söyleyip sürüyü almaz, Hz. İbrâhim de, kendisinin "Halîl" olduğunu, verdiğini geri almayacağını söyleyerek sürüleri satar, elde ettiği gelir ile geniş bir arazi satın alıp Müslümanların istifadesine vakfeder. Bütün servetini Cenab-ı Hakk rızası için bir anda feda eden İbrâhim (as), malıyla ilgili imtihanı da başarıyla kazanarak "Halîl" (gerçek dost) olduğunu ispat etmiştir. (Sucu, 2009: 607)

Halîl ismiyle de şiirlere konu olmuştur:

Yakma dil hânesin ey Yûsuf-ı sânî ki Halîl

Böyle sünnet komadı Ka'beyi bünyâd edicek

(Ahmed Paşa[21], 191, 152/7)

Dil Halîli elem-i derdün içün cân virdi

Bir ciğer-gûşe içün eyledi kurbânı 'ivaz

(Hamdullah Hamdî[22],168,LXXXVIII/3)

Halîl, Halîlullâh oluşu:

Her İbrâhîm 'izzet Ka 'besinde

Halîlullâh yâ hod Edhem olmaz

(Necâtî Bey[23], 254, 230/6)

Halîl sıfatıyla zikredilen Hz. İbrâhim'in Kâbe'de "Makam-ı İbrâhim" diye bir makamının bulunuşu, Ahmed Paşa'nın şiirlerine de yansımıştır:

---

[21] 271, 317/2
[22] 143, XLI/2
[23] 292, 315/2; 332, 408/3; 254, 231/2

Nola gül-zâr olursa âteş-i dil

Çün Halil oldu ol makama mukim

(Ahmed Paşa[24], 209, 188/2)

2.2.3. ATEŞE ATILMASI ve ATEŞİN GÜLİSTANA DÖNÜŞMESİ

Hz. İbrâhim'in putları kırması ve bu yüzden putperestlerce ateşe atılmasına rağmen ateşin kendisini yakmaması, Kur'ân-ı Kerîm'de ve bazı ayrıntılarla birlikte diğer kaynaklarda yer alır. Buna göre İbrâhim (as), taptıkları putların ne kadar âciz ve işe yaramaz olduğunu kavmine göstermek üzere fırsat kollar. Nihayet bir bayram günü halk şenlik için şehir dışına çıkınca (Sâffât 37/88-90) put evine girerek en büyük put dışındaki bütün putları kırar. Kavmi döndüğünde durumu görüp Hz.İbrâhim'i sorguya çeker, Hz.İbrâhim, "Belki de şu büyükleri yapmıştır, ona sorun" (Enbiyâ 21/57-67; Sâffât 37/88-96) der. Nihayet putperest yönetim Hz.İbrâhim'i ateşe atmak suretiyle cezalandırmaya kalkışır (Enbiyâ 21/68; Ankebût 29/24). Ancak Cenab-ı Hakk'ın, "Ey ateş, İbrâhim'e karşı serinlik ve esenlik ol!" (Enbiyâ 21/68-70) emri üzerine ateş Hz.İbrâhim'i yakmaz.

Hz. İbrâhim'i ateşler içinde gören Cebrâil(as) gelip "Bir dileğin var mı?" diye sorunca; "Var, fakat sana değil, Rabbim benim ihtiyacımı benden daha iyi biliyor O bana kâfidir, ne iyi vekildir (Hasbinellahü ve ni'me'l-vekil)" der. Cenab-ı Hakk'ın dilemesiyle ateşin içi yemyeşil bir bahçe kesilir. Kendisini dost olarak kabul eden Cenab-ı Hakk'ın konuğu olarak bir hafta müddetle izzet ve ikrâm içinde yaşadığı rivâyet edilir. (Kazancı, 1997: 195)

Bakara 2/258, tarih ve tefsir kaynaklarının çoğunda Hz. İbrâhim'le tartışarak tanrılık iddiasında bulunduğu, fakat Hz.İbrâhim'in ortaya koyduğu deliller karşısında yenik düştüğü bildirilen kişinin onu ateşe atan toplumun lideri Nemrûd olduğu kabul edilir. (Harman, 2000a: 270)

---

[24] 178, 123/6

Bu durum XV. yüzyıl divan şairlerini de derinden etkilemiş, Hz. İbrâhim'in ateşe atılması hadisesine şiirlerinde genişçe yer vermişlerdir:

Ahmed Paşa şiirinde nasıl ki Hz. İbrâhim, Cebrâîl (as)'den yardım istemediyse aşk ehli olanların da istememesi gerektiğine vurgu yapmıştır:

Ey Halilim âteş-i sûzâna pertâb etseler

Hazret-i Cibrilden aşk ehli feryâd istemez

(Ahmed Paşa[25], 174, 116/3)

Divan şiirinde âşık; aşk ateşinde yanması, aşkı uğrunda çeşitli eziyetlere katlanması, sevdiği için canını feda etmekten çekinmemesi bakımından Hz. İbrâhim'e benzetilmiştir.

Genellikle sevgili şeklinde veya onun yerine tasavvur edilen Hz. İbrâhim, ayrıca sevgilinin saçı, güzelliği ve ağzı için de kullanılagelmiştir. (Tolasa, 1973: 25)

Hz. İbrâhim, sevgilinin saçı olarak düşünüldüğünde yanak; ateş olarak ele alınır: (TDEA: 322)

Gül olmuş nâr-ı ruhsârı yatar gördüm gül üstünde

San İbrâhîmdir gîsû-yı anber-sâsı İshâkın

(Ahmed Paşa, 193, 155/5)

Mesîhî, telmih ve benzetme amaçlı olarak (Halil adlı birinden bahsederken) ateşin gül bahçesine dönüşünü tasavvur eylemiştir:

Ne sihr itmiş yüzinde zülf-i ser-keş

Ki ana gülşen olmış sahn-ı âteş

(Mesîhi[26], 98, Şehr-engiz/96)

Ahmed-i Dâ'î, adeta Nemrud'un yaktığı ateşin etkisini hissetmek ister:

[25] 207, 184/2

[26] 187, 108/4

Câm-ı Cîmşid içelüm âteş-i Nemrûd uralum

Zîra germ olsa gerek bâde-i hamrâ gicesi

(42, 14/17)

Ateşin gülbahçesine dönmesi:

‘Ârızun nârını zülfün gül-şen itmiş sanasın

Âteş-i sûzânı gül-zâr oldı İbrâhîm içün

(Cem Sultân, 180, CCXLVII73)

Nemrûd’un ateşinin ve İrem Bağlarının dillere destan oluşu:

İrem bâğından u Nemrûd odından sürme efsâne

Getür ol câm-ı âteş-rengi kim ‘âlem olur gül-şen

(Avnî, 415, 56/3)

Nemrûd’un yaktırdığı ateşin Hz. İbrâhim’e zarar vermemesi ve Nemrûd’un altüst oluşu:

Nâr-ı Nemrûd itmedi ana zarar

Oldı ol mel‘ûn görüp zîr ü zeber

(Mihrî Hâtûn [27],374,Tz./279)

2.2.4. KURBÂN HADİSESİ

İbrâhim (as), Nemrûd tarafından atıldığı ateşten kurtulup onlardan ayrıldıktan sonra hiç çocuğu olmadığı için Cenab-ı Hakk’tan sâlih bir evlât ister ve kendisine akıllı, iyi huylu bir erkek çocuk müjdelenir. Çocuk (Hz. İsmâîl) babasıyla beraber yürüyüp gezecek çağa gelince Hz.İbrâhim’den oğlunu kurban etmesi istenir. Bunu oğluna bildirince oğlu emredileni yapmasını söyler, emre boyun eğip sabredenlerden

[27] 255, 76/7; 374, Tz./278

olacağını bildirir. Hz.İbrâhim oğlunu kurban etmeye teşebbüs eder, fakat Cenab-ı Hakk tarafından tâbi tutulduğu bu imtihanda başarılı olunca oğlunun yerine semâdan kurban olarak bir koç gönderilir, böylece oğlu da kurtulmuş olur. (Harman, 2001a: 78)

Hz.İbrâhim'in oğlunu kurbân etmesi Kur'an-ı Kerîm'de şöyle anlatılmaktadır:

"Yavrucuğum! Rüyada seni boğazladığımı görüyorum; bir düşün, ne dersin? Dedi. O da cevaben: Babacığım! Emrolunduğun şeyi yap. İnşallah beni sabredenlerden bulursun, dedi. " (Sâffât 37/102)

Bunun üzerine İbrâhîm (a.s), oğlunun söylediğini yapar. Bıçağı, oğlunun ensesine koyup bastırır ancak bıçak kesmez. Çünkü Cenab-ı Hakk bıçağı, hususi hükmü altına almıştır. Böylece İbrâhîm (as), imtihanı kazanmış olur. Bunun akabinde semâdan şöyle bir nidâ gelir:

"Ey İbrahim! Rüyayı gerçekleştirdin. Biz iyileri böyle mükâfatlandırırız. Bu, gerçekten, çok açık bir imtihandır, diye seslendik. Biz, oğluna bedel ona büyük bir kurban verdik." (Saffât 37/104-107)

Hz. İsmâîl ismiyle tam bir müsemma göstermiş ve büyük bir teslimiyetle boynunu bıçağın altına uzatmıştır.

(İsmâîl kelimesi Süryânîce olup "Allah'a itaatkâr" anlamına geldiği nakledilmekle birlikte aslı İbrânîce Yişmâ'êl'dir ve "Tanrı işitir" mânasındadır. Tevrât'ta Yişmael kelimesi meleğin, "İşte sen gebesin ve bir oğul doğuracaksın ve onun adını İsmâil koyacaksın, çünkü Rab sana olan cefayı işitti" (Tekvîn, 16/11) sözünden hareketle İbrânîce'de "işitmek, bir dilek veya isteği kabul etmek" anlamına gelen şâma fiiline bağlanmaktadır. Bu fiil, Hz.Hâcer'e yapılan cefanın Rab tarafından duyulması (Tekvîn, 16/11) veya Hz.İbrâhim'in, oğlu İsmâil'le ilgili temennisinin (Tekvîn, 17/20), ayrıca çölde çocuğun susuzluktan ağlamasının Allah tarafından işitilmesi olaylarıyla da bağlantılı kılınmaktadır (Tekvîn, 21/17). (Harman, 2001a: 76)

Hz. İsmâîl'in boynunu kesmeyen bıçak, taşa değince taşı ikiye ayırmıştır. Mesîhî bunu şöyle dile getirir:

Kılup müjgân-ı İsmâ'îlden şerm

Bıçağın çaldı İbrâhîm taşa

(269, 236/2)

Âşıklar canlarını sevgili için kurban etmek istedikleri zaman da Hz. İsmâil söz konusu edilir:

Ya kaşun 'îd ayıdur kurbânun olsun hûblar

Şimdi mi oldı melek kurbân-ı İsmâ'il içün

(Cem Sultân, 181, CCXLIX/2)

Sevgilin gözü, bazen bıçak altına yatan Hz. İsmâîl'dir:

San İsma'ildir çeşmin ki yatar hançer altında

Yâ İbrâhimdir zülfün ki olmuş gül-sitân âteş

(Ahmed Paşa, 180, 127/3)

Hz.İbrâhim'in oğlunu Cenab-ı Hakk'ın rızası yolunda kurban etmek istemesi ve oğlu İsmail'in de bu duruma tam bir teslimiyetle rıza göstermesi hususuna Necâtî Divanı'nda Kâbe, dost, kurban gibi kelimelerle tedâî yapılır. (Sucu, 2009: 607)

Ka'be-i-der-gâhda kimdür Necâtî dir isen

'Iyd-i vasla cân virici ya'nî kim kurbân-ı dost

(Necâtî[28], 164, 30/6)

---

[28] 292, 315/2; 332, 408/3

2.2.5. KÂBE'Yİ İNŞÂ ETMESİ

Hz. İbrâhim'in tevhit akîdesini tesis etmesi yanında oğlu İsmâîl ile birlikte Kâbe'yi kurması da hem Kur'ân-ı Kerîm'de hem İslâm kültüründe müslümanlardan biri olarak gösterilmesine (Bakara 2/135; Âl-i İmrân 3/67, 95; Nisâ 4/125; Hac 22/78) ve kendisine itibarlı bir yer verilmesine vesile olmuştur. Cenab-ı Hakk tarafından Beytullah'ın yeri bildirildikten sonra (Hac 22/26) Hz.İbrâhim, oğlu İsmâîl ile beraber Beytullah'ın temellerini yükseltmiş (Bakara 2/127) ve Cenab-ı Hakk'a adanan ilk mâbed olarak Kâbe inşa edilmiştir (Âl-i İmrân 3/96). Hz.İbrâhim'den insanlar arasında haccı ilân etmesi, Beytullah'ı temiz tutması istenmiş, böylece bu kutsal mekân bütün müslümanlar için hac yeri ve kıble yapılmıştır (Bakara 2/125; Hac 22/26-28).

Beytullah'ın bulunduğu Mekke için dua eden Hz. İbrâhim, Mekke'nin emin bir şehir olmasını dilemiş (Bakara 2/126; İbrâhîm 14/35), bölgeyi "haram" (kutsal) ilân ederek orada kan dökülmesini ve dışarıda câiz olan diğer bazı işlerin orada yapılmasını yasaklamıştır.

Kâbe'nin yapımıyla ilgili bir rivayete göre; Cebrâil (as), Kâbe'nin şu andaki yerini İbrâhim (as)'a gösterir. Hz. İbrâhim ve oğlu İsmâîl (as) ,kazmaya başladıktan kısa bir süre sonra Âdem(as) zamanındaki temeli bulurlar. Bu temel üzerine Kâbe'yi inşa ederler. Hz. İbrâhim oğlunun getirdiği taşlarla, Cebrâil (as)'ın târifine uyarak Kâbe'yi yaparken nihayet Kâbe'nin duvarları yükselir ve yukarıya yetişemez olur. Bundan dolayı büyük bir taş getirirler ve İbrâhim (as) ,bu taşa basarak duvar örmeye başlar. Mübarek ayağının izi çıkan bu taşa da "Makam-ı İbrâhim" denilir. Kâbe de tavaf namazı bu taşın bulunduğu yer olan Makam-ı İbrâhim'de kılınır. (Tabbara, 1981: 568-569)

Gel gönül Ka 'besin ziyaret kıl

Ki olupdur makâm-ı İbrâhîm

(Ahmed Paşa[29], 209, 188/3)

[29] 306, 46/2

Kâbe tamamlanınca İbrâhim (as) oğluna: “ Ey İsmâîl! İyi bir taş getir ki, hacılara işaret olsun” buyurur. İsmâîl (as) ,ilahi bir yönlendirilmeyle Ebu Kubeys dağından Hacer-ül-esved[30] adlı taşı alır, babasıyla birlikte Kâbe’deki yerine koyar.

Âsitânında olupdur ol mehün cismi sefîd

San Halîl’ullâh durur kim kodı mermer Ka ‘beye

(Mesîhî, 266, 233/3)

Ka‘be yüzünde halîlüm hacerü’l-esvedüni

Gören öninde kendüyi kurbân eyler

(Hamdullah Hamdî,143,XLI/2)

Edebiyatımızda gönül Kâbe’dir, Cenab-ı Hakk’ın evidir. Aynı zamanda sevgilinin bulunduğu yerdir:

Çünki İbrâhîm yaptı Ka ‘beyi

Sen de gönlüm Ka ‘besin yapsan n’ola

(Mesîhî [31], 118, 9/2)

Benzedürken yâr işigin ehl-i diller Ka‘beye

Başlamamış idi İbrâhîm-i Âzer Ka‘beye

(Necâtî, 353, 456/1)

2.2.6. MİSÂFİRPERVERLİĞİ ve SOFRASI

Hz. İbrâhim çok misâfirperverdi (Hicr 15/51) . Tanıdık tanımadık herkese yemek yedirmekten hoşlanırdı. Bu nedenle “Halîl İbrâhim Sofrası” deyimi meşhur olmuştur. Bu sofra herkese açık olmakla birlikte, hiç tükenmediği için “ Halîl İbrâhim Bereketi” denilmiştir. Hz. İbrâhim, “ebü’l-adyâf ” (misâfirler babası) diye de anılır.

---

[30] Hacerü’l-Esved: Kara Taş demektir. Kâbe’nin duvarında bulunan ve hacıların öpmesi veya istilâm etmesi hacın şartlarından olan meşhur kara taş. Ayrıntılı bilgi için bk. Yılmaz (1992) *“Edebiyatımızda İslâmî Kaynaklı Sözler”* , s. 60.

[31] 266, 233/3

Herkesin onun sofrasından nasiplendiğine dair:

Ol nebiyyullah Halîl-Rahmân içün
Süfre-i hânında yinen nân içün

(Mihrî Hâtûn, 378, Tz./321)

Hâl-i müşgînün ruhunda yaraşur kılma nihân
Çün halîl-i hândur kim olmasun andan ‘ades

(Cem Sultân, 118, CXXXV/4)

Sofrasının bereketli oluşu:

Nimet-i hân-ı Halîlîdür dükenmez tâ ebed
Hep cihân halkın kamu hânında mihmân (eyledi)

(Ahmed-i Dâ’î, 50, 17/43)

Sevgilinin ağzı, Hz. İbrâhim’in bereketli sofrasıdır:

Şekker-i hân-ı Halîlî durur anun deheni
Kanda kim olsa bile lâ’l nemek-dân götürür

(Ahmed Paşa, 151, 68/4)

Hz. İbrâhim, yollara çıkar misâfir arar ve yoldan geçenlere ikram etmek üzere evine getirirdi:

Kendüyi vakf eyleyüp yollar gözetmezdi müdâm
Ger Halîlullâh gibi sevmese mihmân Kaplıca

(Necâtî, 361, 473/6)

Gönlümi zülfinde hâliyle konuklar ol Halîl
Daneler ihzâr ider bir gicelik mihmanına

(Mesîhî, 267, 234/9)

2.2.7. ‘ADES HADİSESİ:

‘Ades kelime anlamı olarak “*mercimek”* demektir. Bu kelime daha çok Hz. İbrâhim ile birlikte geçmektedir. Nemrûd’la olan mücadelesinde kendisini cezalandırmak için Nemrûd’un ona yiyecek vermemesi ve ev halkının ümitsizliğe kapılmaması için Hz. İbrâhim’in torbasını kumla doldurması ve ertesi günü Cenab-ı Hakk’ın bir ikrâmı olarak kumların buğday ve mercimeğe dönüşmesi mucizesinde geçen ‘ades kelimesi edebiyatımızda daha çok sevgilinin beni şeklinde bir güzellik unsuru olarak karşımıza çıkmaktadır.

Bu konuyla ilgili ayrıntılı bilgiye 1414 yılında telif edilmiş olan *Halil-nâme*[32]adlı eserde bulabiliriz:

“*...Hz. İbrâhim, ailesi ve inananlarla birlikte Filistin’e göç eder. Bir süre orada kalmaları için Cebrail vasıtasıyla Allâh’tan emir gelir. Fakat bir zaman sonra bölgede kuraklık ve kıtlık baş gösterir. Civarda Hz. İbrâhîm’i seven zengin bir dostu vardır. Zahire almak için ona gider. Ancak onda da yoktur. Dostu, bulursa satın alması için ona altın verir. Fakat satın alacak bile yoktur. Bunun üzerine İbrâhîm(as) boş dönmemek için çuvallara kum doldurtur, evlerine dönerler. Çok üzgün bir şekilde oturmakta olan Hz. İbrâhîm(as)e karısı Sara gelir. Dostunun dünyada hiç görülmedik buğday ve mercimek verdiğini söyler. Hz. İbrâhîm çok şaşırır, çuvallara bakar ve çuvallardaki kumun Allâh’ın lutfuyla buğday ve mercimek olduğunu görerek Allâh’a şükürler eder.. Bu buğday ve mercimeği halkı arasında paylaştırıp bir kısmını tohumluk ayırır, tohum isteyene verir, İlâhî lutufla bu tohumlardan bereket hiç eksik olmaz. Bu buğdaya “sultânî buğday”, mercimeğe “Halîlî mercimek ” denir. Dünyada ekilip biçilen buğday ve mercimek de bu tohumdandır...*”(1339-1388. Beyitler) (Güldaş, 1996: 205-211)

Hz. İbrâhîm, Halîl sıfatıyla tevriyeli olarak veya teşbihle sevgiliyi veya güzeli karşılayacak şekilde kullanılırken; sevgilinin güzelliği sofraya, yüzündeki hâl (ben) de o sofradaki mercimeğe benzetilmiştir. (Tunç,2005: 123-131; Araz, 2007: 39)

---

[32] Abdülvâsi Çelebi, *“Halilnâme”,* (haz. Ayhan Güldaş), 1996.

Hâl ü hatı bize ades ü sebze-zârdır

Minnet Halîl hânına selvâ nedir ya men

(Şeyhî, 46, 7/20)

Şeyhî, enbiyâ ve evliyâyı Cenâb-ı Hakk'ın harmanından başak derleyiciye benzeterek; bu harmandan Âdem (as)'ın buğday, İbrâhim (as)'ın da mercimek umduğunu dile getiriyor:

Hırmeninden k'ebniyâ vü evliyadır hûşe-çîn

Âdem umar dâne-i gendüm Halilulâh ades

(30, 2/10)

Akşemseddinzâde Hamdullah Hamdî de Hz. İbrâhim'in 'ades kıssasına atıfta bulunûr:

Bîgâne birincin yime kim renc ü belâdur

Cân kûtıdur ayrılma Halîl'ün 'adesinden

(193,CXXXIII/2)

Ahmed Paşa'da benzetme unsuru olarak fülfül (karabiber) ve 'ades(mercimek) karşılaştırması karşımıza çıkar (fülfül ve 'ades sevgilinin benidir):

Kim fülfüle benzetse benin yüzi karadır

Kim fülfülü yeg gördü Halilin adesinden

(232, 235/6)

Necâtî ise sevgili-halîl, güzellik-gül bahçesi, dudak- ekilecek yer, ben-mercimek arasında kurduğu ilgilerle İbrâhîm kıssasının önemli unsurlarını zikrederek kıssaya telmih eder:

Ey Halîlüm ne 'aceb hüsnün gülistânunda biz

Mezra'-ı la'lünde cân ekdükce biter mercimek

(345, 327/3)

Sonuç olarak:

İncelemeye aldığımız XV. yüzyıl divanlarında Hz. İbrâhim, 49 beyitte geçmektedir. 4 beyitte babası Âzer'den, 10 beyitte Halîllulah oluşundan,11 beyitte ateşe atılmasından, 6 beyitte kurbân hadisesinden,7 beyitte Kâbe'nin inşasından,6 beyitte misâfirferverliğinden ve 5 beyitte de 'ades hadisesinden bahsedilmektedir. Taranan divanlarda Hz. İbrâhîm'le ilgili olarak tespit edilen beyit sayıları tablo halinde aşağıda verilmiştir:

HZ.İBRÂHİM	BEYİTLERİN KONUSU							
DİVANLAR	BABASI ÂZER	HALÎL OLUŞU	ATEŞE ATILMASI	KURBAN HADİSESİ	KÂBE'Yİ İNŞASI	MİSAFİRF ERVERLİĞİ	ADES HADİSESİ	TOPLAM
Ahmed-i Dâ'î Divanı	2	-	1	-	-	1	-	4
Şeyhî Divanı	2	-	-	-	-	-	2	4
Avnî Divanı	-	-	1	-	-	-	-	1
Ahmed Paşa Divanı	-	4	3	1	2	1	1	12
Cem Sultân Divanı	-	-	1	1	-	1	-	3
Adlî Divanı	-	-	-	-	-	-	-	-
Mihrî Hâtûn Divanı	-	-	3	3	-	1	-	7
Necâtî Beg Divanı	-	4	-	-	1	1	1	7
Hamdullah Hamdî Divanı	-	2	-	-	1	-	1	4
Mesîhî Divanı	-	-	2	1	3	1	-	7
Toplam	4	10	11	6	7	6	5	49

2.3. HZ. MÛSÂ

Cenab-ı Hakk'ın, dört büyük kitaptan biri olan Tevrât'ı verdiği ve yeryüzünde dinini tebliğ edip, hâkim kılması için gönderdiği Ulü'l-Azm peygamberlerden üçüncüsüdür. Kur'an-ı Kerim'de adı en çok zikredilen peygamber olan Hz. Mûsâ, Ya'kûb (as)'ın neslinden olup İsrâiloğullarına gönderilmiştir. İsmi muhtelif ayetlerde, çeşitli vesilelerle 136 defa zikredilir. O da tıpkı kendisinden önce gönderilmiş olan

peygamberler gibi kavmini Cenab-ı Hakk'a iman etmeye çağırmıştır. Kavmine zulmeden ve ilâhlık iddiasında bulunan Firavun'a karşı tevhit yolunda mücadele etmiştir.

Kur'ân-ı Kerîm'de onun dünyaya gelişi, Firavun'un sarayına intikali, Medyen'e gidişi, peygamber olarak seçilişi, İsrâiloğullarını kurtarmak için Firavun'a gönderilişi, Firavun'la mücadelesi ve İsrâiloğullarını Mısır'dan çıkarışı, Tûr-ı Sînâ'da ilâhî emirleri alışı, çöldeki olaylar ve İsrâiloğullarına rehberlik edişi anlatılmaktadır. Kur'ân-ı Kerîm, Hz.Mûsâ'nın dünyaya geldiği dönemde Mısır'ın ve İsrâiloğullarının durumunu naklederken Firavun'un halkını çeşitli zümrelere böldüğünü, bir kısmını güçsüz bulup baskı ve zulüm yaptığını, erkek çocuklarını öldürüp kız çocuklarını sağ bıraktığını bildirmektedir (Bakara 2/49; A'râf 7/141; İbrâhîm 14/6; Kasas 28/4).

Kur'an-ı Kerîm'e göre Hz.Mûsâ'nın özelliklerini şöyle sıralayabiliriz: O hem resûl hem nebîdir, ihlâs sahibidir (Meryem 19/51). Cenab-ı Hakk'ın risâletleriyle ve sözleriyle insanlar arasında seçkin kılınmıştır (A'râf 7/144). Cenab-ı Hakk ile mükâleme şerefine nâil olmuştur (Meryem 19/52). Cenab-ı Hakk katında güçlü, güvenilir ve şerefli bir elçidir (Kasas 28/26; Ahzâb 33/69; Duhan 44/17-18). Cenab-ı Hakk tarafından ona sevgi verilmiştir ve O'nun nezâretinde yetiştirilmiştir (Tâhâ 20/39). Mümin kullardandır (Sâffât 37/121-122).

Kur'ân-ı Kerîm'de Hz.Mûsâ, Hz. Muhammed(sav)'i müjdeleyen bir peygamber olarak gösterilir (A'râf 7/157). Hz. Mûsâ'ya kitap, suhuf, elvâh(levhalar) verilmiştir (Bakara 2/53; Enbiyâ 21/48; Necm 53/37; A'lâ 87/19). Hz. Mûsâ'ya ve Hz. Muhammed (sav)'e dini ayakta tutmaları tavsiye edilmiştir (Şûrâ 42/13).

İslâmî gelenekte Hz. Mûsâ'ya "kelîmullah" denilmektedir. Çünkü Cenab-ı Hakk, Hz. Mûsâ ile aracısız konuşmuş ve ona vahyini bildirmiştir.

Hadislerde de Hz. Mûsâ'dan bahsedilmektedir. Resûl-i Ekrem, İsrâ ve Mi'râc mûcizesi esnasında altıncı kat semâda Hz.Mûsâ ile karşılaşmış, Hz.Mûsâ ona elli vakit namazın farz kılındığını öğrenince ümmetinin buna tahammül edemeyeceğini bildirerek Cenab-ı Hakk'tan azaltılmasını talep etmesini söylemiştir. Hz.Mûsâ-Hızır

(as) kıssası münasebetiyle de hadislerde Hz. Mûsâ'dan söz edilmektedir. Hz.Mûsâ'nın çok hayâ sahibi bir kişi olduğu, âşûrâ günü oruç tuttuğu ve esmer yüzlü, uzun boylu olduğu da nakledilmektedir. (Harman, 2006: 212; Buharî, Salât, 1; Buharî, İlim, 16, 19, 44 vd.)

Hz. Mûsâ'nın Firavun[33] ile olan kıssası, Kur'an-ı Kerim'in bazı sûrelerinde çeşitli üslûplarda ve teferruatlı olarak anlatılmıştır. Firavun ve ordusunun Kızıldeniz'de boğulmaları olayından sonra, İsrailoğulları ile ilgili kıssasına da genişçe yer verilmiştir. Küfürle mücadelesi Kur'ân-ı Kerim'de uzun uzun anlatılmaktadır. (Kasas 28/3-48)

Akşemseddinzâde Hamdullah Hamdî; rakibin boyunu, Mûsâ (as) kıssasının uzunluğu ile karşılaştırmıştır:

Kaddile korkutmak ister Hamdî'yi ebleh rakîb

Bilmez ol gafil nicedür kıssa-i Mûsî vü 'Ûc[34]

(132,XXVI/6)

İslâmî kaynaklara göre, o dönemin firavunu, rüyasında Beytülmakdis'ten çıkan bir ateşin Mısır'a sıçradığını ve Mısır'ın evlerini yaktığını, bütün Kıbtîleri yok ettiğini, ancak İsrâiloğullarına zarar vermediğini görmüştür. Rüyanın yorumunu yapanlar İsrâiloğulları içinden doğacak bir çocuğun, Firavun'un elinden saltanatını alacağını, düzenini bozacağını ve dinini değiştireceğini söyleyince Firavun, İsrâiloğullarından doğan her erkek çocuğun öldürülmesini emretmiş, daha sonra da bir yıl

---

[33] Genel anlamda eski Mısır krallarının ünvanı olan "Firavun"; Arap, Fars ve Türk klasik edebiyatlarında zulüm, inat, kibir ve gurur gibi menfi vasıflarla tanınan bir şahsı temsil eder ve Hz. Mûsâ döneminde yaşayıp onunla mücadele eden Mısır kralı için kullanılır. Ayrıntılı bilgi için bk. Uzun, *"Firavun-Edebiyat"* ,TDV İslâm Ansiklopedisi, 1996: 121-122.

[34] Ûc İbn Unuk isimli dev (veya dev yapılı adam) rivayetlere göre Nûh (as)' dan önce var olan, Tûfân'da ölmeyip Mûsâ (as)'a kadar gelen ve boyu 3.333 zira olan biridir. Kıssaya göre Mûsâ (as) ile savaşa girişen Uc, kocaman bir dağı Mûsâ (as)'ın ordusunun üzerine atmak üzereyken bir kuş bu taşın ortasını un etmiş ve koca dağ Uc'un boynuna geçmiş ve adı bu yüzden Uc ibn Unuk kalmıştır.(Unuk, boyun demektir.) Mûsâ (as) sıçrayıp asâsı ile topuğuna vurmuş ve onu öldürmüştür. Ayrıntılı bilgi için bk. Pala, 1989: 503; Aydemir, 1992: 54.

öldürülmelerini, bir yıl sağ bırakılmasını istemiş ve böyle bir yasak yılda Hz. Mûsâ doğmuştur.

Hz.Mûsâ ilâhî nezaret altında yetiştirilmiş, gençlik çağına gelip olgunlaşınca kendisine hikmet ve ilim verilmiştir (Tâhâ 20/39; Kasas 28/14).

Kur'an-ı Kerîm'de şöyle buyurulur:

"Musa yiğitlik çağına erip olgunlaşınca, biz ona hikmet ve ilim verdik. İşte güzel davrananları biz böylece mükâfatlandırırız." (Kasas 28/14)

XV. yüzyıl divanlarında tespit edilen Hz. Mûsâ ile ilgili beyitleri beş başlık altında ele aldık:

2.3.1. KIPTÎ'Yİ[35] ÖLDÜRMESİ

Hz. Mûsâ'nın kaza ile bir Mısırlıyı öldürmesi olayı Kur'ân-ı Kerîm'de ve diğer İslâmî kaynaklarda yer alır. Bir İbrânîli'nin Mısırlı biri ile kavga ettiğini gören Hz. Mûsâ, İbrânîli'ye yardım ederken Mısırlı'nın ölümüne sebep olur. Pişman olarak affedilmesini diler ve Cenab-ı Hakk da onu affeder. Bir gün sonra başka bir Mısırlı ile kavga eden aynı kişinin tekrar kendisinden yardım istemesi üzerine Hz.Mûsâ ona haksız olduğunu söyler. Bu defa o kişi Hz.Mûsâ'nın bir adam öldürdüğünü ifşa eder.

Kur'an-ı Kerim'de şehirde geçen bu hadise şöyle anlatılır:

"Mûsâ, ahalisinin habersiz olduğu bir sırada şehre girdi. Orada, biri kendi tarafından, diğeri düşman tarafından olan iki adamı birbiriyle döğüşür buldu. Kendi tarafından olanı, düşmana karşı ondan yardım diledi. Mûsâ da ötekine, bir yumruk vurup ölümüne sebep oldu. (Bunun üzerine:) Bu şeytan işidir. O, gerçekten saptırıcı, apaçık bir düşman, dedi. Mûsâ: Rabbim! Doğrusu kendime zulmettim (başıma iş açtım). Beni bağışla dedi, Allah da onu bağışladı. Çünkü, çok bağışlayıcı, çok

---

[35] "Kıpt"; Greklerin Nil Deltası sakinleri için kullandıkları "aigyptos" kelimesinin kökünü teşkil eden "gypt"in Arapça karşılığıdır. Önceden genel anlamda Mısırlılar veya Nil Deltası sakinleri için kullanılmaktayken, Hristiyanlığın Mısır'a girmesinden sonra Kıptilerle özdeşleşmesi üzerine özelleştirilerek, Mısır'da yaşayan Hristiyan halk için kullanılmaya başlanmıştır. Ayrıntılı bilgi için bk. TDV İslam Ansiklopedisi, *"Kıptiler",* 2002, C.25: 424-426.

esirgeyici olan ancak O'dur. Mûsâ: Rabbim! Bana lütfettiğin nimetlere andolsun ki, artık suçlulara (ve suça itenlere) asla arka çıkmayacağım, dedi. Şehirde korku içinde, (etrafı) gözetleyerek sabahladı. Bir de ne görsün, dün kendisinden yardım isteyen kimse, feryat ederek yine ondan imdat istiyor. Mûsâ ona (yardım isteyene) dedi ki: Doğrusu sen, besbelli bir azgınsın! Mûsâ, ikisinin de düşmanı olan adamı yakalamak isteyince, o adam dedi ki: Ey Mûsâ! Dün bir cana kıydığın gibi, bana da mı kıymak istiyorsun? Demek, düzelticilerden olmak istemiyor da, bu yerde ille yaman bir zorba olmayı arzuluyorsun sen!" (Kasas 28/15-19)

Bu olay üzerine Mısır'ın ileri gelenleri Hz.Mûsâ'yı öldürmek için plan yapar. Bunu haber alan Mûsâ (as) oradan kaçar ve Medyen'e [36] gider.

Bu durum Kur'an-ı Kerim'de şöyle geçer:

"Mûsâ korka korka, (etrafı) gözetleyerek oradan çıktı. "Rabbim! Beni zalimler güruhundan kurtar" dedi. Medyen'e doğru yöneldiğinde: Umarım, Rabbim beni doğru yola iletir, dedi." (Kasas 28/21-22)

Necâtî Divanı'nda yer alan bir beyitte, ustura anlamına gelen "mû-sâ" kelimesinin tevriyeli kullanımına rastlamaktayız. Bu beyit, Hz. Mûsâ'nın ilk gençlik yıllarında bir Kıptî'yi öldürmesi hadisesini de hatırlatmaktadır: (Sucu, 2009: 612)

Kan itse müjen la 'l-i güher-zâyı kınarlar

Mûsâ içün olur bu ki 'Îsâyı kınarlar

(220, 155/1)

Fatîh Divanı'nda şair, sevgilinin kirpiklerinin kendisini öldürmesini büyük bir mutluluk olarak görüyor. Burada Hz. Mûsâ'nın yaşamına ve Hz. Îsâ'nın mûcizelerine telmihte bulunulmuştur. (Doğan, 2014: 47)

---

[36] Kaynaklarda Arabistan'da ve Kızıldeniz kenarında gösterilen Medyen, Şuayb (as)'ın peygamber olarak gönderildiği yerin adıdır. bk. Harman, *"Medyen"*, TDV İslâm Ansiklopedisi, 2003, C. 28: 346-348.

Mûsâ-yı müjen olursa cânuma kâtil

Kâfir olayın olur isem ‘Îsîye kâ’il

(Avnî, 358, 47/1)

2.3.2. MÛCİZELERİ

Hz. Mûsâ, vakti gelince ailesiyle birlikte Medyen’den ayrılır. Tûr civarına geldiğinde dağda ateş görür. Yolu soracak birini bulmak veya bir ateş parçası almak için yaklaştığında vadinin sağ yamacından gelen bir sesle kendisine ayakkabılarını çıkarması emredilir ve peygamber olarak seçildiği bildirilir; asâ ve Yed-i Beyzâ mûcizeleri verilir. Bu iki mûcize, Firavun ve adamlarına karşı Hz.Mûsâ’nın haklı ve yetkili olduğunu göstermek üzere Cenab-ı Hakk tarafından verilmiş iki delildir (Tâhâ 20/17-23; Neml 27/10-12; Kasas 28/31-32).

Hz.Mûsâ, Hârûn (as) ile birlikte Mısır’a dönerek Firavun’a, Cenab-ı Hakk’ın elçileri olduklarını bildirip ondan İsrâiloğullarını kendileriyle beraber göndermesini isteyince Firavun buna karşı çıkar. Hz.Mûsâ Firavun’a, Cenab-ı Hakk’ın elçisi olduğunu söyler ve inanması için ona asâ ve Yed-i Beyzâ mûcizelerini gösterir. Bunun üzerine Firavun, Mısır’ın önde gelen sihirbazlarını toplar. Sonunda Hz.Mûsâ’nın asâsı sihirbazların oyuncaklarını yutar. Sihirbazlar Hz.Mûsâ’ya iman edince Firavun tarafından cezalandırılırlar (A’râf 7/104-126; Yûnus 10/83; Tâhâ 20/47-76; Şûrâ 26/16-51; Kasas 28/36-37; Duhân 44/17-21). Firavun küfründe ısrar eder, İsrâiloğullarına baskı ve zulüm daha da artar (Bakara 2/49; İbrâhîm 14/6; A’râf 7/127; Mü’min 40/23-30; Zuhruf 43/51-54).

Hz. Mûsâ’ya verilmiş dokuz mûcize vardır. Bunlar asâ, Yed-i Beyzâ, Tûfân, çekirge, haşere, kurbağa, kan, karanlık, Kızıldeniz’in yarılması olarak gösterildiği gibi asâ, Yed-i Beyzâ, denizin yarılması, kayadan su fışkırması, bulut, levhalar, Cenâb-ı Hak ile konuşma, bulutun gölge yapması ve Hz.Mûsâ’nın yetmiş kişiyi seçmesi olarak da gösterilir. (Harman, 2006: 212)

Kur’an-ı Kerim’de hadise şöyle anlatılıyor:

“Sonunda Mûsâ süreyi doldurup ailesiyle yola çıkınca, Tûr tarafından bir ateş gördü. Ailesine: Siz (burada) bekleyin; ben bir ateş gördüm, belki oradan size bir haber yahut ısınmanız için bir ateş parçası getiririm, dedi. Oraya gelince, o mübarek yerdeki vâdinin sağ kıyısından, (oradaki) ağaç tarafından kendisine şöyle seslenildi: Ey Mûsâ! Bil ki ben, bütün âlemlerin Rabbi olan Allah’ım. Ve «Asânı at!» (denildi). Mûsâ (attığı) asâyı yılan gibi deprenir görünce, dönüp arkasına bakmadan kaçtı. «Ey Mûsâ! Beri gel, korkma. Çünkü sen emniyette olanlardansın» (buyuruldu).” «Elini koynuna sok; kusursuz, bembeyaz çıkacaktır. Korkudan (açılan) kollarını kendine çek. İşte bu ikisi Firavun ve onun adamlarına karşı Rabbin tarafından iki kesin delildir. Çünkü onlar, yoldan çıkan bir kavim olmuşlardır» (diye seslenildi). Mûsâ dedi ki: Rabbim! Ben onlardan birini öldürmüştüm, beni öldürmelerinden korkuyorum. Kardeşim Harun’un dili benimkinden daha düzgündür. Onu da beni doğrulayan bir yardımcı olarak benimle birlikte gönder. Zira bana yalancılık ithamında bulunmalarından endişe ediyorum. Allah buyurdu: Seni kardeşinle destekleyeceğiz ve size öyle bir kudret vereceğiz ki, âyetlerimiz (mucize yardımlarımız) sayesinde onlar size erişemiyecekler. Siz ve size tâbi olanlar üstün geleceksiniz.” (Kasas 28/29-35)

XV. yüzyıl divanlarında Hz. Mûsâ’nın Yed-i Beyzâ ve asâ mûcizesi karşımıza daha çok çıkmıştır.

2.3.2.1.Yed-i Beyzâ[37]

Hz. Mûsâ’ya verilen mûcizelerden biridir. Çok sayıda ayette geçmektedir. (Arâf 77108; Taha,20/22; Şûra 26/33; Neml 27/12; Kasas 28/32). Arap, Fars ve Türk edebiyatlarıyla Türk halk inanışlarında yer alan Yed-i Beyzâ Hz. Mûsâ’nın mûcizeleriyle beraber şahsı etrafında gelişen ve şairlerin farklı yorumlarıyla zenginleşen bir edebî unsur, remiz ve mazmun haline gelmiş, ayrıca teşbih, telmih, iktibas, istiare, kinaye, tenasüp gibi edebî sanatlara malzeme teşkil etmiştir. Divan şiirinde şair, belâgat ve i‘câzının parlaklığını göstermek için fahriyyede elindeki

[37]“*Yed-i Beyzâ*”; bembeyez el olarak adlandırılır. bk. Uludağ, 2001: 379; Yılmaz, 1992: 181.

kâlemi Yed-i Beyzâ diye nitelendirir. Kerem sahiplerinin eli de Yed-i Beyzâ'ya benzetilir. (Harman, 2013: 377-378)

Şeyhî, Kerem kasidesinde padişahın elini Yed-i Beyzâ'ya benzetmiştir:

Gerçi fir'avn ola düşmenleri kahr etmek için

Yed-i beyzâdır hüccet ü bürhân-ı kerem

(58, 11/14)

(Gerçi Firavun gibi düşmanları kahretmede, kerem delili "Yed-i Beyzâ"dır). (İspir, 2011: 59)

Bazen de tabiat unsurları benzetilir Yed-i Beyzâ'ya:

Gösterdi ‘asâyı felegün nat'ına Su‘bân

Mûsâ gibi ‘arz itdi meh-i nev Yed-i Beyzâ

(Cem Sultân, 18, VI/17)

Bâğa gel kim eyledi peydâ Yed-i Beyzâ semen

Gözün aç kim gösterür ahdar şecerde nâr gül

(Necâtî, 82, 15/1)

Ahmed Paşa *Yed-i Beyzâ'*yı bir beyitinde sakinin eline benzetmiş diğerinde ise devrin padişahını methetmek için kullanmıştır:

Ey sâki-i gül-çehre dili kılmağa rûşen

Gel şâh-ı şükûfe gibi göster Yed-i Beyzâ

(106, 37/27)

Hûrşîd-i zafer tâli’ olur feth ufukundan

Çün subh-sıfat keşf ede tiğin Yed-i Beyzâ

(Ahmed Paşa[38], 45, 11/62)

Akşemseddinzâde Hamdullah Hamdî sevgilinin güzelliğini Yed-i Beyzâ’ya, perçemini ise kıvrımlarıyla asâ’ya benzetir:

Hamdî Mûsî’nün Yed-i Beyzâsı mıdur hüsn-i yâr

Anda geh ejder görinür geh ‘asâdur perçemi

(215, CLXX/6)

Sultân II. Bayezid; Hz.Îsâ’nın ölüleri diriltme mûcizesine mukâbil, Hz. Mûsâ’nın da Yed-i Beyzâ sahibi olduğunu söyler:

‘Ârızun vireli Mûsâ’ya Yed-i Beyzâ’yı

Kıldı ta’lîm Mesîhâ’ya lebün ihyâyı

(Adlî, 375, 143/1)

Ahmed-i Dâ’î; Yed-i Beyzâ mucizesini, Mûsâ Çelebi’ye yazdığı kasidede övgü unsuru olarak kullanmıştır:

Şehinşeh mîr Mûsî kim Yed-i Beyzâsıdur mu‘ciz

Anın fethi durur şâhid yed-i kudretde beyzâya

(Ahmed-i Da’î[39], 58, 21/3)

---

[38] 31, 3/10

[39] 76, 27/5

2.3.2.2.Asâ

Kur'ân-ı Kerîm'de on âyette tekil şekliyle Hz.Mûsâ'nın asâsı, iki âyette de çoğul şekliyle (ısıyy) Firavun'un sihirbazlarının asâları zikredilmektedir. Bu âyetlerin birinde (Tâhâ 20/18) Hz. Mûsâ, elindekinin kendi asâsı olduğunu, onu destek olarak kullandığını, onunla yaprak silkeleyerek sürüsünü beslediğini ve daha başka işlerde kullandığını belirtir. Hz.Mûsâ'nın asâsı bu alelâde faydaları yanında ayrıca sihirbazlara karşı çevik hareketli bir yılan (Neml 27/10; Kasas 28/31), taştan on iki kaynaklı su fışkırtan (Bakara 2/60), suya vurunca Kızıldeniz'i ikiye bölerek İsrâiloğullarına geçit açan (Şûrâ 26/63) ilâhî kudretin tecelli ettiği mûcizevî bir araçtır. (Harman, 1991: 450; Yılmaz, 1992: 23)

XV. yüzyıl divanlarında asâ -daha çok- yılana dönüşmesi, rakîbe üstün gelmesi yönleriyle ele alınır:

'Işkun kerâmetinde rakîbi helâk içün

Zülfün 'asâ-yı Mûsâ gibi ejdehâ kılam

(Adlî, 303, 92/2)

Câdû gözün çü fitneye binüp ata hadeng

Sihr ile yayı ay ola kamçısı ejdehâ

(Şeyhî, 98, 2/3)

Hakkıçün anun k'ana kıldın 'atâ

Eyledün anun 'asâsın ejdehâ

(Mihrî Hâtûn, 375, Tz./292)

Saç; kıvrımlarıyla yılana dönüşen bir asâdır:

İ'câza saçın asâ-yı Mûsâ

İhyâda lebin Mesîh-i Meryem

(Şeyhî,[40]85, 3/V-M.)

Hz. Peygamber'in lütuf eteğine yapışan Hz. Mûsâ'nın bu yüzden elinde asânın yılan olduğu Ahmed Paşa Divanı'nda karşımıza şöyle çıkar:

Mûsâ yapışdığıyçin eteğine lûtfunun

Dest-i mübârekinde asâ oldu ejdehâ

(Ahmed Paşa[41], 31, 3/9)

2.3.3. FİRAVUN ve ASKERLERİ

Bir gece vakti Hz.Mûsâ'ya yola çıkması emredilir, Firavun ve adamları da onların peşine düşer. Hz.Mûsâ asâsı ile denize vurur ve deniz yarılır. İsrâiloğulları denizi geçer, ancak Firavun ile askerleri boğulur (Bakara 2/50; A'râf 7/136; Enfâl 8/54; Yûnus 10/90, 92; İsrâ 17/103; Tâhâ 20/77-78; Şûrâ 26/52, 53, 60-66; Kasas 28/40; Duhân 44/23; Zâriyât 51/40).

Kur'an-ı Kerim'de bu durum şöyle geçmektedir:

"Bunun üzerine Firavun, askerleri ile birlikte onların peşine düştü. Deniz onları gömüp boğuverdi." (Tâhâ 20/78)

Necâtî; Kızıldeniz'in ortadan ikiye ayrılışı bahsini şöyle ele alır:

Yâ meğer kim leşker-i Fir'avnı iderler helâk

Nîl şakk olmuş durur Mûsâ elinde bî- gümân

(343, 431/5)

---

[40] 124, 28/2
[41] 40, 9/5

Cem Sultân ve Ahmed Paşa; sevgilinin yüzündeki ayva tüylerini Firavun'un askerlerine benzetir:

Hatun çü leşker-i Fir'avn'mış ne 'avn gerek

Helâki kasduna eyle havâle Mûsâ'yı

(Cem Sultân,[42] 220, CCCXXII/2)

Sen leşker-i Fir'avn idi bu hatt-ı gubârın

Kim ârızın âbında helâk eyledi Mûsâ

(Ahmed Paşa, 123, 8/3)

Ma'nâ ehli olmayanların Hz.Mûsâ ve Firavun'u (iyi ile kötüyü) ayırt edemeyeceğine dair serzenişi dile getirir Hamdullah Hamdî:

Ehl-i ma'nâ olmayup 'âlemde sûret-bîn isen

Niçe Mûsî sandugın Fir'avnî vü Hâmânî[43]dür

(145, XLV/7)

Mesîhî'nin şiirinde ise rakîp ve Firavun benzetmesi karşımıza çıkar:

Mûsâ gibi kır âlini fir'avn-ı rakîbün

Tâ sen şeh-i hüsne diyeler âl kırandur

(152, 58/3)

[42] 183, CCLII/7

[43] "Haman" ismi Kur'an-ı Kerim'de altı yerde geçer. Ayetlerde, Firavun divanında önemli bir görevin sahibi ve başvezir olarak zikredilir.(Kasas 28/6-7; Ankebut 29/39). Haman, Firavun'un emri ile ona bir kule yapan kişidir (Sâd, 28/38; Mü'min, 40/36-37). Firavun'un zulümde akıl hocası ve destekçisidir. Ayrıntılı bilgi için bk. Aydemir, 1992: 145-146.

2.3.4. TÛR-I SÎNÂ, ATEŞ, KELÎMULLÂH SIFATI ve CENÂB-I HAKK'IN TECELLİSİ([44])

İsrâiloğulları denizi geçtikten sonra Hz.Mûsâ'nın önderliğinde Tûr[45]'a gelirler. Otuz ve on gecelik bir süreyle dağa çağrılan Hz.Mûsâ, yerine Hârûn (as)'ı bırakarak Tûr[46] dağına çıkar. Rabbini görmek istediğini söyleyince dağa bakması emredilir, dağ paramparça olur. Daha sonra Hz. Mûsâ'ya ilâhî emirleri ihtiva eden levhalar verilir (A'râf 7/142-145; Tâhâ 20/80).

Kur'ân-ı Kerim'de bu husus şöyle geçer:

"(Bana ibadet etmesi için) Mûsâ'ya otuz gece vade verdik ve ona on gece daha ilâve ettik; böylece Rabbinin tayin ettiği vakit kırk geceyi buldu. Mûsâ, kardeşi Harun'a dedi ki: Kavmimin içinde benim yerime geç, onları ıslah et, bozguncuların yoluna uyma. Mûsâ tayin ettiğimiz vakitte (Tûr'a) gelip de Rabbi onunla konuşunca "Rabbim! Bana (kendini) göster; seni göreyim!" dedi. (Rabbi): "Sen beni asla göremezsin. Fakat şu dağa bak, eğer o yerinde durabilirse sen de beni göreceksin!" buyurdu. Rabbi o dağa tecelli edince onu paramparça etti, Mûsâ da baygın düştü. Ayılınca dedi ki: "Seni noksan sıfatlardan tenzih ederim, sana tevbe ettim. Ben inananların ilkiyim." (Allah) " Ey Mûsâ! Dedi, ben rîsâletlerimle (sana verdiğim görevlerle) ve sözlerimle seni insanların başına seçtim. Sana verdiğimi al ve şükredenlerden ol." (A'raf 7/142-144)

Mûsâ (as)'a Cenab-ı Hakk ile konuşması sebebiyle "Kelîmullâh" denmiştir. (Yılmaz, 1992: 90)

---

[44] Bu konular beyitlerde iç içe kullanıldığı için tek bir başlık altında vermeyi uygun gördük.

[45] Tûr Arapça "dağ"anlamında olup, özel olarak "Tûr-ı Sînâ" yerine kullanılır. Tûr-ı Sînâ, Sina Yarımadası'nda, Cenâb-ı Hakk'ın tecelli ettiği ve Hz. Mûsâ ile tekelllüm ettiği dağın adıdır. Bk. Akay, *"İslâmi Terimler Sözlüğü"*, 2005: 479; Kur'an-ı Kerim'in 51. Suresi de Tûr ismini taşır ve bu isim Kur'an-ı Kerim'de 9 yerde zikredilir. bk. Yazır, *"Kur'an-ı Kerim ve Meali"*, 1993 (haz. Dücane Cundioğlu).

[46] Tûr dağı; 2/63; 2/93; 4/153-154; 19/52; 20/80; 23/20; 28/29; 28/46; 95/2.ayetlerde de geçmektedir.

XV. yüzyıl divanlarında Tûr dağı, ateş, Hz. Mûsâ'nın Kelîm sıfatı, Cenâb-ı Hakk'ın tecellisi benzetme, telmih sanatlarıyla da ele alınmıştır.

Hz. Mûsâ, Cenab-ı Hakk'ı görmeyi çok arzu etmiş ve bu konuda azîm göstermiştir:

Dâ 'î sakın ki cevrün ile taga düşmesün

Mûsî yolında çok kişinün 'azmi Tûradur

(Ahmed-i Dâ 'î[47] , 96, 53/7)

Tasavvufta Tûr; nefis ve tecelligâh anlamındadır. (Uludağ, 2001: 538)

Tûr-ı Sînâ, sinedeki Tûr'dur.

Tur-ı 'ışk içre tecelli dilesen Mûsâ-vâr

Meşrebün âb-ı revân gibi revân pâk gerek

(Adlî, 267, 63/6)

Çekerdi çâk idüp *len terânî*[48] perdesini

Eger kilîm-i vücûdı oda yakaydı Kelîm

(Hamdullah Hamdî[49] , 182,CXIV/5)

Tûr dağının tecelliden sonra parçalanması:

---

[47] 199, 214/2; 149, 136/4

[48]" Mûsâ tayin ettiğimiz vakitte (Tûr'a) gelip de Rabbi onunla konuşunca « Rabbim! Bana (kendini) göster; seni göreyim!» dedi. (Rabbi): **«Sen beni asla göremezsin**. Fakat şu dağa bak, eğer o yerinde durabilirse sen de beni göreceksin!» buyurdu. Rabbi o dağa tecelli edince onu paramparça etti, Mûsâ da baygın düştü. Ayılınca dedi ki: Seni noksan sıfatlardan tenzih ederim, sana tevbe ettim. Ben inananların ilkiyim. "A'raf 7/143;***Len terani*** "Beni asla göremezsin"Ayrıca bk. Yılmaz, 1992: 111.

[49] 219, CLXXVIII/3; 121, XII/10

Kahr u celâl-i hecr ile yarıldı Tûr-ı cân

Sabr ola mı kılınca tecelli cemâl-i dost

(Şeyhî[50], 108, 12/2)

Kur'ân-ı Kerîm'de Hz.Mûsâ, Hz. Muhammed (sav)'i müjdeleyen bir peygamber olarak gösterilir. (A'râf 7/156-157):

Yanağın âteş-i Mûsâ dudağın Mu'ciz-i Îsâ

Kemâl-i hüsne Yûsuf'sun Muhammed'den tutarsın hû

(Şeyhî, 241, 145/6)

Ahmed Paşa şiirinde Hz. Mûsâ'yı kelîmullâh olması itibariyle bülbüle; kendisine görünen ateşi (ateş-i Mûsâ) de güle teşbih etmiştir: (Tolasa, 1973: 29)

Gonca çü nikâb açdı keşf eyledi dîdâr

Bülbül çü Kelîm oldı ve gül âteş-i Mûsâ

(106, 37/26)

Hz. Mûsâ, Cebab-ı Hakk'ın nûrunu görebilmiş, zatını görmeye ise muvaffak olamamıştır:

Didâre bakar Tûr gibi her dil-i sengin

Hasret geçinür ehl-i nazar nite ki Mûsâ

(Mesîhî[51], 66, 16/38)

Nola gaşy oldum ise hayret ile Mûsâ-vâr

[50] 36, 4/7; 65, 13/33; 226, 130/3; 290, 194/2
[51] 172, 86/3

Yâr dîdârı bu dem nûr-ı tecellî mi değil

(Şeyhî, 202, 106/6)

Mihrî Hâtûn, Hz. Mûsâ'nın Cenab-ı Hakk'la mükâlemesine şöyle atıfta bulunur:

Tûr'ı kıldun dâ'imâ ana makâm

Eyledün anun ile bin bir kelâm

(375,Tz./293)

Necâtî ise bu durumu şöyle ele alır:

Keff-i dür-bahşı nihayetde hemân dest-i Kelîm

Tab '-ı gevher-zâsı enfâs-ı Mesîhâdur yine

(109, 23/15)

Şeyhî; bülbül, gül, ateş ve Kelîm kelimeleriyle bu hususa tedâî yapar:

Bülbül kelâmın anla ki dîdâr-ı gül sana

Yaprak içinde görüne çün âteş-i Kelîm

(79, 2/1 M.)

Tûr, tasavvufta nefsi, nefsin bâtını olan ilahî hakikatleri, feyiz ve marifet sularının fışkırdığı manevi kaynağı anlatır: (Doğan, 2014: 400; Uludağ, 2001:538)

Hum-ı meyden götüri 'âlemi seyrân idelüm

Tûr-ı 'ışka çıkalum yine münâcât idelüm

(Avnî[52], 398, 53/2)

İsrâiloğulları; Hz. Mûsâ'nın Tûr dağında kırk gün geçirdiği bir zamanda, Sâmirî[53] isimli bir şahsın imal ettiği ve "İşte sizin de Mûsâ'nın da tanrısı" dediği altından bir buzağıya tapmaya başlarlar. Mûsâ (as) döndüğünde onları buzağıya tapınır görünce çok üzülür. İsrailoğullarını buzağıya tapınmaktan vazgeçirmeye çalışır.

Ahmed-i Dâ'î iki beyitinde Sâmiri ve onun sihirle olan olan ilişkisine değinir:

Anı kim kaşun düzer düzmeye sihr-i Sâmirî

Anı kim gamzen kılur hiç Türk-i hûn-h˘âr eylemez

(181, 185/2)

Ger yed-i beyzâ senün ceybünde olsa şek degül

Sâmirî sihrin gözinde görmişem 'ayne'l- yakîn

(91, 47/3)

2.3.5. KÂRÛN

Zenginliğiyle tanınan, Hz. Mûsâ ve Hârûn (as)'ın şahsında Cenab-ı Hakk'ın emirlerine karşı çıktığı için cezalandırılan kişidir.

Kur'an-ı Kerim'in Kasas sûresinde (28/76-82) Kârûn; Hz. Mûsâ'nın kavminden, hazinelerinin anahtarlarını ancak güçlü bir topluluğun taşıyabildiği, zenginliğiyle mağrur bir kişi olarak takdim edilir. Kavminin, servetiyle böbürlenmemesi gerektiği yönündeki uyarılarına karşı Kârûn, bu serveti kendi bilgisi sayesinde edindiğini ileri sürüyordu. Nihayetinde kendisi ve evi yerin dibine

---

[52] 494, 69/5

[53] Hz. Mûsâ; Tur-ı Sina'da Cenâb-ı Hakk'la konuşurken, halkı, yaptığı bir buzağıya taptırmaya kalkışan kişi. bk. Özmen, *"Ahmed-i Dâ'î Divanı",* 2001: 900; ayrıca bk. TDEA, C. 6: 445.

geçirilmiş, bu âkıbetten ne kendini kurtarabilmiş ne de onu kurtaracak bir topluluk çıkmıştır. (Harman, 2001b: 519-520)

Hz. Mûsâ'dan simya ilmini öğrenmek suretiyle zengin olduğu rivâyet edilen Kârûn; hazinelerinin, mal ve mülkünün hiçbir işe yaramaması, aksine sahibinin helâkine sebep olması açısından XV. yüzyıl divanlarına da konu olmuştur.

Kârûn'un hazineleri "genc-i Kârûn, mâl-i Kârûn" diye anıldığı gibi her gittiği yere hazinesini de beraberinde götürdüğü için "genc-i revân" (yürüyen hazine) olarak da adlandırılmıştır.

Divan Edebiyatında zenginliği ve cimriliği ile meşhur olan Kârun[54] ,Necâtî Divanı'nda, Hz. Îsâ'nın tecerrüd ve istiğna haliyle tezat oluşturacak şekilde toplam üç beyitte ele alınır: (Sucu, 2009: 614)

Tecerrüd ile Mesîhâ gibi felekde bulun

Zemâne götüremez çünki mâl-i Kârûnı

(Necâtî[55], 434, 635/4)

Şeyhî, iki beyiti ile Kârûn konusuna değinmiştir:

Yâr ile olan hem-nefes ayş ol sürer âlemde bes

Mâl mülk ile etme heves Kârun'a bak Fağfûr'u gör

(170, 74/4)

Hûbların sohbetine şükrâne

Genc-i Kârûn u ömr-i Nûh edelim

---

[54] Ayrıntılı bilgi için bk.Levend, 1984: 152-153; Zavotçu, 2006: 275; Onay, 1996: 308.

[55] 152, 3/6; 426, 618/2

(218, 122/3)

Ele aldığımız şairler içerisinde Ahmed-i Dâ'î, Kârûn kıssasına (11 beyit ile) en çok değinen şairimizdir:

Himmet gözinde çöpçe degül hak bilür kamu

Kârûn hazînesi vü Skender vilâyeti

(Ahmed-i Dâ'î[56], 38, 13/13)

Kârûn yir içre gizledi genci ve mâlını

Çün kim işitdi şâh-ı cihânun 'atâsını

(9, 4/10)

Kârûn-ı himmet ol ola kim gence tapmaya

Oldur melik ki mülk-i Süleymâna kalmaya

(242, 282/2)

Sonuç olarak:

İncelemeye aldığımız XV. yüzyıl divanlarında Hz.Mûsâ, 68 beyitte işlenmiştir. 1 beyitte kıssasının uzunluğu, 4 beyitte Kıptî'yi öldürmesi,17 beyitte mûcizeleri,6 beyitte Firavun ve askerleri, 24 beyitte Tûr-ı Sînâ-ateş-Kelîmullâh oluşu,16 beyitte ise Kârûn'dan bahsedilmiştir. Taranan divanlarda Hz. Mûsâ'yla ilgili olarak tespit edilen beyit sayıları tablo halinde aşağıda verilmiştir:

[56] 166, 163/1; 167, 164/1; 195, 207/6; 227, 256/3; 124, 97/4; 110, 76/7; 54, 19/23; 104, 66/2.

HZ.MÛSÂ	BEYİTLERİN KONUSU							
DİVANLAR	KISSASI	KIPTÎ'Yİ ÖLDÜRMESİ	YED-İ BEYZÂ	ASÂ	FİRAVUN VE ASKERLERİ	TÛR-I SÎNÂ-ATEŞ-KELÎMULLAH-TECELLİ	KÂRÛN	TOPLAM
Ahmed-i Dâ'î Divanı	-	-	2	-	-	5	11	18
Şeyhî Divanı	-	-	1	3	-	7	2	13
Avnî Divanı	-	3	-	-	-	2	-	5
Ahmed Paşa Divanı	-	-	3	2	1	1	-	7
Cem Sultân Divanı	-	-	1	-	2	-	-	3
Adlî Divanı	-	-	1	1	-	1	-	3
Mihrî Hâtûn Divanı	-	-	-	1	-	1	-	2
Necâtî Beg Divanı	-	1	1	-	1	1	3	7
Hamdullah Hamdî Divanı	1	-	1	-	1	3	-	6
Mesîhî Divanı	-	-	-	-	1	3	-	4
Toplam	1	4	10	7	6	24	16	68

2.4. HZ. ÎSÂ

Hz. Îsâ, Kur'an-ı Kerîm'de adı geçen ve Ulü'l-Azm olan peygamberlerin dördüncüsüdür. İsrailoğullarına gönderilmiştir. 15 sûrede 93 âyette ismi zikredilmekte, ağırlıklı olarak Âl-i İmrân, Mâide ve Meryem sûrelerinde doğumunun müjdelenmesi, dünyaya gelişi, tebliği, mûcizeleri, dünyevî hayatının sonu ve Cenab-ı Hakk katına yükseltilişiyle ilgili bilgi verilmektedir.

Kur'an-ı Kerim'e göre Cenab-ı Hakk, Hz.Îsâ'ya kitap vermiş ve onu mübarek kılmıştır (Mâide 5/75; Meryem 19/30-31). O, İsrâiloğullarına gönderilen bir peygamberdir (Âl-i İmrân 3/49; Nisâ 4/171). Bir olan Allah'a kulluğa çağırmış (Mâide 5/117), Tevrât'ı tasdik etmiş, bazı hususlarda onu neshetmiş (Âl-i İmrân 3/50; Mâide 5/46), kavmine namazı ve zekâtı emretmiştir (Meryem 19/31).

Kur'ân-ı Kerîm'de Hz. Îsâ'nın doğduğundan, öleceğinden ve tekrar hayata döneceğinden söz edilir (Meryem 19/33). Ancak genel İslâmî telakkiye göre onun bu dirilişi, Hristiyanlık'taki gibi çarmıha gerildikten sonraki diriliş değildir. Nitekim Kur'ân-ı Kerîm'e göre Hz.Îsâ çarmıha gerilmemiştir. Yahudiler, Hz.Îsâ'nın tebliğ

ettiği mesajdan hoşlanmamışlar ve onu öldürmek için tuzak kurmuşlardır (Âl-i İmrân 3/54). İslâmî rivayetlere göre çarmıha gerilen kişi, Hz.Îsâ'nın havarilerinden olup daha sonra ona ihanet ederek yerini Roma makamlarına gösteren Yahuda İskaryot'tur.

Bu konu Kur'an-ı Kerîm'de şöyle geçer:

"Alah elçisi Meryem oğlu Îsâ'yı öldürdük demeleri yüzünden onları lânetledik. Halbuki onu ne öldürdüler ne de astılar, fakat öldürdükleri onlara Îsâ gibi gösterildi. Onun hakkında ihtilâfa düşenler bundan dolayı tam bir kararsızlık içindedir; bu hususta zanna uymak dışında hiçbir sağlam bilgileri yoktur. Kesin olarak onu öldürmediler. Bilâkis Allah onu kendi nezdine kaldırmıştır. Allah izzet ve hikmet sahibidir" (Nisâ 4/157-158)

Hadislerde de Hz.Îsâ'dan bahsedilmektedir. Her doğana şeytanın mutlaka dokunduğu, ancak Hz. Îsâ'ya şeytanın doğrudan değil perde arkasından dokunabildiği[57], onun beşikte iken konuşan üç kişiden biri[58] olduğu, Hz. Peygamber'in onunla Mi'râc gecesi ikinci kat semâda karşılaştığı, kıyamette Hz.Îsâ'nın şefâat için kendisine gelenleri Hz. Muhammed (sav)'e göndereceği belirtilmektedir. Cenab-ı Hakk'tan başka ilâh olmadığına ve Hz.Muhammed'in onun kulu ve resûlü, Hz.Îsâ'nın da Allah'ın kulu ve elçisi olup Cenab-ı Hakk'ın Meryem'e ilkâh ettiği kelimesi ve Cenab-ı Hakk'tan bir ruh olduğuna inanan kimsenin cennete gireceği, Meryem oğlu Îsâ'ya en yakın kimsenin Hz. Muhammed(sav) olduğu yine hadislerde açıklanmaktadır. Ayrıca Resûl-i Ekrem, Hristiyanların Meryem oğlu Îsâ'yı methettikleri gibi kendisinin methedilmesini yasaklamıştır. (Harman, 2000b: 472)

Ulü'l-Azm peygamber olan Hz. Îsâ ile ilgili olarak Divan Edebiyatında zikredilen mazmunların büyük bir kısmı beşerî planda ele alınmıştır. Onun çeşitli vasıfları, sevgilinin dudağını, nefesini ve sözlerini; şairin övdüğü diğer kişileri daha iyi anlatmak için kullanılmıştırAna karnında ve beşikte iken konuşmaya başlaması (i'câz-ı Mesîh, nutk-i Mesîh, Mesîh-i i'câz), en önemli mûcizelerden biri olan etkili nefesiyle (dem-i Îsî, nefh-i Îsâ, nefes-i Îsâ) hastaları iyileştirip ölüleri diriltmesi de (ihyâ-i emvât) en çok temas edilen özelliklerindendir. Dünya malından hiçbir şeye sahip olmadığı için tam bir tecerrüd örneği (rûh-ı mücerred) kabul edilmiştir. Buna

---

[57] Buhârî, Enbiyâ 44; Müslim, Fezâil 147 (2366)

[58] Müslim: 8/2550; Buhârî, 7/3282 (Bu üç kişi 1-Hz. Îsâ,2-Cureyc adlı bir sahabi,3-Emzikli bir bayanın yakışıklı bir genç görünce Allah'ım evladımı onun gibi yap demesi üzerine, bebeğin cevap vermesi….)

rağmen semâya yükselirken yakasında unuttuğu bir iğneden dolayı dördüncü felekteki (çarh-ı çârümîn) güneş semâsında kalışına da dikkat çekilmiştir. (Uzun, 2000a: 475)

Hz. Îsâ, XV. yüzyıl divanlarında Mesîh oluşu, annesi Hz.Meryem'in temizliği ve soyluluğu, mûcizeleri(kundakta iken konuşması, hastalara şifâ vermesi, ölüleri diriltmesi, İncil sahibi oluşu), tecerrüdü (kendisini dünyevî işlerden soyutlaması), semâya yükselişi, âhir zamanda nüzûlü (gökten inişi) ,merkebi, iğnesi gibi özellikleriyle yer almıştır.

Bunları kısaca şöyle ele aldık:

2.4.1. MESÎH OLUŞU

İleride gelecek bir kurtarıcı inancı gerek ilkel ve millî gerekse büyük dinlerde mevcut olup beklenen bu kurtarıcı çeşitli isimlerle adlandırılmaktadır; bunlardan biri de *Mesîh'*tir.

İslâm kaynaklarındaki rivâyetlere göre Hz. Îsâ'ya bu ad çok gezdiği, dokunmak suretiyle hastaları iyileştirdiği, yağla meshedilmiş olarak doğduğu, doğduğunda şeytan ilişmesinden korunması için Cebrâil (as)'ın kendisine kanadıyla dokunduğu, güzel yüzlü olduğu için verilmiştir. (Waardenburg, 2004: 29)

Kur'an-ı Kerim, Hz. Îsâ'yı hikmet sahibi bir nebî, kul ve Mesîh olarak vasıflandırır. Kur'ân-ı Kerîm'de Hz. Îsâ, Tevrât'ı tamamen ortadan kaldıran bir peygamber olarak değil, doğrulamak ve onun uyulması güç olan hükümlerini hafifletmek için gönderilen bir peygamber olması vurgulanır (Zuhruf 43/63; Âli İmrân 3/45; Nisâ 4/171-172; Âl-i İmrân 3/50).

"Melekler demişlerdi ki: Ey Meryem! Allah sana kendisinden bir Kelime'yi müjdeliyor. Adı Meryem oğlu İsa'dır. Mesîh'tir; dünyada da, ahirette de itibarlı ve Allah'ın kendisine yakın kıldıklarındandır. " (Âl-i İmrân 3/45)

Kur'ân-ı Kerîm'de hem Îsâ hem İbn Meryem hem de Mesîh olarak adlandırıldığı gibi başka isimlerle de anılmakta, ayrıca kendisine çok sayıda ünvân verilmekte, 25 defa Îsâ, on altısı Îsâ kelimesiyle birlikte olmak üzere 23 defa İbn Meryem şeklinde geçmektedir. Mesîh kelimesi ya tek başına (Nisâ 4/172; Mâide 5/72; Tevbe 9/30) veya Mesîh İbn Meryem (Mâide 5/17, 72, 75; Tevbe 9/31) ya da Mesîh Îsâ b. Meryem (Âl-i İmrân 3/45; Nisâ 4/157, 171) şeklinde 11 yerde geçmektedir.

Klasik şiirimizde Hz. Îsâ; "Îsî, Îsâ, Mesîh, Mesîh-i Meryem, Mesîh İbn Meryem, İbn Meryem, Îsâ-yı Meryem, Îsâ İbn Meryem, yetîm-i duhter-i İmrân, Rûhullah, rûh-ı mücerred, kelimetullah" gibi isimlerle anılmıştır. (Uzun, 2000a: 474)

Aşağıdaki beyitlerde şairlerimizin Hz. Îsâ'yı, Mesîh ismiyle şiirlerinde nasıl konu edindiklerine değindik:

Şeyhî, Hz. Mesîh'in dudağının ölüleri dirilteceğine atıfta bulunarak, devrin büyüğünü cömertlik noktasında metheder:

Lebin Mesîhi ki ihyâ kılar gam ölmüşünü

Belî çü şâh-ı keremsin kerâmetin görünür

(Şeyhî[59],169, 73/3)

Şeyhî aynı zamanda Mesîh'in *Rûhullah* oluşuna da vurgu yapar:

Çünki Rûhu'llah oluptur ol Mesîh-i rüzgâr

Kim deminden cân bulur ihyâ içün insanlar

(158, 62/4)

Ahmed Paşa, Hz. Îsâ'nın bütün mûcizelerinin Hz. Muhammed (sav)'in feyzinden kaynaklandığı, Hz. Îsâ'nın O'nun dünyaya geleceğini müjdelemek üzere gönderildiğini söyler:

Vaslın beşâreti haberin söyledi Mesîh

Yümninden ol sözün nefesi oldu cân-fezâ

(31, 3/8)

Yümn-i dem-i Mesîh esr-i feyz-i Mustafâ

Şehd-i şifâ-yı rûh makâli Muhammedin

(Ahmed Paşa[60], 34, 6/2)

---

[59] 32, 3/23; 66, 14/1; 225, 129/6; 244, 148/6.

[60] 41, 10/7; 86, 7/14;88, 28/16; 170, 106/7; 239, 250/3; 307/5.Müf.

Mesîhî, *Mesîhî* kelimesini tevriyeli olarak daha çok kullanmış ve Hz. Mesîh'in nefesi ile kendisine lütufta bulunduğunu dile getirmiştir:

Şöyle kim var bu cihân-bahş ü latîf enfâsı

Kıldı lutf ile Mesîhîye Mesîhâ ta'lîm

(Mesîhî[61], 224, 165/5)

Mihrî Hâtûn, Hz. Mesîh'in nefesine olan hayranlığına vurgu yapar:

Hayy ider bu demde bin 'azm-i remîm olmışları

Hak bilür kim böyle enfâs-ı Mesîhâ görmedük

(263, 92/5)

Divan şiirinde sevgilinin dudakları, yok denecek kadar küçük oluşu(Hz. Îsâ'nın daha annesinin karnında iken konuşması),şarap gibi kırmızılığı, âşıklara hayat vermesi gibi özellikleriyle Hz. Mesîh ile ilişkilendirilir: (Doğan, 2014: 518-519)

'Aceb mi muğ-beçenün la'l-i cân-bahşına cân virsem

Ki bu deyr-i kühenden taşra salmuşdur Mesîhâyı

(Avnî, 516, 71/5)

Cem Sultân, mûcizesiyle ölülere can verebilen Hz. Mesîh'in sevgilinin can veren o edalı gözlerini görseydi can verirdi(ölürdü) diyerek *can vermek* kelimesi üzerinde tezat sanatını konuşturmuştur:

Ne denlü mürdelere cân virürse mu'ciz-ile

Göreydi şîve-i çeşmüni cân virürdi Mesîh

(Cem Sultân,[62] 60, XXXI/3)

Ahmed-i Dâ'î ise Hz. Mesîh'in can verme mûcizesi ile sevgilinin ölümsüzlüğü sunan dudaklarını birbirine benzetmiştir:

[61] 221, 159/8; 221, 159/7; 230, 176/4.

[62] 226,CCCXXXIV/3; 120,CXXXVIII/2; 20,VI/48.

Rûh-ı kudsî-sıfat ol âb-ı hayâtı lebünün

Hakkuma hızr olup efsun-ı Mesîhâ kılısar

(259, 309/2)

Sultân II. Bayezid, sevgilinin dudakları üzerine dökülen saçlarını resmederken bunu bir benzetmeyle süslemiştir:

Tudagın üstine zülfün egildigini gören

Didi ki vahy getürmiş Mesîh'e Rûhü'l-emîn

(Adlî, 337, 117/5)

2.4.2. ANNESİ HZ. MERYEM

Kur'ân-ı Kerîm'de âlemlere üstün kılındığı bildirilen (Âl-i İmrân 3/33) dört seçkin aileden biri de Hz. Îsâ'nın annesi Hz.Meryem'in mensubu bulunduğu İmrân ailesidir. Kur'an-ı Kerim'e göre Hz.Meryem, ailesinden ayrılarak kendisine tahsis edilen yerde yaşarken Cenab-ı Hakk'ın ruhunu (Cebrâil'i) , bir insan şeklinde karşısında görünce korkudan Cenab-ı Hakk'a sığınarak ondan kendisine dokunmamasını ister. Melek ise ona tertemiz bir erkek çocuk bağışlamak üzere Cenab-ı Hakk tarafından gönderilmiş bir elçi olduğunu söyler. Hz.Meryem'in, kendisine bir erkek eli değmediği, iffetsiz olmadığı halde nasıl çocuğu olabileceğini sorması üzerine melek bunun Cenab-ı Hakk için kolay olduğunu bildirir (Meryem 19/16-21). Sonuçta Hz.Meryem kendisine hiçbir erkek eli değmemişken Hz.Îsâ'ya hamile kalır (Meryem 19/22).

Îsâ (as)'ın babasız olarak mûcizevî bir şekilde doğuşu, Cenab-ı Hakk'ın dilemesinden ibaretti. Hatta Cenab-ı Hakk katında, yaradılış itibariyle Âdem (as) ile Îsâ (as) arasında fark yoktur. Kur'an-ı Kerim, Hz.Îsâ'nın babasız dünyaya gelmesini Hz.Âdem'in yaratılışıyla mukayese etmektedir:

"Allah nezdinde Îsâ'nın durumu, Âdem'in durumu gibidir. Allah onu topraktan yarattı. Sonra ona «Ol!» dedi ve oluverdi " (Âl-i İmrân 3/59)

Hz.Meryem, Îsâ (as)'ı dünyaya getirdikten sonra kavminin yanına döner. Kavmi, bâkire Meryem'i kucağında çocukla görünce çocuğun gayri meşrû bir ilişkinin ürünü olduğunu sanarak, "Nihayet onu (kucağında) taşıyarak kavmine getirdi. Dediler

ki: Ey Meryem! Hakikaten sen iğrenç bir şey yaptın! Ey Harun'un kız kardeşi! Senin baban kötü bir insan değildi; annen de iffetsiz değildi. Bunun üzerine Meryem çocuğu gösterdi. «Biz, dediler, beşikteki bir sabî ile nasıl konuşuruz?» Çocuk şöyle dedi: Ben, Allah'ın kuluyum. O, bana Kitab'ı verdi ve beni peygamber yaptı. Nerede olursam olayım, O beni mübarek kıldı; yaşadığım sürece bana namazı ve zekâtı emretti. Beni anneme saygılı kıldı; beni bedbaht bir zorba yapmadı. Doğduğum gün, öleceğim gün ve diri olarak kabirden kaldırılacağım gün esenlik banadır." (Meryem 19/27-33)

Divan Edebiyatında Hz.Meryem; saflığı, sürekli ibadeti ve daha çok da Îsâ (as)'ın annesi oluşu, Cebrâil (as) tarafından ruh üfürülerek hamile kalışı, babasız çocuk dünyaya getirmesi, doğum esnasında ve doğumdan sonraki olağanüstü haller, karalar giymesi, kiliselerde kucağındaki Hz. Îsâ'yla tasviri, buhûr-ı Meryem, rişte-i Meryem ve rûze-i Meryem gibi hususlara telmihlerle, genellikle söz, mânâ, tabîat gibi kelimelerle teşbih ilgisi içinde geçmektedir. (Tunç, 2010: 240)

Senin dudaklarının ölüyü diriltitiğini işitseydi, Hz.Meryem, İsâ Peygamberi doğurmazdı diyerek Şeyhî, sevgilinin dudaklarına atıfta bulunmuştur:

Ölüyü diri kıldığın işitse leblerin
Doğurmaz idi Îsî'yi Meryem dedikleri

(Şeyhî[63] , 277, 181/4)

"*Hz.Meryem, bekâret ve iffet timsâlidir. Bu sebeple şairler kendilerine özgü, orijinal saydıkları sözlerini, hayallerini ve fikirlerini Hz.Meryem'e benzetirler ve Hz.Meryem'in Îsâ (as)'ı doğurmasıyla eser yaratma güçleri arasında ilgi kurarlar"* (Tunç, 2010: 242) ve bunu bikr-i Meryem mazmunuyla ifade ederler: (Kiraz, 2004: 272)

Meryem-âsâ bikr-i fikrinden tevellüd eyledi
Hazret-i 'Îsâ gibi 'âlemleri ihyâ iden

(Necâtî[64], 124, 4/3)

---

[63] 145, 49/2; 275, 179/5; 45, 7/2
[64] 71, 10/33; 290, 311/5; 362, 475/5; 388, 534/5

Kiliselerin duvarlarına, Hz. Îsâ'nın ve Hz.Meryem'in resimleri nakşedilir. Bunlardan biri de Hz.Meryem'in kucağında bebek Îsâ ile tasvîridir. Sevgilinin cana can katan dudağı sanki Hz.Meryem'in kucağındaki Îsâ'dır. (Tunç, 2010: 242)

Necâtî bunu şöyle ifade eder:

Ehl-i diller görücek âyînede tasvîrini
Bağrına basmış-durur Îsâ'yı Meryem sandılar
(183, 74/3)

Hz.Meryem, daha çok kara ve uzun etekli elbise giymiş şekilde tasvir edilir. Siyah ve uzun giysi iffet ve masumiyet ifade etmektedir. (Onay, 1992: 424)

Necâtî; sevgilinin yerlerde sürünen uzun siyah saçlarının, uzun kara eteğiyle salınan Hz.Meryem'i andırdığını söylerken sevgiliye de iffet ve masumiyet atfetmiş olur:

Meryem-âsâ karalar giymiş salunûr nâz ile
Yirde sürür dâmenün zülf-i perîşânun senün
(290, 311/5)

Sabâ veya nesîm rüzgârlarıyla Hz.Meryem'e üfürülen ruh alakası kurularak, bahar rüzgârının bir nefeste (Hz.Meryem'e benzetilen) ağaçları çiçeklerle donattığı hayali geliştirilmektedir: (Tunç, 2010: 241)

Bir nefesde Meryem-i agsânı itdi hâmile
Rûh-ı kuds ile meğer oldı bu dem hem-ser nesîm
(Mesîhî [65] , 49, 10/1)

Hevâ-yı sünbülün ile sabâ ki hoş-demdür
Deminde 'azm-i remîme Mesîh-i Meryemdür
(Hamdullah Hamdî, 147,XLIX/1)

[65] 156, 63/7

Ahmed Paşa bahar rüzgârının tabiatı canlandırmasını, dalların tomurcuklanmasını, Cebrâil (as)'ın ruh üfürerek Hz.Meryem'i hamile bırakışına benzetmektedir: (Tunç, 2010: 241)

Yel Rûh-ı Kudüsdür kim irüp yinine şâhın
Meryem gibi bir demde anı eyledi hublâ
(104, 37/3)

Mesîhî, şiirlerini bâkir yani hiç söylenmemiş olması bakımından Hz. Meryem'e benzetir. Şiiri oluşturan kelimeler de canlara can katması, insanları coşturması açısından Hz. Îsâ'ya benzetilmiştir: (Özbudak, 2008: 288)

Ma'nâ-yı cân-feşan ile şi'ri Mesîhînün
Meryem durur ki 'Îsî'yi almış kucağına
(259, 221/5)

Hayatının son yıllarında Hristiyanlığın merkezi Roma'da bulunan Cem Sultân da güzelin dudağı kenarındaki benin, saçın halkası içindeymiş gibi görüntüsünü, kucağında Hz. Îsâ ile (kara giysisiyle)Hz. Meryem resmine benzetmektedir: (Tunç, 2010: 242)

Lebün hâlini zülfün halkası çekmiş kenârına
Sanasın tıfl- iken 'Îsâ yatur Meryem kucagında
(201, CCLXXXVI/2)

2.4.3. MÛCİZELERİ

Hz. Îsâ'nın gösterdiği mûcizeler Kur'ân-ı Kerîm'de şu şekilde belirtilmektedir: Beşikte iken ve olgun bir insan tavrıyla konuşmuştur (Meryem 19/30; Mâide 5/110; Âl-i İmrân 3/46). Çamurdan yaptığı kuş şekline üfleyip onu canlandırmıştır (Âl-i İmrân 3/49; Mâide 5/110). Anadan doğma körü ve alacalıyı iyileştirmiştir (Âl-i İmrân 3/49; Mâide 5/110). Ölüleri diriltmiştir (Âl-i İmrân 3/49; Mâide 5/110). Evlerde

yenilen ve biriktirilen şeyleri haber vermiştir (Âl-i İmrân 3/49). Semadan sofra indirilmiştir (Mâide 5/112-115).

XV. yüzyıl divanlarında Hz. Îsâ'nın mûcizelerini şu başlıklar altında ele aldık:

2.4.3.1. Kundakta İken Konuşması

Hz. Îsâ, beşikte iken insanlarla konuşmuş, hem risâletini onlara tebliğ etmiş, hem de annesinin temiz olduğunu ispatlamıştır (Maide 5/110).

"Çocuk şöyle dedi: Ben, Allah'ın kuluyum. O, bana Kitab'ı verdi ve beni peygamber yaptı. Nerede olursam olayım, O beni mübarek kıldı; yaşadığım sürece bana namazı ve zekâtı emretti. Beni anneme saygılı kıldı; beni bedbaht bir zorba yapmadı. Doğduğum gün, öleceğim gün ve diri olarak kabirden kaldırılacağım gün esenlik banadır." (Meryem 19/30-33)

Padişaha methiye mahiyetindeki aşağıdaki beyitte; padişah âdil olma yönüyle Kisrâ'ya, dine hizmeti ve dini yeniden ihyâ etmesi yönüyle de Mesîh'e benzetilmiştir: (İspir, 2011: 49)

Ta'mîr-i mülke adlin reşk-i revân-ı Kisrâ
İhyâ-yı dîne hükmün nutk-ı Mesîh-i Meryem

(Şeyhî, 48, 8/ 12)

(Mülkün imârındaki adâletin Kisrâ'nın ruhunu kıskandıracak düzeydedir ve dînin ihyâsında hükmün Meryem oğlu Mesîh'in nutku gibidir.)

Necâtî de bu durumu şöyle ifade eder:

Dirler lebüne halk Mesîhâ küçücükden
Kim oldı Mesîhâ gibi gûyâ küçücükden

(329, 401/1)

Sultân II. Bayezid, leb ve i'câz ikilisine değinmiştir:

Eger 'Adlî habîbe hem- dem olsa
Lebinden 'İsi i'câz ögrenürmiş

(Adlî, 237, 42/5)

Mûcize; peygamber olarak görevlendirilen kişinin iddiasını doğrulamak için Cenab-ı Hakk tarafından kendisine verilen tabiat kanunlarıyla açıklanamayan olağanüstü hadiselerdir (Yıldız, 1986: 225). Oysa Hz. Îsâ'nın mûcizeleri daha anne karnında iken verilmiştir.

Anne karnındayken konuşmasını ise Mesîhî şöyle ele alır:

Kehvâre-i 'ademde iken 'Îsi-yi femün
Her dem tekellüm eylemege depredür lisân
(23, 2/14)

2.4.3.2. Hastalara Şifâ Vermesi

Kur'ân-ı Keim'de "Yine Allah'ın izni ile körü ve alacalıyı iyileştirir, ölüleri diriltirim. Ayrıca evlerinizde ne yiyip ne biriktirdiğinizi size haber veririm. Eğer inanan kimseler iseniz, bunda sizin için bir ibret vardır." (Âl-i İmrân 3/49) ; "Yine benim iznimle anadan doğma körü ve alacalıyı iyileştiriyordun." (Mâide 5/110) âyetleri, Hz. Îsâ'nın hastalara şifâ vesilesi olan mûcizelerini bildirmektedir.

Hz. Îsâ'nın bakarak, eliyle dokunarak veya sözle emrederek hastalara şifâ verdiği İncil'de pek çok örnekle anlatılır: **1**. Ölmek üzere olan bir çocuğu iyileştirdi (Yuhanna, 4: 46-54). **2**. Döşekte yatan hastayı ayağa kaldırdı. (Yuhanna, 5: 2-9) **3**. Körlerin gözünü açtı.(Yuhanna, 9: 6-7: Matta, 9: 27-30; 12: 22; 15: 29-31; 20: 29-34; Markos, 8: 22-25) **4**. Ağrı çekenlerin ağrısını dindirdi. (Matta, 4: 23-25) **5**. Saralıları sağlığına kavuşturdu. (Matta, 4: 23-25; 17: 14-18) **6.** Cüzzamlıları tedavi etti. (Matta, 8: 1-3; Luka, 17: 11-14) **7**. Felçli insanları, kötürümleri iyileştirdi. (Matta, 4: 23-25; 8: 5-13; 9: 1-7; 15: 29-31; Luka, 13: 10-13) **8**. Ateşi yüksek olan bir kadının ateşini düşürdü. (Matta, 8: 14-16) **9**. Dilsizleri konuşturdu. (Matta, 9: 32-33; 15: 29-31; Markos, 7: 32-37) **10**. Kendisine cin musallat olanları iyileştirdi. (Matta, 4: 23-25; 8: 14-16; 9: 32-33; 12: 22; 17: 14-18) **11**. Sağırları tedavi etti. (Matta, 12: 22; 15: 29-31; Markos, 7: 32-37) **12**. Bedeni su toplayan bir adamı iyi etti. (Luka, 14: 1-4) (Okumuş ve Kalkışım, 2008: 537)

Hz. Mesîh'in dudaklarının, nefesinin her derde derman olması:

Ben za’îf ü nâ-tüvânın bin belâya mübtelâ
Sen Mesîhâ’sın senin bin derde dermândır lebin

(Necâtî,[66] 289, 310/3)

(Ben zayıf ve tâkatsız bin belâya tutulmuş iken sen Mesîh’sin, senin dudakların bin derde dermandır.)

Hz. Îsâ’nın dudaklarının şifâ oluşu:

Dil mürdesine ne gam ki iy dost
La‘lünde durur ilâc-ı ‘Îsâ

(Cem Sultân [67], 40,XI/9)

2.4.3.3. Körlerin Gözünü Açması

Kur’an-ı Kerim’de Hz. Îsâ’nın körlerin gözünü açma mûcizesi şöyle ele alınır: “Yine benim iznimle anadan doğma körü ve alacalıyı iyileştiriyordun.” (Mâide 5/110)

Necâtî, ayağının bastığı o toprakları sürme olarak Hz. Mesîh dahi istese vermem diyor:

İzün tozını gün gözine tûtiyâ içün
Gökden yire inerse Mesîhâya virmezin

(331, 405/ 4)

Mesîhî, kendi ismi ile Hz. Mesîh’i tevriyeli olarak kullanmış ve *kör eyleye* diyerek tezatlık oluşturmuştur:

Kör eyleye hasûd gözini Mesîhî ger
Hâk-i deründen ana ire bir avuç türâb

(41, 7/ 47)

---

[66] 152, 3/7; 166, 37/3; 203, 117/3; 204, 119/7; 226, 169/2; 230, 178/3; 244, 207/4; 246, 213/3; 289, 310/3; 300, 334/5; 311, 360/4; 338, 422/2; 393, 545/10; 428, 622/5

[67] 108,CXVII/4;117,CXXXIII/2

2.4.3.4. Ölüleri Diriltmesi

Kur'ân-ı Kerim'de Hz. Îsâ'nın hastalara şifâ vermesi yanında ölüleri dirilttiği de belirtilir (Âl-i İmrân, 49; Maide, 110). İncil'e göre Hz. Îsâ, 4 günlük bir ölüyü (Lazar), seslenerek sargılarıyla birlikte mezarından kaldırıp yürütmüş (Yuhanna, 11: 38-45), sinagog reisinin ölen kızını elinden tutmuş ve ayağa kaldırmıştır (Matta, 9: 18-26). Ayrıca Nain şehrinde dul bir kadının ölen tek oğlunun tabutuna dokunmuş ve ölü kalkıp oturarak konuşmuştur (Luka, 7: 11-15). (Okumuş ve Kalkışım, 2008: 537)

Kur'an-ı Kerim'in Hz. Îsâ'nın topraktan bir kuş yapıp ona ruhundan üfleyerek canlandırma (Âl-i İmrân 3/49) mûcizesine telmih yapılmıştır:

Âteş-i gamla gubârun yele virse ol sanem
Seyl-i eşkünle revân ol hâki âbâd eylegil
(Avnî, 342, 44/ 4)

(O put gibi güzel sevgili, gam ateşi ile senin bedeninin toprağını yakıp kavuracak olursa, sen de gözyaşlarının seli ile gel de o toprağı abad ediver.)

Bir nefeste bin ölüye cân bağışlar leblerin
Sen Mesîhâ devletinde ölmek âsân oldu gel
(Necâtî[68], 300, 334/ 5)

(Dudakların bir nefeste bin ölüye can bağışlar. Sen Mesîh'in devletinde ölmek kolay oldu, gel.)

Yok 'aceb mürdelere irse hayât-ı ebedî
Söze başladı meger nâz ile ol 'Îsi-dem
(Adlî [69], 301, 90/ 2)

Hz. Îsâ, bir mûcize olarak nefesi ile ölüleri diriltmiş; elinin teması ile de hastalara şifâ vermiştir. Divan şiirinde sevgili, vuslat vaadinde bulunması veya ağzından çıkan güzel sözler sebebi ile Hz. Îsâ'ya benzetilmekte; sevgilinin

[68] 88, 17/9; 94, 20/2; 95, 20/6; 116, 6/6; 138, 33/1; 158, 18/2; 48, 1/1; 52, 2/25; 64, 8/2; 76, 12/13; 88, 17/2; 374, 501/6; 427, 620/3
[69] 335, 115/1; 375, 143/1

dudaklarından çıkan ümit verici sözlerle âdeta yeniden hayata dönen âşıklar da Hz. Îsâ'nın diriltti̇ği ölüler gibi düşünülmektedir: (Doğan, 2014: 193)

La'l-i cân-bahşıyle 'uşşâka hitâb itse nigâr
Mürdeler üzre sanasan Hazret-i 'Îsâ gelür
(Avnî[70] ,191, 17/7)

Îsî-nefesi eyledi biz mürdeyi zinde
Gam-gîn dilimüz buldı ferah gitdi elemler
(Mihrî Hâtûn [71], 227, 24/2)

Mesîhî, Şehr-Engiz'inde Îsâ adlı birinden bahsederken telmihte bulunmuştur:

Lebiyle ölü dirildür o fettân
İşiden anı nice virmesün cân
(Mesîhî[72] ,99,Şehr-Engiz/104)

Dudak ve can verme özelliği Cem Sultân'da da karşımıza çıkar:

Akardı Çeşme-i Hayvân mezârum kazsalar iy Cem
Ger ol 'Îsâ-nefes dil-dârı öpseydüm tutagından
(201,CCLXXXVI/8)

Ölmiş iken bir nefesden yine cân virdi bana
Kimse cân-bahş olmaya la'lün gibi 'Îsâ meger
(Cem Sultân [73] ,107,CXVI/2)

---

[70] 171, 14/4;332, 42/5; 446, 61/2
[71] 282, 130/1; 282, 131/4; 208, 14/10; 190, 5/2; 270, 107/4
[72] 148, 52/1; 230, 176/4
[73] 19,VI/22; 40, XI/9; 64,XL/1;72,LV/3; 139,CLXXI/1; 183,CCLII/2; 201,CCLXXXV/5; 231,CCCXLIV/1

Hz. Îsâ, can verme özelliği sebebiyle Hızır (as) ve âb-ı hayât ile birlikte zikredilir:

Zihî dem k'izinin ömrü Hızır-veş câvidân oldu
Hemîn bir lahzadır derler dirilen nefh-i Îsâ'dan
(Şeyhî [74], 226, 130/5)

Her nefes ol şehd-i lebden hızr içer âb-ı hayât
Her dem ol 'Îsî-nefesden zindedür rûhü'l-emîn
(Ahmed-i Dâ'î[75],91, 47/4)

"*Divan şiirinde âşık, mâşuk, şair ve tabiat anlatılırken Hz. Îsâ'nın mûcizelerine birer mazmun ve mefhum olarak sıkça başvurulmuştur. Sevgilinin saçı, kokusu, bakışı, dudağı ve sözü can veren Îsâ (as)'dan adeta birer parçadır. Sevgili, bir taraftan kendine tutkun âşıkların canlarına kasteder, diğer taraftan uğruna can veren bu kurbanlara İsevî nefesiyle hayat bağışlar. Âşık, çile dolu yaşamıyla Îsâ (as)'ı andırır; şair, şiirini överken Hz.Îsâ'nın ölüleri diriltme mûcizesine göndermede bulunur; tabiat; havası, suyu, yaprağı, çiçeği, ağacı, bahçesi hâsılı bütün unsurlarıyla İsevî bir ruh taşır"*. (Kiraz, 2014: 264)

Lalenin ortaya çıkması ve buna dudakların sebep oluyormuş gibi gösterilmesi ile dudakların diriltici hassasının yanısıra bir bahar hali de kendini arz eder:

Leb-i Îsa demüyle cânânın
Cân bulup çâk eder kefen lâle
(Ahmed Paşa[76], 109, 5/2)

Onun can bağışlayan nefesi bütün tabiatı ve özellikle şairi ve âşığı ihyâ eder, bülbül gibi söyletir. Bundan dolayı bahar, sabâ rüzgârı; dem-i Îsâ'dır. (Uzun, 2000a: 475)

---

[74] 79,2.M/2; 80,2.M/2; 143, 47/2; 164, 68/5; 202, 106/2; 267, 171/2; 274, 178/4.
[75] 170, 168/4, 237, 274/2
[76] 34, 6/4; 106, 37/35; 130, 22/9; 192, 154/5; 269, 313/2; 278, 333/2.

Bülbül-i gûyâ olup medh etse Ahmed la'lini
Goncalar Îsâ demidir diye çâk eyler kefen

(Ahmed Paşa,234, 239/7)

Hz. Îsâ'nın ölüleri canlandırması gibi sabah yeli de baharı canlandırır:

Subhun nesîmi mürdeleri zinde itmege
'Îsi gibi seyâhata başladı hay-be-hay

(Hamdullah Hamdî, 212, CLXVI/2)

Klasik Türk şiirinde "yâr" (sevgili) mazmunu, bütün varlıkları temsil eden hüviyetiyle mutlak güzelliğin somut bir görüntüsü kabul edilir. Hz. Îsâ, "dudak", "nefes" ve "tekellüm"üyle sevgili mazmununu teşkil eden öğelerden biridir. (Okumuş ve Kalkışım, 2008: 535)

Sevgilinin dudağı, Hz. Îsâ'nın ölüleri diriltme mûcizesinden haberler verir. Dirileri öldürmede gözü cellâd gibi olan sevgilinin dudağı, ölüleri diriltmede Îsâ (as) gibidir:

Ölü dirgürmede lebün 'Îsi

Diri öldürmede gözün cellâd

(Hamdullah Hamdî[77], 140, XXXVI/3)

İ 'câza saçın asâ-yı Mûsâ

İhyâda lebin Mesîh-i Meryem

(Şeyhî[78], 85, 3/V)

Hz.Îsâ; Hızır (as), Lokmân (as) ve Yusûf (as) ile de birlikte ele alınır:

---

[77] 201,CXLVI/2;127,XIX/7; 131,XXV/1
[78] 241, 145/6; 244, 148/6; 288, 192/2

Sû-i micâzın âlemin hikmetle ıslâh etmeğe

Sen Hızır-dem Îsâ-nefes Lokmâna sıhhat yaraşır

(Ahmed Paşa, 94, 32/8)

İçelüm ol sâki-yi mahbûb elinden kim ola

Sîreti ‘Îsî nefeslü sureti Yûsuf-sıfat

(Ahmed-i Dâ ‘î[79], 33, 12/5)

Îsî nübüvveti nefesinin nesimidir

Hızrın kerâmeti suyu hâk-ı velâyeti

(Şeyhî, 267, 171/2)

2.4.3.5. İncil

Hz. Îsâ'ya dört büyük ilâhi kitaptan biri olan İncil verilmiştir. İncil esas olarak Hz. Mûsâ'ya indirilen Tevrât'a bağlı kalmak ve kendisinden sonra gelecek olan Hz. Peygamber'in peygamberliğine hazırlık için gerekli olan konuları işlemek için indirilmiştir.

Kur'an-ı Kerîm'de İncil'in Hz. Îsâ'ya verilişi ile ilgili şu bilgiler vardır:

"Kendinden önce gelen Tevrat'ı doğrulayıcı olarak peygamberlerin izleri üzerine, Meryem oğlu Îsâ'yı arkalarından gönderdik. Ve ona, içinde doğruya rehberlik ve nûr bulunmak, önündeki Tevrat'ı tasdik etmek, sakınanlara bir hidayet ve öğüt olmak üzere İncil'i verdik." (Mâide 5/46)

Ancak bu İncil de Tevrât gibi tahrifata uğramıştır. Bununla birlikte Cenab-ı Hakk tarafından son peygamber Hz. Muhammed (sav)'e indirilen Kur'an-ı Kerîm; Zebûr, Tevrât ve İncil'in hükümlerini ve geçerliliklerini ortadan kaldırmıştır.

Mesîhî, İncil'in tahrife uğramasını şöyle ele alır:

---

[79] 169, 167/1;259, 309/2

Cemâlünün saçundan hâ'ili var

Ki san İncîldür kim bâtılı var

(170, 82/1)

Necâtî, diğer dinlerin hükmünün kalkmasına ilişkin şunları söyler:

Kûyuna gelmeğe senden rahm umar bî-dîn rakîb

Cennete girmek içün 'Îsâya kâfer yasdanûr

(217, 150/3)

Ahmed Paşa Divanı'nda İncil sadece bir beyitte, o da Hz. Muhammed (sav)'i methetmek için ele alınır. Şaire göre İncil, Hz. Muhammed (sav)'in değerini ve mertebesini teslim etmekte, bildirmektedir. İncil'in "zemin-bûs" olması, Kur'an-ı Kerim'in İncil'den sonra gelip onun bazı hükümlerini ikmâl ettiği içindir: (Tolasa, 1973: 20)

Zemin-bûs-ı kadrin çün İncil ide

Beşer sana ne dille tebcil ide

(24, 2/22)

2.4.4. TECERRÜDÜ

Tecerrüd, maddî olandan uzaklaşma, masivadan soyutlanmadır. Hz. Îsâ, tecerrüdün somut bir örneğidir. İncil'deki bazı sözler bunu teyid etmektedir: "Size doğrusunu söyleyeyim, buğday tanesi toprağa düşüp ölmedikçe yalnız kalır. Ama ölürse çok ürün verir. Canını seven, onu yitirir. Ama bu dünyada canını gözden çıkaran, onu sonsuz yaşam için koruyacaktır." (Yuhanna, 12: 24-25); "Ne mutlu ruhta yoksul olanlara! Çünkü göklerin hükümranlığı onlarındır." (Matta, 5: 3); "Kimisi de göklerin hükümranlığı için kendilerini evlenmekten uzak tutarlar. Bunu yüreğine sığdırabilen sığdırsın." (Matta, 19: 12) (Okumuş ve Kalkışım, 2008: 540)

Tecerrüd ve istiğna hâli:

Mâl-i dünyâ ile şerh eyler tecerrüd hâlini

Yirde Kârûn bir yana gökde Mesîhâ bir yana

(Necâtî[80] ,152, 3/6)

‘Îsî gibi mücerred ol ey dil ki bulasın

Bir sâ‘atin feragatünün niçe ‘ömr-i Hz. Nûh

(Hamdullah Hamdî, 132, XXVII/3)

2.4.5. SEMÂYA YÜKSELİŞİ

İsrâiloğulları, Îsâ (as)’ı ve ona tâbi olanları davalarından vazgeçirmek için pek çok yol denerler; başarısız olunca da Hz. Îsâ’yı öldürmeğe karar verirler. Ancak Cenab-ı Hakk, onların planlarını etkisiz hâle getirir. Yahudiler, Îsâ (as)’a benzeyen birini yakalayıp asarlar ve “Meryem oğlu Îsâ Mesîh’i öldürdük” derler.

Kur’an-ı Kerîm, asıl durumu şu şekilde açıklar:

“Ve ‘Allah elçisi Meryem oğlu Îsâ’yı öldürdük’ demeleri yüzünden (onları lânetledik). Halbuki onu ne öldürdüler, ne de astılar; fakat (öldürdükleri) onlara Îsâ gibi gösterildi. Onun hakkında ihtilâfa düşenler bundan dolayı tam bir kararsızlık içindedirler; bu hususta zanna uymak dışında hiçbir (sağlam) bilgileri yoktur ve kesin olarak onu öldürmediler. Bilakis Allah onu (Îsâ’yı) kendi nezdine kaldırmıştır. Allah izzet ve hikmet sahibidir.” (Nisâ 4/157-158)

Îsâ (as) âyette de belirtildiği gibi, öldürülmeden semâya yükseltilmiştir. Mezarı dünyada değildir. Ayrıca Mi‘râc’da, Peygamberimiz (sav) kendisini görmüştür. Hz. Îsâ, semâya yükselmeden önce, havârîlerine ve tüm insanlığa şu müjdeyi vermiştir:

“Ey İsrailoğulları! Ben size Allah’ın elçisiyim, benden önce gelen Tevrat’ı doğrulayıcı ve benden sonra gelecek Ahmed adında bir peygamberi de müjdeleyici olarak geldim, demişti.” (Saff 61/6)

[80] 168, 40/5; 305, 346/2; 377, 510/2; 426, 618/2; 434, 635/4

İncil'e göre Hz. Îsâ çarmıha gerilip ölmüş, cesedi bir mağaraya konmuş, üç gün sonra dirilmiş, öğrencilerine görünmüş, onlarla konuşmuş, sonra göğe yükselmiştir. (Yuhanna, 6: 70-71; 13: 21-30; 12: 32-33; Matta, 26: 14-15; 26:47-50) (Okumuş ve Kalkışım, 2008: 541)

Ahmed Paşa, Divanı'nda Hz. Îsâ'nın semâya yükselişini şöyle ele alır:

Tan mıdur Ya 'kûb-ı dil anmazsa Yûsuf hüsnünü

K'âsumân-ı câna mi'rac etmeye İsâ yeter

(Ahmed Paşa[81], 161, 88/4)

Semâya yükseltilip ebedi hayata mazhar oluşu, semânın dördüncü katında, güneşle aynı katta bulunmasını Necâtî Divanı'nda da rastlıyoruz:

Yâ Rab sa'adet ile cihânda bu izdivâc

Çü devr-i mihr ü 'ömr-i Mesîh ola pây-dâr

(Necâtî [82], 60, 6/25)

Semâda makam sahibi oluşu:

Hakkıçün anun k'ana virdün rızâ

Eyledün ana semâ üstinde câ

(Mihrî Hatûn[83], 375,Tz./294)

Dokuz kat kaleden oluşan eflâk içinde Hz. Îsâ, bu kalenin muhafızıdır.

Mülk-i fazlında bu eflâk tokuz kat kal'a

Pâsbân encüm ana hazret-i 'Îsâ dizdâr

(Mesîhî , [84]55, 12/10)

---

[81] 47, 11/74

[82] 37,6; 341, 428/6

[83] 375,Tz./295

[84]183,103/7;191,114/3;114,2/8;133,28/4;144,46/6;217,155/3;221,159/8;231,177/5;243,196/5;284,260/5; 287,264/2

Şeyhî; methettiği kişinin yüzünü Hz. Muhammed (sav)'in yüzüne, tahtını da Hz. Îsâ'nın makamına benzetilmiştir. Şair, sultanın makamını ve tahtını kutsayarak bunların kalıcı olmasını arzulamaktadır. (İspir, 2011: 50)

Ahmed cemâli gibi bahtın yüzü münevver

Îsâ makamı gibi tahtın yeri mükerrem

(49, 8/15)

2.4.6. ÂHİR ZAMANDA NÜZÛLÜ

Hz. Îsâ ile ilgili konulardan biri de, kıyamete yakın O'nun yeryüzüne inmesi ve insanları İslâma çağırması ile ilgili olan inançtır.

Hz. Îsâ'nın beşerî cismiyle nüzûl idip itmeyeceği, bugün de muallakta bir konudur. 13 âyet-i kerîme, 84 hadîs-i nebevî, Hz. Îsâ'nın âhir zamanda beşerî cismiyle nüzûl edeceğini vurgulamaktadır. (Zekeriyagil, 2006)

Necâtî'de de benzeri yaklaşımı görmekteyiz:

Bu karanu gece bu sohbet-i cân-bahş nedir

Yere mi indi aceb Îsî-i Meryem bu gece

(388, 534/5)

Şairler şiirlerini överken Hz. Mesîh'in mûcizevi söyleyişini esas alırlar. Mesîhî de kıyamete benzeyen sözlerinin,(okunduğunda -ki şiirleri okunduğunda âlemde kıyamet kopacaktır-)insanları etkileyeceğinden, insanları ayağa kaldıracak vasıflarda olduğundan dem vurarak kendini ve şiirlerini över. Beyitte Hz. Îsâ'nın kıyamete yakın dünyaya tekrar geleceği inancına da işaret vardır:

Bu Mesîhînün kıyamet sözleri

Sanki 'Îsâdur inüp itti zuhur

(Mesîhi, 144, 46/6)

2.4.7. MERKEBİ

İncil'e göre Hz. Îsâ, bir merkebin sırtında olduğu halde Kudüs'e girmiş, halk hurma dalları alarak onu karşılamıştır. (Yuhanna, 12: 12-16; Matta, 21: 1-11; Markos, 11: 2; Luka:19:30). Merkeb; klasik şiirde nefs-i emmâreyi, aynı zamanda âşığın sevgiliye ulaşamasına engel olan rakîbi temsil eder. (Okumuş ve Kalkışım, 2008: 539)

Görsem seg-i rakîbi firâkı düşer dile

Zîrâ har-ı Mesîh kıyâmet nişânıdur

(Hamdullah Hamdî, 154, LXII/3)

Bazen Hz. İsâ'nın merkebi, Ashâb-ı Kehf'in köpeği (Kıtmîr) ile birlikte zikredilir:

Seg-i Ashab-ı Kehf ululug eyler

Har-ı 'Îsâ görürsün gökde uçar

(Mesîhî, 173, 86/5)

Necâtî Bey ise "har"ın bir diğer kullanımına atıfta bulunur:

Neylersin eşiğinde rakîb ile dostum

Çıkmadı göğe çünkü Mesîhâ harı ile

(356, 462/5)

(Dostum, sen sevgilinin eşiğinde rakible ne edersin? Zira Hz. Îsâ, göğe eşeği ile çıkmamıştır.)

2.4.8. İĞNESİ

Hz. Îsâ'nın semâya yükselirken yakasında, dünya malından bir iğne bulunduğu, bu yüzden 4. kat semâda kaldığı söylenegelmiştir. Rivâyete göre; Hz. Îsâ'nın dünyalık olarak sadece bir tas, bir tarak ve bir de iğnesi varmış. Birinin eliyle su içtiğini, bir başkasının da parmaklarıyla sakalını taradığını görünce tası ve tarağı bırakmış. Semâya yükseltildiği zaman üzerinde dünyalık olarak sadece bir iğne varmış

ve bu yüzden sorguya çekilmiş. Dördüncü kattan öteye geçememesinin sebebi de budur. (Sucu: Cemiloğlu, 1994: 230-234; Pala, 2000: 211-212, 271-273)

Necâtî, mütevâzi bir menekşenin dağın zirvesine çıkmasını Hz. Îsâ'nın iğne ile semâya yükselmesine benzetir:

'Îsâ niteki süzen ile çıkdı semâya

Ol resme çıkar kulle-i kühsâra benefşe

(Necâtî[85], 105, 22/11)

Mesîhî, Şehr-Engiz'inde *İğneci Ali* adlı birinden bahsederken bu konuya atıfta bulunmuştur:

Anın bir iğnesini eylemiş cer

Ki İdrîse vire 'Îsâ Peyâmber

(96, Şehr-Engiz/79)

Sonuç olarak;

İncelemeye aldığımız XV. yüzyıl divanlarında Hz. Îsâ, 177 beyitte işlenmiştir. 25 beyitte Mesîh isminden, 17 beyitte annesi Hz. Meryem'den,100 beyitte mûcizelerinden,7 beyitte tecerrüdünden, 20 beyitte semâya yükselişinden,2 beyitte âhir zaman da nüzulünden, 3 beyitte merkebinden ve 3 beyitte de iğnesinden bahsedilimiştir. Taranan divanlarda Hz. Îsâ'yla ilgili olarak tespit edilen beyit sayıları tablo halinde aşağıda verilmiştir:

---

[85] 343, 431/8

HZ.ÎSÂ	BEYİTLERİN KONUSU												
DİVANLAR	MESÎH OLUŞU	HZ. MERYEM	KUNDAKTA İKEN KONUŞMASI	HASTALARI İYİLEŞTİRMESİ	KÖRLERİN GÖZÜNÜ AÇMASI	ÖLÜLERİ DİRİLTMESİ	İNCİL	TECERRÜDÜ	SEMAYA YÜKSELİŞİ	NÜZÛLÜ	MERKEBİ	İĞNESİ	TOPLAM
Ahmed-i Dâ'î Divanı	**1**	**-**	**-**	**-**	**-**	**6**	**-**	**-**	**-**	**-**	**-**	**-**	**7**
Şeyhî Divanı	**5**	**4**	**1**	**-**	**-**	**8**	**-**	**-**	**1**	**-**	**-**	**-**	**19**
Avnî Divanı	**1**	**-**	**-**	**-**	**-**	**9**	**-**	**-**	**-**	**-**	**-**	**-**	**10**
Ahmed Paşa Divanı	**8**	**1**	**-**	**-**	**-**	**9**	**1**	**-**	**2**	**-**	**-**	**-**	**21**
Cem Sultân Divanı	**4**	**1**	**-**	**3**	**-**	**10**	**-**	**-**	**-**	**-**	**-**	**-**	**18**
Adlî Divanı	**1**	**-**	**1**	**-**	**-**	**3**	**-**	**-**	**-**	**-**	**-**	**-**	**5**
Mihrî Hâtûn Divanı	**1**	**-**	**-**	**-**	**-**	**6**	**-**	**-**	**2**	**-**	**-**	**-**	**9**
Necâtî Beg Divanı	**-**	**7**	**1**	**15**	**1**	**14**	**1**	**6**	**3**	**1**	**1**	**2**	**52**
Hamdullah Hamdî Divanı	**-**	**1**	**-**	**-**	**-**	**5**	**-**	**1**	**-**	**-**	**1**	**-**	**8**
Mesîhî Divanı	**4**	**3**	**1**	**-**	**1**	**3**	**1**	**-**	**12**	**1**	**1**	**1**	**28**
Toplam	**25**	**17**	**4**	**18**	**2**	**73**	**3**	**7**	**20**	**2**	**3**	**3**	**177**

2.5. HZ. MUHAMMED (SAV)

Hazreti Peygamber; Cenâb-ı Hakk'ın en sevgili kulu (Habîbullâh) peygamberlerin sonuncusu ve en üstünü, insanların efendisi ve en mükemmeli olarak tavsif edilir. Âlem onun için yaratılmıştır. Cihan onun güzelliğinin bir tecellisidir. Hakikati görme onun sayesinde olmuştur. O, ezelden ebede kadar olana vakıftır. İncil onun derecesini takdir etmiş, Hz. Îsâ gelişini haber vermiştir. Arşa çıkmış ve bütün "çarh u zemin" ona secde etmiştir. En büyük şefâatçi odur. Onun üzerine "refi" ve "şefî" yoktur. Müslümanlar onun ümmeti olmakla övünürler. Kimse onun evsâfını ne anlatabilir ne bitirebilir. (TDEA, C.6: 417)

Hz. Peygamber'in hayatına ait en doğru ve kesin bilgilerin kaynağı şüphesiz ki Kur'an-ı Kerim'dir. Hz. Peygamber, Cenab-ı Hakk'ın insanlığa gönderdiği son dinin ve son kitabın temsilcisidir(Ahzab 33/40).İsmi Kur'an-ı Kerim'de 1 defa Ahmed (Saff 61/61), 4 defa da Muhammed (Âl-i İmran 3/144; Ahzab 33/40; Muhammed 47/7; Fetih 48/29) şeklinde geçer. Hz. Peygamber'in getirdiği kendinden önceki bütün tevhit dinlerinin kemâle ermiş hali olan İslâmiyet ile birlikte, eski dinlerin hükümleri ortadan kaldırılmıştır. (Çelebioğlu, 1998: 349-365)

Hz. Muhammed (sav) bu dünyada Cenab-ı Hakk'ın varlığına, O'nun lütfuna ve hidayetine en büyük şahittir. O, insanları bir Allah'a, hayra, hakka, fazilete çağırmış olması itibariyle bir davetçi, kıyamete kadar nûrlu ışığından yararlanılacak, zifiri karanlıkları aydınlatacak bir meş'aledir.

"Ey Peygamber! Biz seni hakikaten bir şahit, bir müjdeleyici ve bir uyarıcı olarak gönderdik. Allah'ın izniyle, bir davetçi ve nûr saçan bir kandil olarak (gönderdik)." (Ahzab 33/45-46)

Ahmed Paşa Hz. Peygamber'in (getirdiği dinin) güzelliğini, insanları karanlıktan aydınlığa çıkaran bir kandil olduğunu şöyle ifade eder:

Dünya karanlık içre kalırdı uyarmasa

Kandil-i âsumanı cemâli Muhammedin

(34, 6/7)

Peygamberler zincirinin son halkası Hz. Muhammed (sav)'dir. Bu sebepten O'na "hâtem'ül-enbiyâ" denmiştir. (Üstün, 1987: 24-25, 35-36)

Hazreti Muhammed'in son peygamber olduğu şu âyette geçer:

"Muhammed, sizin erkeklerinizden hiçbirinin babası değildir. Fakat o, Allah'ın Resûlü ve peygamberlerin sonuncusudur. Allah her şeyi hakkıyla bilendir." (Ahzâb 33/40)

Cenab-ı Hakk varlıkları sırf onun yüzü suyu hürmetine yaratmıştır. Kudsî bir hadiste *"Sen olmasaydın felekleri yaratmazdım*" buyrulmuştur. Eşyanın sebebi, maddi manevi bütün varlıkların var olma sebebi odur. (TDEA, C. 6: 414)

Ahmed Paşa, 2. Kasidesinin son bölümlerini na'ta ayırmış ve aşağıdaki beyitlerinde kutsî hadise atıfta bulunarak kâinatın yaratılma sebebine vurgu yapmıştır:

Ana bir ziyâfetdir ol hân-ı 'âm

K'anunçün yaratıldı 'âlem tamâm

(Ahmed Paşa[86] ,24, 2/15)

2.5.1. DOĞUMU

Kâinatta vuku bulan en büyük hadise Hz.Peygamberin dünyaya teşrifleridir. Çünkü Cenab-ı Hakk onun gelişini takdir etmemiş olsaydı, kâinat da insan da olmayacaktı. Bu sebepten O'nun dünyaya gelişi sırasında bazı olağanüstü olaylar da meydana gelmiştir:

- Peygamberimiz doğduğu gece bir yıldız parlamış ve Yahudi âlimleri bu yıldızdan Peygamberimizin doğacağını anlamışlardı.
- İran'daki Kisrâ Sarayı'nın on dört direği yıkıldı. Bu aynı zamanda İran saltanatının da kalkacağına işaretti.
- Kâbe'deki putların pek çoğu kendiliğinden baş aşağı devrildi.
- İran İstahrabat'ta bin seneden beri yanmakta olan Mecusîlerin ateşleri hiçbir sebep yok iken sönüverdi. Mecusîler bu ateşleri kendilerine ilah kabul etmişlerdi.
- Mukaddes sayılan meşhur Save (Taberiyye) gölü bir anda kuruyuverdi.
- Dünyaya teşrifleri anında, doğu ve batıyı küçük bir oda gibi, aydınlatan bir nûr görüldü.
- Semave Vadisi taşan seller altında kalıp suya gark oldu.
- Gökyüzünden salkım salkım yıldızlar döküldü. Bundan böyle şeytanlar ve cinlerin gökten haber almaları son bulmuştur. (Ateş, 1993: 60-67; Ülkü, t.y. : 63)

Kâinatta bütün bunlar cereyan ederken Hz. Muhammed (sav), hicretten 53 yıl önce, Rebiülevvel ayının on birinci gününe bağlayan pazartesi gecesi sabaha karşı (Miladi 20 Nisân 571) Mekke'nin hareminde Hâşim Mahallesinde dünyaya geldi. Doğduğu günün sabahı, Kâbe'ye gidenlerin, büyük putları yüzüstü devrilmiş bir vaziyette görmeleri, çevrede büyük bir heyecan ve korku uyandırmıştı.(Ülkü: 62-63)

[86] 24, 2/34, 24, 2/19

Şeyhî, peygamberimizin doğumuyla birlikte küfür ve zulmün son bulduğunu şöyle ifade etmiştir:

Çü doğdu şems-i Muhammed vücûd şarkından

Adem gurûbuna erdi zalâm-ı küfr ü dalâl

(34, 3/45)

2.5.2. PEYGAMBERLİĞİ

Hz. Muhammed (sav) 40 yaşlarına doğru ibadet ve züht hayatını yoğunlaştırmış olarak Mekke civarındaki Nûr Dağı'nın Hira Mağrası'na çekiliyor ve zamanının çoğunu ibadetle geçiriyordu.610 yılının Ramazan ayının 26. gününün gecesinde Cebrâil (as)gelerek peygamberlikle görevlendirildiğini bildirmiş, "Oku" emriyle başlayan Alâk suresinin ilk beş ayetini getirmişti (TDEA, C.6: 412). Daha sonraları da Cenab-ı Hakk'ın emriyle Hz. Muhammed (sav), Kâbe'ye gidip kendisine inen Kur'an ayetini açıktan okuyor, onları İslâm'a çağırıyordu: (Üstün, 1987: 76)

"Ey insanlar! Gerçekten ben sizin hepinize, göklerin ve yerin sahibi olan Allah'ın elçisiyim. Ondan başka tanrı yoktur, O diriltir ve öldürür. Öyle ise Allah'a ve ümmî Peygamber olan Resûlüne -ki o, Allah'a ve onun sözlerine inanır- iman edin ve O'na uyun ki doğru yolu bulasınız." (A'raf 7/158)

Hz. Peygamber'in İslâm dinini yayma yolundaki gayretini, Necâtî şöyle ifade eder:

Rûşen -zamir ü pâk-sirişt ü 'adû-figen

Dîn-i Nebi yolında yeğin ü yegâne tîğ

(72, 11/3)

Hz. Muhammed (sav)'in insanlara Cenab-ı Hakk'ın âyetlerini açıklamak, Kur'ân ve hikmeti öğretmekle görevli olduğu Kur'ân-ı Kerim'de belirtilmiştir:

"And olsun ki içlerinden, kendilerine Allah'ın âyetlerini okuyan,(kötülüklerden ve inkârdan) kendilerini temizleyen, kendilerine Kitap ve hikmeti öğreten bir Peygamber göndermekle Allah, müminlere büyük bir lütufta

bulunmuştur. Hâlbuki daha önce onlar apaçık bir sapıklık içinde idiler.” (Âl-i İmrân 3/164)

Devrin padişahlarına yapılan methiyelerde onların yolunun Hz. Peygamber yolu olduğuna vurgu yapılır:

Hazret-i sultan Muhammed şehriyâr-ı milk-i dîn

Mansıbı câh-ı Muhammed kâyidi rûhü’l-emîn

(Ahmed-i Dâ’î[87] ,18, 7/10)

2.5.3. AHLÂKI

O, imanda, ibadette, ahlâkta, cömertlikte mü’minler için en güzel örnektir. (Üstün, 1987: 76)

Kur’ân-ı Kerim’de:

“Andolsun ki, Resûlullah, sizin için, Allah’a ve ahiret gününe kavuşmayı umanlar ve Allah’ı çok zikredenler için güzel bir örnektir. ” (Ahzâb 33/21) buyrulur.

Hazreti Peygamber, bütün hal ve hareketleri örnek alınan en büyük dinî rehber olarak görülür (TDEA, C.6: 414). Efendimiz, kıyamete kadar gelecek insanlara örnek bir şahsiyet, davranışlarından ders alınacak bir rehber olarak gönderildiği için, hayatın her yönünü kapsayan üstün bir ahlâkla donatılmıştır (Kandemir, 2005: 425). O, bir ahlâk timsalidir. Bu sebepten Cenab-ı Hakk’ın hadsiz hesapsız lütfuna mazhar olmuştur. Hz. Aişe’nin deyimiyle O’nun ahlâkı Kur’an’dı (Üstün, 1987: 57). Nitekim Kurân-ı Kerim’de:

“Hiç şüphesiz senin için bitip tükenmeyen bir mükâfat vardır. Ve sen elbette yüce bir ahlâk üzeresin.” (Kalem 68/3-4) buyurulur.

Ahmed Paşa, Divanı’nda Şeyh Tacüddin redifli kasidesinde hasta gönüllerin şifâ bulmasının Hz. Îsâ’nın ölüleri dirilten nefesi ve Hz. Peygamber’in ahlâkıyla ahlâklanmalarıyla (Kur’an ahlâkı) mümkün olacağından bahseder:

[87] 18, 7/19

Dem-i Mesîh ile hulk-ı Muhammedîden olur

Tabib-i her dil-i bîmâr Şeyh Tâc-üd-din

(41, 10/7)

Hz. Peygamber şöyle buyurmuşlardır: “Beni Rabbim terbiye etti ve beni ne güzel yetiştirdi.” (Durmuş, 2005: 429). Bu sebeple onun ahlâkı, davranışları insanlık için mükemmel bir örnektir. Mü’minler onu izlemekte, ona öteki insanlardan farklı bir saygı göstermekte ve onun buyruklarına uymaktadır. İşte, böyle üstün şahsiyeti ve vasıfları olan bir Peygambere tabi olmak, onu örnek almak, insanlar için bir şereftir. Çünkü o peygamber, insanların kardeşlik, yardımlaşma, merhamet, iyilik, şefkat duygularını geliştirmiş; onlara insanlığın mana ve gayesini öğretmiştir. Beşeriyetin muhtaç olduğu sevgi ve saygı ondadır. (Nizamoğlu, 2000: 130)

Bu mevzu Kur’ân-ı Kerim’de da geçer:

“Peygamber, müminlere kendi canlarından daha yakındır.” (Ahzâb 33/6)

Padişahı övgüde de Hz. Peygamber’in ahlâkının yüceliği vurgulanmıştır:

Zâtunda hüsn-i Yûsuf ile hulk-ı Ahmedî

Şâhâ seni meger ki Süleymâna benzedem

(Ahmed-i Dâ’î[88], 250, 295/4)

2.5.4. NÛRU

Nûr Cenab-ı Hakk’ın isimlerinden biridir. İmam Gazali bu ismin manasını şöyle açıklar: “O öyle bir zahirdir ki bütün zuhûr onunladır. Çünkü kendi nefsinde zâhir olan, görünen ve başkasını da gösteren nesneye Nûr denir.” (İmam Gazali, çev. M. Ferşak: 195)

Allah başlangıçta nûrlar tecelli etmiş, bu nûrla peygamberlik feyzinin sırını ortaya çıkarmıştır (Gültekin, 2006: 145). Hz. Peygamber’in bir ruh ve nûr olarak yaradılışı diğer bütün varlıklardan öncedir. Hz. Âdem ebu’l-beşer (insanlığın babası)

[88] 169, 167/1

dır, O ise ebu'l-ervâh (ruhların babası)' dır. Hz.Âdem daha su ile toprak arasında iken O peygamberdi. Cenab-ı Hakk ilk önce Peygamber'in nûrunu sonra maddi- manevi, zahiri-batıni bütün varlıkları O'nun nûrundan yaratmıştır. (TDEA, C.6: 414)

Necâtî, yaradılmışların en değerlisi olan Hz. Peygamber'i beyitiyle selamlar:

Es-selâm ey dürr-i deryâ-yı İlâh

Es-selâm ey gevher-i kân es-selâm

(Necâtî[89] ,48,3)

Vahdet-i Vücûd öğretisine göre varlık mertebelerinden ikincisi olan Vahdet mertebesinin bir adı da Hakikât-i Muhammediye'dir (Konuk, 1987: 11-13). Çünkü bütün zuhur aslında O'nun varlığı içindir.(Yusuf bin İsmail en-Nebhani, çev. F.Göngör, 1996)

Cenab-ı Hakk bilinmeyi (marifet) arzu etmiş (mahabbet) ve sırf bu yüzden âlemi yaratmıştır. Sadece Cenab-ı Hakk'ın bulunup da diğer hiçbir şeyin bulunmadığı bir zamanda Cenab-ı Hakk'tan bir sevgi zuhur etmiştir. Bir nûr şeklinde kendini belli eden bu sevgi nûr-ı Muhammedî'dir. Hz. Peygamber "Allah'ın ilk yarattığı şey benim nûrumdur" (Canan, 1988: 311-312) hadisiyle buna işaret etmiştir.(TDEA, C.6: 414)

Gören didi cemâlün şem'in ey dost

Budur ol pertev-i nûr-ı Peyamber

(Mesîhî,169, 80/5)

Ger zülfü zulmeti dil ü câna dalâl ise

Nûru cemâlinin dü cihânın hidâyeti

(Şeyhî,267, 171/3)

Habîb-i Kibriya'ya uymak ve onu örnek almaktan başka Cenab-ı Hakk'a giden yol yoktur. İlk varlık olan nûr-ı Muhammedî, Hazreti Âdem yaratıldığında onun alnında parlamıştı. (TDEA, C.6: 414)

---

[89] 48,4; 48,8

Koma ki yana nâr-ı gama ümmet-i ‘ışkı

Fer virdi yüzün nûrına çün nûr-ı Muhammed

(Cem Sultân,61,XXXIV/5)

Bütün varlıkların maddî sebebi o olduğu için her varlık mutlaka onun nûrundan bir ışık taşır, var olmak için onun nûrundan az veya çok ışık alması gerekir.

Ahmed Paşa’nın şu beyitinde O’nun nûruna işarette bulunulmaktadır. Bu aynı zamanda mevcut bir hadisin “Allah önce benim nûrumu yarattı.” iktibasıdır.

Fer verdi gerçi çehrene nûr-ı Muhammedî

Hecrin cehennemindedir ümmet ne fâ’ide

(244, 261/4)

Cenâb-ı Hakk’ın ilk yarattığı cevher Hz. Peygamber’in nûrudur. Bu nûrdan önce ruhlar âlemi, daha sonra da cisimler âlemi olarak gruplandırılan on sekiz bin âlem yaratılmıştır. (Yeniterzi, 1993a: 96)

Dil cihânında belânı gönlüme tûş eyleyen

On sekiz bin âleminde gönlümü hôş eylemiş

(Ahmed Paşa, 182, 132/6)

2.5.5. HABÎBULLÂH OLUŞU

“Sevgili, dost, yâr anlamındaki Habîb ismi yalnızca Hz. Peygamber’e mahsustur. O; hem Cenab-ı Hakk’ın yâridir, Habîbullah’tır, hem de bütün insanların sevgilisidir, Habîb-i İbâd’dır.” (Yeniterzi, 1993a: 177)

Bir hadis-i şerifte şöyle buyurulmaktadır: “…..İbrâhim Allah’ın dostudur. Mûsâ, Allah’ın kendisiyle konuştuğudur. Îsâ, Allah’ın kelimesi ve ruhudur. Âdem’i de Allah seçmiştir bu da doğrudur. Ben ise Allah’ın sevgilisiyim(habîbiyim) Ama bununla övünmüyorum. Kıyamet gününde hamd sancağını ben taşıyacağım, yine övünme yok. Allah katında ben, evvelkilerin ve sonrakilerin en kıymetlisiyim, yine

övünme yok. Kıyamet gününde ilk şefâat edecek benim, yine övünme yok.” (Rudânî, çev. N. Erdoğan: 19)

Hz. Muhammed’i (sav) ne kadar övsek ve O’nun ümmeti olmakla ne kadar övünsek azdır:

Ög Hak’un görkli Habîbin kim didi “Levlâk” ana

Enbiyâlar serveridür Ahmed-i Muhtâr’ın ög

(Mihrî Hâtûn[90] , 366, Tz. /177)

Bir nûr şeklinde kendini belli eden sevgi, nûr-ı Muhammedî’dir. Bu durum Cenab-ı Hakk’ın Hz. Peygamber’e olan sevgisini, daha doğrusu aşkını dile getirir. Şu halde Cenab-ı Hakk, Hz. Peygamber’i ezelde sevmiştir, O ezelde *Habîbullâh*’ tır. Cenab-ı Hakk, onu o kadar çok sever ki, varlıkları sırf onun yüzü suyu hürmetine yaratmıştır. Kudsi bir hadiste *“Sen olmasaydın felekleri yaratmazdım”* buyrulmuştur. Eşyanın sebebi, maddi manevi bütün varlıkların var olma sebebi odur. (TDEA, C.6: 414-416)

‘İzzet denizinde gevher-i pâk

Lev lâke lemâ halaktü’l-eflâk[91]

(Necâtî, 34)

Kur’an-ı Kerîm’de:

“ (Resûlüm!) De ki: Eğer Allah’ı seviyorsanız bana uyunuz ki Allah da sizi sevsin ve günahlarınızı bağışlasın. Allah son derece bağışlayıcı ve esirgeyicidir.” (Âl-i İmrân 3/31)

Ahmed-i Dâ’î, insanları gerçek mutluluğa götürecek yolun O’nun yolu olduğunu şu beyitinde ifade eder:

Zirâ sa‘âdet efseri Ahmed başundadur

---

[90] 273,Tz./271

[91] “Sen olmasaydın felekleri yaratmazdım ”kutsî hadis. Ayrıntılı bilgi için bk. Yılmaz, 1992: 113.

Hem saltanat yüzigi Süleyman elindedür

(250, 294/11)

2.5.6. RAHMETİ

Rahmet; acıma, esirgeme, koruma, yargılama anlamındadır. Bütün yaratılanların varlık sebebi olan Hz. Peygamber, “ âlemlere rahmet”tir. Mutasavvıflar her yerde O’nun nûrunu temaşa etmişler, kavuştukları her çeşit iyiliğin ve nimetin gerçek kaynağının O olduğuna samimi olarak inanmışlar, dünya ve ahiret saadetinin ancak O’na bağlı kalmakla kazanılabileceği hususunda hem fikirdirler. İnsanlar Hazreti Muhammed’in meftunu, meczûbu, hatta mecnûnudurlar. Onlara göre Cenab-ı Hakk’ta fani olmanın yolu Allah Resûl’ünde fani olmaktan geçer. (TDEA, C.6: 414-416) Bir Hadis-i Şerif’te şöyle buyrulur: “Her kim beni malından, canından, evladından daha çok sevmezse; îmânı tamam değildir.”[92]

Hz. Peygamber’i sevmek, Cenab-ı Hakk’ın da sevgisini kazanmaya bir sebeptir:

Mahbûb-ı Hak olur sana cândan muhîb olan

Devlet bize muhabbetin olmuş sehâ hemin

(Ahmed Paşa, 36, 6-III/7)

Kur’ân-ı Kerîm’de:

“(Resûlüm!) Biz seni ancak âlemlere rahmet olarak gönderdik.” (Enbiyâ 21/107)

O’nun varlığı âlemler, insanlar ve yaradılan bütün canlılar için bir Rahmet’tir. (Yeniterzi, 1993a: 194)

Ahmed-i Dâ’î; beyitinde, Hz. Peygamber’in insanı hidayete erdiren hediyelerini (Mi‘râc hediyesi vd.), rahmetini ve mûcizevi sözlerini devrin padişahının ihsanlarını, sözlerini methetmede benzetme amaçlı olarak kullanmıştır:

---

[92] Enes b. Mâlik’ten(ra) rivâyet. Buhârî Hadis Nu: 15; Müslim Hadis Nu: 44.

Mühdi-yi mühtedî özün rahmet izi idi yüzün

Mu ‘ciz-i Ahmedî sözün server-i şâh-zâdesin

(157, 148/3)

2.5.7. ŞEFÂATİ

Şefâat, bir suçun bağışlanması için aracı olmaktır. Kıyamet gününde kullar, Mahkeme-i Kübrâ’da hesap vereceklerdir. Peygamberimizden önceki peygamberlere verilmeyip ona verilen üstünlüklerden bir tanesi de şefâat etme hakkıdır. (Ahatlı, 1997: 278)

Ahmed Paşa şefâat hakkının sadece Hz. Muhammed (sav)’e verildiğini şöyle ifade eder:

Bu der-gehde kim oldu böyle refî’

Muhammedden özge kim ola şefî’

(Ahmed Paşa [93], 25, 2/37)

Kıyamet günü bütün insanlar düz ve geniş bir meydanda toplanıp, güneşin bütün hararetiyle yaklaştığı an, korku ve dehşetleri tahammül olunmaz dereceye geldiğinde halk çaresizlik içinde kendisine şefâatçi aramaya başlayacaktır. İlk insan Hz. Âdem’den başlamak üzere bütün peygamberlere gidecek ancak onlar şefâat yetkisine sahip olmadıklarını belirteceklerdir. Bunun üzerine herkes Hz. Muhammed’e gelip, Allah’ın en son ve en sevgili peygamberinden affolunmaları için Cenab-ı Hakk’a şefâat etmesini dileyeceklerdir. Hz. Muhammed, secdeye kapanarak Cenab-ı Hakk’a dua, hamd ve senâda bulunacaktır. O secdede iken Cenab-ı Hakk “Ya Muhammed, başını kaldır, iste. Dilediğin verilecektir, şefâat eyle. Şefâatin kabul edilecektir.” hitabıyla Habîb’ine seslenecektir. Yüce Peygamber de : “Ya Rab ümmeti, ya Rab ümmeti” diyerek ümmetinin kurtuluşunu, şefâatini dileyecektir. (Yeniterzi, 1993a: 305)

---

[93] 260, 293/6

Mihrî Hâtûn, Hz. Peygamber'in şefâatine nail olabilmek için insanın da Cenab-ı Hakk'ı tanıma yolunda cehd ve gayret içinde olmasını şöyle dile getirir:

Şef 'î olmak dilersen ger Resûl

'İlm-i tevhit ile dâ'im yoldaş ol

(Mihrî Hâtûn[94], 1. Mes./13)

Divan şiirinde Hz. Muhammed (sav) 'in ümmetinin günahkârlarına şefâat edeceği, diğer peygamberlerin "nefsim" diyerek yalnızca kendilerini düşüneceği o çetin hesap gününde, O'nun "ümmetim" diyerek kendine iman edenleri koruyacağı, Livâ-i Hamd ve Makam-ı Mahmûd denilen şefâat yetkisinin sadece O'na ait olduğu ve bütün insanların şefâat için başvuracağı yegâne merci oluşu dile getirilir. (Yeniterzi, 1993a: 303)

Mahşer gününde tek kurtuluş yolunun, tek çarenin Hz. Peygamber'e sığınmak olduğunu Sultân II. Bayezid şöyle ifade eder:

Şu günde ki hiç çâresi kalmaya

Ana çâre-res Mustafâ yaraşur

(Adlî, 179, 1/11)

Mesîhî, farsça beyitiyle şefâat isteyenler arasındadır:

Çün şef'î-i mâ tu hâhî şüd be- mahşer yâ Resûl

Ez çi endişem men-i bî-çâre ez bâr-ı günâh

(Mesîhi[95] , 248, 203/5)

Hz. Peygamber'in şefâat yetkisinin sadece inananlara olacağını Şeyhî şöyle dile getirir:

Kıldı resûl-ı Hakka ulü'l-emri muhterîn

---

[94] 366, Tz./178; 341, 1.Mes./12

[95] 248, 203/6

Âsîlere helâket ü tâbi‘lere necât

(Şeyhî, 75/1.M.)

2.5.8. LİVÂ-İ HAMD

"*Hz. Peygamber, Cenab-ı Hakk'tan şefâat izni aldığı zaman ümmeti onun şefâatinin gölgesine sığınacak, Livâ-i Hamd adı verilen sancağı altında toplanacaktır. O'nun mahşerdeki şefâatini sembolize eden bu bayrağın uzunluğunun bin yıllık, genişliğinin de beş yüz yıllık yol kadar olduğu ve üzerinde "Bismillâhirrahmânirrahîm, El-hamdülillâhi Rabbi'l- Âlemin ve Lâ İlâhe İllallâh Muhammeden Resûlullâh" yazılarının bulunduğu rivayet edilir*." (Yeniterzi, 1993a: 306)

Şeyhî Hz. Peygamber'in livâsının uzunluğuna vurgu yapar:

Mürşid gerek ise yeter âsâr-ı Muhammed

Kim arşa vü ferşe irişir şer‘i livâsı

(43, 6/25)

Necâtî, Hz. Peygamber'in sancağının bir gölgelik yeri olmasından yani O'nun livâsının altında olanların şefâate nail olanlardan olacağını ve burada olmayı arzuladığını şöyle ifade eder:

Yâ Rab kıyâmet ışları oldukça haşrde

Ahmed livâsı şukkaları sâye-bân ola

(128, 7/4)

2.5.9. MAKAM-I MAHMÛD

"Övülmüş makam" demektir. (Yılmaz, 1992: 119).Kur'an-ı Kerim'de: "………ümîd edebilirsin, Rabb'in seni bir Makam-ı Mahmûd'a gönderecektir." (İsrâ 17/79).

Hadislerde bildirildiğine göre bu makam; bütün insanların mahşer gününün yegâne şefâatçisi olan Hz. Peygamber'in Livâ-i Hamd'ının altındaki büyük şefâat yeridir. (Yeniterzi, 1993a: 307)

Sultan II. Bayezid'in:

Eyâ mu'în-i beşer rahm kıl fütâdelere

Şefâ'at âyeti şânunda çünki münzeldür

(Adlî,183, 3/6)

beyitinde " şefâat ayeti" olarak dile getirilen bu ayetle kasdedilen Hz. Peygamber'e has olan bu makamdır.

Ahmed Paşa, devrin büyüğünü överken (Şehzade Mahmûd) onun kapısının Makam-ı Mahmûd olduğunu ifade eder:

Yeridir edinse mesken Ahmed

Kuyunda k'odur Makam-ı Mahmûd

(Ahmed Paşa [96], 133, 30/5)

2.5.10. ÜMMETİ

Ümmet bir peygambere inanan ve bağlanan topluluk demektir. Ümmet-i Muhammed; Muhammed(sav)''in ümmeti, İslâm Dini'nde bulunan demektir. (Yılmaz, 1992: 159)

Cenab-ı Hakk kullarına nasıl şefkatli, merhametli ise Hz. Peygamber (sav) de ümmetine o denli şefkatli, merhametlidir. Hırs derecesinde ümmetinin hayrını ve iyiliğini ister, cenneti kazandırmak için var gücüyle çalışır. Bizim sıkıntıya düşmemiz ona ağır gelir, onu derinden üzer. Azap görmemiz şöyle dursun zahmet çekmemiz bile onu müteessir eder. Çünkü onun inananlara ince bir şefkati, derin bir merhameti vardır. Ona uyabildiğimiz takdirde ilahî muhabbet ve mağfirete erişeceğimiz müjdesi verilmiştir. (Algül, 2000: 483)

---

[96] 42, 11/3; 261, 295/4

Kur'ân-ı Kerîm'de bu konu şöyle geçer:

"And olsun size kendinizden öyle bir Peygamber gelmiştir ki, sizin sıkıntıya uğramanız ona çok ağır gelir. O, size çok düşkün, müminlere karşı çok şefkatlidir, merhametlidir."(Tevbe 9/128)

O sadece insanların değil, on sekiz bin âlemin[97] de peygamberidir. Şeyhî, Hz. Muhammed'e teslim ve selâmdan sonra O'nun insanlar ve cinler üzerindeki etkisine de değinmiştir:

Teslim ü tahiyyat ana vü âline Hakdan

Nice ki getirip gidere cinni vü nâsı

(44, 6/29)

Cenâb-ı Hakk, Efendimizin ümmetini en hayırlı ümmet kabul etmiştir. Ümmetine ganimetler helal, yeryüzü temiz ve mescid kılınmış (Enfâl 8/68), din konusunda kendilerine zorluk ve güçlük yüklenmemiş (Hac 22/78), en hayırlı gün olan Cuma özellikle onlara tahsis edilmiş (Cum'a 62/9), yaptıkları az işe çok sevap verilmiş, gönüllerinden geçen kötü düşünceler bağışlanmış ve namazda bağladıkları saflar meleklerin safları gibi değerli kabul edilmiştir. (Kandemir, 2005: 425)

Kur'an-ı Kerim'de bu konu şöyle geçer:

"Siz, insanların iyiliği için ortaya çıkarılmış en hayırlı ümmetsiniz; iyiliği emreder; kötülükten meneder ve Allah'a inanırsınız: Ehl-i kitap da inansaydı, elbet bu, kendileri için çok iyi olurdu. (Gerçi) içlerinde imân edenler var; (fakat) çoğu yoldan çıkmışlardır." (Âl-i İmrân 3/110)

Ümmetinin çokluğunu ve şefâat talep edilmesini Necâtî şöyle dile getirir:

Mustafâ kim ümmet-i Ahmed durur yârân ana

İhtişâm u ihtirâm u i'tişâm u iltiyâm

---

[97] Ayrıntılı bilgi için bk. TDEA, C.1: 103; C.7: 127; Pakalın, 1983: 728.

(Necâtî [98] , 123, 2/2)

Hz. Peygamber, Cenab-ı Hakk'ın indirdiği dine uyanların Cennet'le mükafatlandırılacağını müjdelemiştir. Bu durum, inanan insanlarda hep bir ümit kapısı bırakmıştır:

Ebu Saîd Hudrî'den (ra) bildirildiğine göre: Hz. Peygamber (sav): "Allah, Cennet ahalisine: Ey Cennet ahalisi! diye hitap buyurur. Onlar: Ey Rabbimiz! Sana iki defa icabet ederiz ve kullukta daimiz. Hayır senin iki elindedir derler. Allah: Razı oldunuz mu? buyurur. Kullar: Ya Rab! Nasıl razı olmayalım? Sen bize mahlûkatından hiç bir kimseye vermediğini ihsan buyurdun! derler. Allah: Bundan daha kıymetlisini vereyim mi? buyurur. Onlar: Ey Rabbimiz! Bundan daha kıymetli ne olabilir ki? derler. Bunun üzerine Allah: Ben size rızamı helal kılıyorum ve artık bundan sonra sizlere ebediyen kızmam! buyurur."[99]

Sultân II. Bayezid; sevgiliye seslenerek, ayrılık ateşiyle kendisini yakmaması gerektiğini (çünkü sevgilinin bulunduğu yer cennettir) peygamberin bu hadisiyle ifade eder:

Firâk odına kûyunda nigârâ 'Adlî'yi yakma

Buyurdı çünki Peygamber behişt içre 'azâb olmaz

(Adlî, 224, 32/7)

İslâmiyet, aşırılıklardan uzak vasat (orta) bir dindir. Kur'an-ı Kerim'de bu durum şöyle geçer:

"İşte böylece sizin insanlığa şahitler olmanız, Resûl'ün de size şahit olması için sizi mutedil bir millet kıldık." (Bakara 2/143)

Yine Hz. Peygamber'in insanlara tavsiye ettiği yol, orta yoldur. İfrat ve tefride kaçmadan vasat olanın en hayırlı yol olduğunu da ümmetine bildirmiştir.

Ebu Hureyre (ra) anlatıyor:

---

[98] 186, 81/5; 264, 253/8

[99] Sahih-i Müslim; Kütüb-i Sitte Hadis Nu: 5103; Kütüb-i Sitte'den 1001 Hadis, 2002, Hadis Nu: 1000.

“Resulullah (sav) söyle buyurdu: “Hayr-ül-ümûr evsâtuhâ = İşlerin en iyisi vasat olanıdır.”[100]

Ahmed Paşa Hz. Peygamber’in bu hadisini şöyle dile getirir:

Hayr umarsa dil miyânından mahaldir dil-berâ

Çünkü Peygamber dedi hayr’ül-umûr olur vasat

(184, 136/3)

2.5.11. CÖMERTLİĞİ

“Hz. Muhammed (sav), insanların en cömerdi idi. Vahy’in ilk gelişinde Hz. Hatice’nin “Sen kimsesizlerin derdine derman olur, hak yolunda felakete uğrayanların yardımına koşar, yoksulu himaye edip gözetirsin. ”deyişinden, O’nun peygamberlikten önce de cömert, iyiliksever olduğunu anlıyoruz.” (Üstün, 1987: 62-63)

O, bir lütuf, kerem ve inayet kaynağıdır (Yeniterzi, 1993: 266). Kerem ve lütuf sahibi oluşunu Necâtî şöyle ifade eder:

Es-selâm ey sâhib-i lutf u kerem

Es-selâm ey kân-ı ihsân es-selâm

(48, 6)

2.5.12. HZ. EBÛ BEKİR (RA)’İN DOSTLUĞU

Hz. Peygamber’e ilk imân edenlerden olan Hz. Ebû Bekir, hicrette Peygamber’e refâkat etmiş, o zor yolculukta dahi itimat ve sadakati sarsılmamış, bu faziletleri O’nu peygamberlikten sonra en yüce makam olan velâyet derecesine ulaştırmıştır. Bu yüzden “*Sıddîk ve Yâr-i Gâr”* yani mağara dostu gibi lakaplarla anılırken, hicret sırasında mağarada Habîbullâh’a olan yakınlığı Kur’an-ı Kerim’de ayetle tesbit edilmiştir: (Yeniterzi, 1993a: 340)

[100] Deylemi, Beyheki; Kütüb-ı Sitte, Hadis Nu: 83.

“Eğer siz ona (Resûlullah’a) yardım etmezseniz (bu önemli değil); ona Allah yardım etmiştir: Hani, kâfirler onu, iki kişiden biri olarak (Ebu Bekir ile birlikte Mekke'den) çıkarmışlardı; hani onlar mağaradaydı; o, arkadaşına. Üzülme, çünkü Allah bizimle beraberdir, diyordu. Bunun üzerine Allah ona (sükûnet sağlayan) emniyetini indirdi, onu sizin görmediğiniz bir ordu ile destekledi ve kâfir olanların sözünü alçalttı. Allah’ın sözü ise zaten yücedir. Çünkü Allah üstündür, hikmet sahibidir .” (Tevbe 9/40)

Mihrî Hâtûn, Hz. Ebûbekir’in takvasının üstünlüğüne vurgu yapmış ve Hz. Peygamber’in çâr-ı yâr’ının ilki oluşunu şöyle dile getirmiştir:

Zühd ü takvâsıdır anun bî-riyâ

Oldur evvel çâr-yâr-ı Mustafâ

(376, Tz. /303)

Sıdk (doğruluk) Hz. Ebûbekir’in sıfatıdır. Necâtî hem onun sıddıkıyetini hem de Hz. Peygamber’in Hicret esnasında yoldaşı oluşunu şöyle ifade eder:

Âfâkı tutdı da‘vet-i Ahmed gibi güneş

Sıddîk oldı sâhib-i sıdk u safâ seher

(Necâtî[101], 66, 9/2)

2.5.13. EBÛ LEHEB’İN DÜŞMANLIĞI

Abduluzza bin Abdulmuttalip veya Kur’ân-ı Kerîm’de takılmış lakabıyla Ebû Leheb (Ateşin babası) ,Hz. Peygamber (sav)’in on iki amcasından biridir. Yaşamında İslâm’a ve Hz. Peygamber (sav)’e muhalif bir tavır almıştır.

Müslümanlar tarafından verilen bir lakap olan Ebu Leheb, “alevlerin ya da alevli ateşin babası” anlamına gelir. Hz. Muhammed (sav)’e hem gizli, hem de açık davet döneminde engel olmuştur. Yaptığı zulümlerden sonra kendisi ve eşi hakkında

[101] 67, 9/17

Kur’an-ı Kerîm’in 111. sûresi olan Tebbet Sûresi inmiş; bu sûrede Ebu Leheb’e ve karısına beddua edilmiştir.

“Ebu Leheb'in iki eli kurusun! Kurudu da. Malı ve kazandıkları ona fayda vermedi. O, alevli bir ateşte yanacak. Odun taşıyıcı olarak ve boynunda hurma lifinden bükülmüş bir ip olduğu halde karısı da (ateşe girecek).” (Tebbet 111/1-5)

Hz. Peygamber (sav)’in yakın akrabalarını uyarması emrini aldığı zaman, akrabalarını toplayarak onlara: Ey Kureyş topluluğu, size, şu dağın arkasından bir ordu geliyor, sizi kılıçtan geçirecekler desem bana inanır mısınız?” diye sordu. Onlar da hep bir ağızdan: “Evet inanırız. Çünkü sen hiç yalan söylemezsin diye bağırdılar. O zaman Hz. Peygamber (sav): O halde ey insanlar, ben size önünüzde müthiş bir hesap günü var. Allah’a inanın ve hayatınızı Allah’ın istediği şekilde düzenleyin diyorum. Bana inanın” dedi. Bunun üzerine Ebu Leheb ayağa kalkarak, “Ey Muhammed elin, dilin kurusun. Bizi buraya bu boş lafları söylemek için mi çağırdın” diye bağırdı. Yerden aldığı bir taşı Hz. Peygamber’e atmak istedi. Fakat Cenab-ı Hakk atmasına izin vermedi ve adeta elleri kurudu.

Bu toplantıdan sonra Hz. Peygamber’i her nerede görse ona eziyet etmeye, yolunu kesmeye, diğer insanlarla görüşüp dinini anlatmasını engellemeye çalıştı. Karısı Ümmü Habîbe de, Hz. Peygamber (sav)’in geçtiği yollara dikenler atarak O’na eziyet etti. Bunun üzerine Cenab-ı Hakk bu sureyi göndererek, Ebu Leheb’i ahirette bekleyen cezayı bildirdi.

Edebiyatta adına Bû Leheb şeklinde de rastlanır ve daima menfi imajlarda yer edinir. (Pala, 1989: 147)

Şeyhî, Ebu Leheb’in cehennem odunu olarak yanma hadisesini ve Hz. Peygamber’in mübarek ayağının tozunun bu ateşi sakinleştirmesinde Ebu Leheb için bir rahmet olduğunu şöyle ifade eder:

Saç tozundan oduma tâ sakin ola Bû Leheb

Âb-ı rahmettir dem-i Ahmed hakıyçin Bû Türâb[102]

[102] Ebu Türâb: Hz. Ali’nin lakabıdır. bk. Devellioğlu,1993: 1114.

(99, 3/6)

Sultân II. Bayezid, rakîp ile Ebu Leheb'in Cennet'te bulunamayacağını (sevgilinin bulunduğu yer cennettir) şöyle ifade eder:

Kûyından anun sür ki rakîbi göre 'Adlî

Cennet'de eger itse mekân Bû-Leheb olmaz

(Adlî, 227, 33/7)

Ahmed Paşa ise sevgilinin bulunduğu yeri Kâbe'ye benzeterek yine rakîb ve Ebu Leheb ilişkisini dile getirmiştir:

Ağyar kapın Kâ'besini beklemesin kim

Ahmed var iken hâfız ana Bû- leheb olmaz

(174, 115/8)

2.5.14. SÎRET VE SÛRETTEKİ GÜZELLİĞİ

"Ben Araplar'ın en güzeliyim" hadisi Cenab-ı Hakk'ın maddi ve manevi bütün güzelliklerini lutfettiği Hz. Peygamberin fiziki ve ahlâkî yönden mükemmelliğini gösterir. Zira Yüce Peygamber, fiziki güzelliğin timsali olan Hz. Yûsuf'u gölgede bırakacak bir yapıdadır (Yeniterzi, 1993a: 147), diğer yandan bizzat Kur'an-ı Kerim'de yüce bir ahlâk üzerine yaratıldığı açıkça belirtilmiştir:

"Ve sen elbette yüce bir ahlâk üzeresin." (Kalem 68/4)

Necâtî, Hz. Peygamber'in sîret ve sûretteki güzelliğini şöyle ifade eder:

Şöyle suret virür âyîneye vech-i hasenün

Kim yüzin görse getürür salevât âyinenün

(291, 313/1)

Necâtî, sevgilinin güzelliğini anlatırken O'nun güzelliğini esas almıştır:

'Ârızun ayet-i lutf u hatun i'râb gibi

Yanagun nûr-ı Nebi benlerün ashâb gibi

(425, 614/1)

2.5.15. KEVSER IRMAĞININ SAHİBİ OLUŞU

Kevser'in lügat manası "çokluk"tur. Aynı zamanda Kevser, Cennet'te bir nehir veya havuzdur (Yılmaz, 1992: 92). Bu nehir veye havuz Hz. Peygamber'in ümmetine tahsis edilmiştir. Bunun dışında Kevser için; nübüvvet, Hz. Peygamber'in evladının ve ümmetinin çokluğu, dünya ve ahiret hayrı gibi izahları mevcuttur. (Yeniterzi, 1993a: 139)

Necâtî, Hz. Peygamber'in Kevser ırmağının sahibi oluşunu O'nu selamlayarak dile getirmiştir:

Es-selâm ey sâkî-i kevser İmâm

Es-selâm ey kıble-i cân es-selâm

(48,5)

2.5.16. BELÂGATİ

Son derece sade, özlü ve etkili konuşan yüce Peygamber, Araplar'ın fesahat[103] ve belâgatte mümtaz sayılan kabilelerinden Kureyş'e mensuptur. "Ben Araplar'ın en fasih konuşanıyım" hadisi O'nun fesahatini ilan etmektedir. (Yeniterzi, 1993a: 146)

Necâtî, O'nun belâgatini şöyle dile getirir:

Nice eş'âr-ı mahbûb-ı hoş-âvâz

'Arab içinde kopmış türk-i tannaz

Okundıgı yire varur hemana

Resulün sünnetini ider ihyâ

(Necâtî[104] , 36, Mes/16-17)

---

[103] "Sözün kusursuz ve açık olması" anlamında belagat terimi. bk. Çuhadar, 1995: 423.
[104] 33

2.5.17. MÜBAREK İSİMLERİ

Muhammed, Mustafâ, Mahmûd, Ahmed, Resûl-i Emîn, Hayru'l Mürselîn gibi isim ve sıfatlarla tavsif edilir (TDEA, C.6: 417-418). Üç yüzü aşkın adı ve sıfatı vardır (Kandemir, 2005: 423). Hz. Peygamber'in Kur'an-ı Kerim'de geçen isimleri:

Ahmed, Emîn, Beşîr, Bürhân, Hâtem, Dâî, Resûlü'r-Rahme, Sirâc, Münîr, Sırât-ı Müstakim, Tâ-Hâ, Yâ-Sîn, Hâ-Mîm, Abd, Urvetü'l-Vüskâ, Kademü's-Sıdk, Muhammed, Müddessir, Müzzemmil, Mustafâ, Müctebâ, Nebiyyü'l-Ümmî, Nezîr, Ni'metu'llâh, Hâdî. (Yeniterzi, 1993a: 423)

Bu mübârek isimlerden şiirlerimize konu olanlarını şöyle ele aldık:

2.5.17.1. Muhammed

Muhammed, Resûl-i Ekrem'in en çok bilinen adı olup "övgüye değer, bütün güzellikleri ve iyilikleri kendinde toplayan kişi" anlamına gelmektedir. Edebiyatta en çok bu isim ile anılır. (Kandemir, 2005: 423)

"*Kelime-i Tevhit'te Muhammed ismini kendi adıyla birlikte anan Cenab-ı Hakk, kâinatta hiçbir şey yaratılmadan önce Habîb'ine bu ismi vermiştir*." (Yeniterzi, 1993a: 185)

Kur'an-ı Kerîm'de Muhammed ismi dört ayette geçer: Âl-i İmran 3/144; Ahzab,33/40; Muhammed 47/2; Feth 48/29.(Aynı zamanda Kur'an-ı Kerim'in 47. Sûresi de *Muhammed* suresidir.)

Bu ayetlerden birinde Cenab-ı Hakk şöyle buyurur:

"Muhammed, Allah'ın elçisidir. Beraberinde bulunanlar da kâfirlere karşı çetin, kendi aralarında merhametlidirler. Onları rükûya varırken, secde ederken görürsün. Allah'tan lütuf ve rıza isterler. Onların nişanları yüzlerindeki secde izidir. Bu, onların Tevrât'taki vasıflarıdır. İncil'deki vasıfları da şöyledir: Onlar filizini yarıp çıkarmış, gittikçe onu kuvvetlendirerek kalınlaşmış, gövdesi üzerine dikilmiş bir ekine benzerler ki bu, ekicilerin de hoşuna gider. Allah böylece onları çoğaltıp kuvvetlendirmekle kâfirleri öfkelendirir. Allah onlardan inanıp iyi işler yapanlara mağfiret ve büyük mükâfat vâdetmiştir." (Fetih 48/29)

Ahmed Paşa Emir Sultân Hazretlerine yazdığı kasidede, Muhammed hakkı için kendisine sahip çıkmasını istiyor.(Cenab-ı Hakk'ın dünyadaki gölgesi, bazen övgü amacıyla devrin büyükleri için kullanılan bir benzetmedir.):

Muhammed hakkı Ahmed düştü hâke

Elini al ki zıll-i Kibriyâsın

(Ahmed Paşa [105] ,41, 9/13)

Cahiliye devrinin yaygın kötülüklerinin hiçbirine bulaşmadan temiz bir hayat yaşayan Hz. Peygamber (sav); çevresinde iffeti, mertliği, merhameti ve hak severliğinin yanı sıra ticaret hayatında güvenilirliği sebebiyle "Muhammedü'l-Emîn" (her konuda kendisine güvenilen Muhammed) ünvanıyla bilinir. (Fayda, 2005: 410)

Şeyhî, derdine dermanı sevgiliden Muhammed hakkı için istiyor:

Ol Muhammed hürmetiyçün derdine bu Şeyhî'nin

Olmaya dilber lebinden özge hiç dermânlar

(Şeyhî[106],158, 62/7)

Ahmed-i Dâ'î, padişahı methederken Hz. Peygamber'in makamını esas almıştır:

Hazret-i Sultân Muhammed şehriyâr-ı milk-i dîn

Mansıbı câh-ı Muhammed kâyidi rûhü'l-emîn

(Ahmed-i Dâ'î, 18, 7/10)

Ahmed Paşa, II. Mehmet (Fatih Sultan Mehmet)'e yazmış olduğu kasidelerde onun ismi üzerinde söz oyunları yapar ve Hz. Peygamber'e işarette bulunur. Bazı beyitlerde O, "Muhammet-ayet" şeklinde de tasvir edilir:

Cihân-güşây ü memalik-sitân-ı heft iklim

---

[105] 306, 45. Kıt'a/3

[106] 241, 145/6

Muhammed-âyet ü Yûsuf-cemâl ü Haydar-ceng

(71, 21/15)

2.5.17.2. Ahmed

Peygamberimizin en çok kullanılan ikinci ismi Ahmed'dir. Bu isim de *"Hamd"* kökünden türemiş olup "Cenab-ı Hakk'ı herkesten daha iyi ve daha çok öven; herkesten daha çok övülen" manalarına gelmektedir. (Kandemir, 2005: 423)

Ka'be yüzinde nûrı görüp didi Ahmed'e

Müzdüne virelüm salavâtı Muhammed'e

(Mihrî Hâtûn, 301, 168/1)

Hz. Peygamber'in Hz. Îsâ tarafından bu isimle müjdelendiği Kur'an-ı Kerim'de bildirilir:

"Hatırla ki, Meryem oğlu Îsâ: Ey İsrailoğulları! Ben size Allah'ın elçisiyim, benden önce gelen Tevrât'ı doğrulayıcı ve benden sonra gelecek Ahmed adında bir peygamberi de müjdeleyici olarak geldim, demişti. Fakat o, kendilerine açık deliller getirince: Bu apaçık bir büyüdür, dediler." (Saff 61/6)

Şeyhî, Hz. Peygamber'in nûru ile Hz. Îsâ'nın can bahışlayan özelliğini baharın esintilerine verir:

Sabâ subhu tebessümden seher yeli teneffüsden

Saçar Ahmedleyin nûru verir Îsîleyin cânı

(288, 192/ 2)

Cenâb-ı Hakk, insanlığın babası Hazreti Âdem'i yaratmıştı. Başını kaldırıp bakan Hz. Âdem, gökyüzünde muazzam bir nûr ile bir isim yazılı gördü: "Ahmed"

Hz. Âdem merak edip nûru sordu. Cenab-ı Hakk da şu cevabı verdi: "Bu senin zürriyetinden bir peygamberin nûrudur ki, onun ismi göklerde Ahmed ve yerlerde Muhammed'dir. Eğer o olmasaydı, seni yaratmazdım." (Ateş, 1993: 21)

Cem Sultân, Hz. Peygamber'in bir adının da Ahmed oluşunu dile getirir:

Göklerde adı Ahmed ü yirlerde Muhammed

Anun hakı kim oldı bu esmâya müsemmâ

(23, VI/85)

Mihrî Hâtûn, sevgilinin güzelliğini O'nun güzelliği ve nûrunun gözalıcılığı ile derecelendirmek istemiştir:

Gül yüzün bâğ-ı cihâna 'arz olaldan husrevâ

Zâhir oldı sanki nûr-ı Ahmed-i Muhtâr gül

(205, 12/ 18)

2.5.17.3. Mahmûd

"Hamd" kökünden türeyip, hamd olunmuş, sena edilmiş; övülmeye değer anlamını taşır.

Hz. Peygamber'in bu ismi Davud (as)'a gönderilen Zebur'da geçmiştir. Dünya ve ahirette övüldüğü, kıyamette Livâ-i Hamd'in ve büyük şefâat yetkisi olan Makam-ı Mahmûd'un sahibi olduğu için bir adı da Mahmûd'dur. (Yeniterzi,1993a: 184)

Şeyhî, devrin büyüğünü (Gazneli Mahmûd)'u överken, ayağının toprağını makam-ı Mahmud olarak nitelendirerek methetmede mübalağa yoluna gitmiştir:

Sen ol şehsin ki sâyenden düşer cân farkına devlet

Ayaz'ın hâk-i pâyini cihân Mahmûd edinmiştir

(124, 28/ 3)

2.5.17.4. Mustafâ

Efendimizin yaygın adlarından biri de Mustafâ olup "seçkin ve seçilmiş" anlamında bir sıfattır (Kandemir, 2005: 423) .O'nun insana has kötü huylardan uzak, saf ve tertemiz olduğunu, seçkinliğini belirtir. (Yeniterzi, 1993a: 188)

Hz. Peygamber'e yakın olmak isteyenin, bu yolda gayret sarf etmesi gerektiğini, düşkünlere, gariplere el uzatmasıyla bunun mümkün olacağını Mihrî Hâtûn şöyle dile getirir:

Karîb olmak dilersen Mustafa'ya

Garîb üftâdelere eyle şefkat

(345, 2 Mes./46)

Ahmed-i Dâ'î, sevgiliye olan bağlılığını ifade ederken Hüdâ'yı ve Resûl'ünü şahit göstermiştir:

Sanemâ seni gönülden severem hudâ hakı-çün

Bu sözümde hak tanukdur dahı Mustafâ hakı-çün

(Ahmed-i Dâ'î[107], 118, 88/1)

(Ey put gibi güzel, Tanrı hakkı için seni gönülden severim. Bu sözüme yani seni gönülden sevdiğime Hak tanıktır ve Mustafâ (Hz. Peygamber) hakkı için de seni severim.) (Büyük Türk Klasikleri, 1985: 113)

Kur'an-ı Kerîm'in 93. Suresi olan "Ve'd-Duhâ" kuşluk zamanı güneşine yemin manasını taşır. Güneşin en parlak olduğu zamandır. Hz. Peygamber'in yüzü parlaklık ve güzellik bakımından bu sûreye benzetilir (Yeniterzi,1993a: 231-232). Peygamber'e Benî Hâşim ailesinden en çok ezâ ve cefâ eden amcası "Ebû Leheb"tir (Tarlan, 1992: 242). Tebbet kelimesi ile de bu durum hatırlatılmıştır. Bu durumu Şeyhî, şöyle ele alır:

Kim Mustafa yüzünde okuyaydı ve'd-duhâ

Tebbet yedâ ebi leheb buldu bü'l-hikem

(Şeyhî[108] ,57, 10/ 32)

Akşemseddinzâde Hamdullah Hamdî, beyitinde insanın nasıl olması gerektiğinden bahseder:

---

[107] 119, 90/2

[108] 93,5.M/V

Merdüm odur ki oldı siyeh-pûş göz gibi

Nûr u sürûr-ı çeşm ü dil-i Mustafâyiçün

(187, CXXII/2)

Ahmed Paşa, Hz. Peygamber'in yol göstericiliği olmasa, kendisinin doğru yolu bulamayacağını şöyle ifade eder:

Zülfün hakı ki küfr ile kalırdı tâ ebed

Ahmed ger ümmet olmasa sen Mustafa için

(Ahmed Paşa[109] , 232, 236/8)

Şeyhî, Hamza Bey'i cömertliği ve büyüklüğüyle asrın tek beyi olarak görmüş (İspir, 2011: 65) ; onu överken gerek Hz. Peygamber'in güzelliğini gerekse çâr-ı yâr'ın baskın özelliklerini ele almıştır:

Atîk-sıdk u Ömer-adl u Mustafâ-sîret

Alî-fütüvvet ü heybette Hamza-yı sânî

(67, 14/23)

(Ebubekir gibi doğru, Ömer gibi adaletli, Mustafâ(sav) gibi ahlâklı, Ali gibi bilgili, yiğit, Hamza gibi heybetlidir.)

2.5.17.5.Hâtem

Hz. Muhammed (sav), en son peygamberdir. O'ndan başka peygamber gelmeyecektir. Risâlet ve nübüvvet O'nunla mühürlenmiştir. Bu yüzden bir adı da hem mühür hem de son manalarını taşıyan Hâtem'dir. (Yeniterzi, 1993a: 180)

Fahr-i 'âlem Muhammed-i 'Arabî

Enbiyaya egerçi hâtemdür

Hazret-i 'İzzetün huzûrında

[109] 40, 9/3; 34, 6/7

Fazl ile cümleden mesellemdür

(Necâtî[110] ,33)

Peygamberlerin sonuncusu, Hz. Muhammed (sav)’dir. Bu konu Kur’an-ı Kerim’de şöyle geçmektedir:

“Muhammed, sizin erkeklerinizden hiçbirinin babası değildir. Fakat o,Allah’ın Resûlü ve peygamberlerin sonuncusudur. Allah her şeyi hakkıyla bilendir.” (Ahzâb 33/40)

Ahmed Paşa, Hz. Muhammed (sav)’in bütün peygamberlerin sultanı oluşuna vurgu yapmıştır:

Sultân-ı enbiyâya bu gün hayr-ı âlsin

A‘nâk-ı evliyâya basarsan nola kadem

(36, 6 -II/5)

Mihrî Hâtûn O’nun bütün peygamberlerden üstün oluşunu şöyle ifade eder:

Ey kerîm ü mazhar-ı nûr-ı Hudâ

Şâh-ı iklîm-i risâlet Mustafâ

(355, Tz. /54)

Divan şiirinde “Hatemü’l- Nebiyyin, Risâlet hâtemi, Nebî, Hazreti Hâtem, Hatm-ül enbiyâ, Tâc-ı nübüvvet, nübüvvet, Hâtem” olarak Hazreti Muhammed (sav) anılmıştır.

Necâtî, ayrıca ahir zamanda oluşumuza da dikkat çekmektedir:

Anınla buldı şeref âhirü’z-zemân nitekim

Cemâl-i ‘îd-i hümâyûn ile meh-i şevvâl

(33)

---

[110] 33; 48, 7

2.5.17.6. Resûl

Cenab-ı Hakk tarafından insanları dine davet için gönderilen peygambere Resûl denir. Her resûl aynı zamanda nebîdir. Fakat her nebî, resûl değildir. Resûl, kendisine kitap indirilen, şanı yüceltilmiş veya kendisinden önceki dinin hükümlerini kaldırmakla görevlendirilmiş peygamberdir. Nebî ise yalnızca Hak'tan aldığı vahiyleri insanlara tebliğ eden ve ibadetle görevli olan peygamberdir. (Yeniterzi,1993a: 195)

Peygamberimiz hem Resûl' dür hem de Nebî'dir. Divan Edebiyatında, Hazreti Muhammed "Resûl, Resûlullâh, Resûl-i Kibriyâ, Hazreti Resûl, Hak Resûl, ism-i Resûl, şah-ı risâlet, Resûl-i server, Resûl-i Ekrem, resûl-i Zişân" sıfatları ile de anılır.

Şeyhî, Hz. Peygamber'e çokça selâm ve salavât getirmek gerektiğini şöyle ifade eder:

Ravzasına Resûl-i Yezdânın

Erdiğince tahiyyat u salavât

(65, 12/40)

2.5.18. HZ. PEYGAMBER (SAV)'E ATFEDİLEN MOTİFLER

2.5.18.1. Gül

Gül rengi, şekli ve kokusu bakımından çeşitli benzetmelere konu teşkil etmiştir. Bunların başında onun her yönüyle Hz. Peygamber'e benzetilişi gelmektedir. Yûnus Emre'nin, "Çiçek eydür ey derviş gül Muhammed teridir" mısrasında ifade ettiği gibi gülün kokusunu Hz. Muhammed (sav)'in terinden aldığına inanılır. Halk arasında, "Gül koklamak sevaptır" sözü de daha çok bu çiçeğin Hz. Peygamber'in sembolü olmasından kaynaklanmaktadır. Gül koklandığında, gül yağı veya gül suyu ikram edildiğinde salâtü selâm getirilmesi, bu inanışın müslümanlar arasında köklü bir geleneğe sahip olduğunu gösterir. (Kurnaz, 1996: 220)

Gül, Hz.Peygamber (sav)'i ifade etmekte en çok rağbet edilen çiçek olmuştur. Onun yüzü, yüzünün ve teninin rengi, kokusu, peygamberler arasındaki yeri ve değeri gül ve onunla ilgili tabirlerle ifade edilmiştir. (Uzun, 2005: 457)

Yılda bir kerre menâr-ı şâhdan dîdâr gül

Gösterür nite ki nûr-ı Ahmed-i Muhtâr gül

(Necâtî,82, 15/1)

Hazreti Muhammed (sav)'in kendine özel güzel bir kokusu vardı. Vücudu ve teri güzel kokardı. Gül kokusu, Peygamberimizin kokusudur. Bursalı İsmâil Hakkı, gülün Mi'râc Gecesi'nde onun terinden meydana geldiğini söyler. (Kurnaz, 2005: 47-579

Gülün kırmızı olmasının sebebi ise, Hazreti Muhammed'in Mi'râc'ta, İlâhî tecellînin şiddetiyle yüzünün terleyip kızarmasındandır. Bu şiddetli tecellî sebebinden kızaran yüzü ile teri, uyum sağlamış ve bu terin arza düşmesiyle de kırmızı gül yaratılmıştır (Tatçı, 2005: 106). İlâhî güzelliğin ve bu güzelliğin yeryüzündeki bir işareti olan gül, Hazreti Peygamber'in sembolüdür. (Bardakçı, 2005: 113)

Çiçeklerin şahı olan gül, edebiyatımızda ve kültürümüzde peygamberlik bağının gülü, sultan-ı enbiyâ Hz. Muhammed'in remzidir. Bu motif "müminler gülü, gül-i ra'na, gül-i ter, gülşen-i risâlet vs." gibi terkiplerle ifade edilir. (Yeniterzi, 1993a: 314)

Ahmed Paşa, gül motifiyle Hz. Muhammed (sav)'e atıfta bulunmuştur:

Gül-i nâz-perverd-i bostân-ı kurb

Çerâğ-ı münîr-i şebistân-ı kurb

(24, 2/18)

2.5.18.2. Dürr-i Yetîm

"*Hz. Peygamber, henüz doğmadan önce babasını, küçük yaştayken de annesini kaybetmiş, hem öksüz hem de yetim büyümüştür. Ancak "dürr-i yetîm" motifi O'na bu özelliğinden dolayı değil, sadefin içinde tek başına oluşan incinin değerli olması gibi, iki cihan sadefinin yegâne incisi, en değerli varlığı olması sebebiyle atfedilir.*" (Yeniterzi, 1993a: 313)

Necâtî şi'rüne zînet hayâl-i hâs virür

Ne bahr olur ki bu ki Dürr-i Yetîm ider ta'rîf

(Necâtî, 272, 270/5)

2.5.18.3. Âb-ı Hayât

Hz. Peygamber, Cenab-ı Hakk'ın âlemlare rahmet olarak gönderdiği elçisidir. O; sürekli canlılığın, hayâtiyetin sembolü olan bir peygamberdir. Nitekim rahmet-yağmur-su ilişkisi ve dört unsurdan her birinin bir peygambere işaret ettiği(toprak- Hz. Âdem, ateş-Hz. İbrâhim, hava- Hz. Îsâ, su- Hz. Muhammed) görüşü de bu düşünceye bağlıdır. (Yeniterzi, 1993a: 309)

Ahmed Paşa bu durumu şöyle ifade eder:

Seninçin konaklandı çün kâ'inat

Şefâ'at suyundan sun Âb-ı Hayât

(25, 2/35)

2.5.18.4. Âyet-i Rahmet

"Biz seni ancak âlemlere rahmet olarak gönderdik." (Enbiyâ 21/107) âyetinde de belirtildiği gibi O, bütün kâinata Cenab-ı Hakk'ın rahmetini ulaştıran bir elçi; Hakk'tan kullara gönderilen bir rahmet âyetidir. (Yeniterzi, 1993a: 310)

Şeyhî bunu şöyle ifâde eder:

Âyet-i rahmet lebindir kim virür cân lezzetin

Ölü diriltirse tan mı Âb-ı Hayvân vaktidir

(142, 46/3)

Her satrı hattı sebzesinin gülşen-i hayât

Her harfi hüsnü mushafının rahmet âyeti

(267, 171/4)

2.5.19. MÛCİZELERİ

Mûcize; peygamberlerde ortaya çıkan, onlara Cenab-ı Hakk'ın bir lütfu ve peygamberliklerini isbat için bir imkân olarak verilen, insanların bir benzerini ortaya koymaktan aciz kaldıkları olağanüstü (hârikulâde, fevkalâde) haller, hadiselerdir. (TDEA, C.6: 410)

Mûcize kelimesi yaygın olarak kullanılmasına mukabil, aynı mana Kur'an-ı Kerim ve hadislerde *âyet, bürhân, hüccet, delil ve alâmet* kelimeleriyle ifade edilmiştir. (Yeniterzi, 1993a: 283)

Hz. Peygamber (sav)'in mûcizeleri üç kısımda toplanmaktadır:

1- Her asırdaki akıl sahibi insanlara hitap eden aklî (ilmî) ve manevî mûcize ki, bizzat Hazreti Peygamberin sözleri ile de teyid edildiği üzere, bu Kur'ân-ı Kerîm'dir.

2-Onun devrinde yaşayan insanların duyu organları ile müşahede ettikleri tabiatüstü olaylardır. Bunlardan bir bölümü Peygamber Efendimizin zatı ile ilgilidir:

Baba ve anası tarafından nûrunun sulbüne ve rahmine intikal ettiği kimselerin alnında bir nûrun parlaması, geçmiş mukaddes kitaplarda haber verildiği gibi yüksek vasıfta yaradılışı, sünnetli ve göbeği kesik doğmuş olması, sırtında iki küreği arasında kalbinin hizasında Hâtem-i nübüvvet adı verilen bir peygamberlik mührünün bulunuşu, sütanneye verildiğinde görülen harikalar (bir bulutun ona daima gölgelik etmesi, onun gölgesinin yere düşmemesi vs.), yine sütanne nezdinde iken kalbinin çıkartılarak melekler tarafından semâvî su ile yıkanması, yüce ahlâkı ve örnek davranışı gibi.

Diğer bir bölümü de Hazreti Peygamberin zatının dışındaki olaylardır:
Mi'râc, Ay'ın ikiye ayrılması, taşın konuşması, ağaçların yürümesi, kuru hurma ağacının meyve vermesi, parmaklarının arasından su fışkırması gibi.

3- Cenâb-ı Hakk tarafından Hz.Peygamber'e haber verilen geçmişe ve geleceğe dair olaylardır. Âyet ve hadis olarak vaz edilmiştir. Haberî mûcizeler denilen bunların ümmî (okuması ve yazması olmayan) ve diğer kitap ehli kimselerle birlikte bulunmamış bir kimseden çıkmış olması, mûcizevî mahiyetleri hakkında başlı başına kuvvetli bir delildir. (Yeni Türk Ansiklopedisi, C.7: 2472)

Çün veliyyi'l-'ahd sensin pes kerâmetdür sana
Tanrıdan fazl u 'inâyet Mustafâdan mu 'cizât

(Ahmed-i Dâ'î, 35, 12/21)

2.5.19.1. Kur'ân-ı Kerîm

Kur'ân-ı Kerîm, Arap milletinin dil ve edebiyatının zirvede olduğu bir dönemde iken gelmiş ve terkip güzelliği, kelimelerin tenasübü, fesahati, i'câzı ve Arap geleneğini aşan belâgatiyle, söz erbabını acze düşüren bir mûcize olmuştur. (Yeniterzi, 1993a: 287-288)

"Ona Rabbinden (başkaca) mûcizeler indirilmeli değil miydi? derler. De ki: Mûcizeler ancak Allah'ın katındadır. Ben ise sadece apaçık bir uyarıcıyım. Kendilerine okunmakta olan Kitab'ı sana indirmemiz onlara yetmemiş mi?" (Ankebût 29/50-51)

"Her peygamberin ümmeti tarafından tanınan bir mûcizesi vardır. Benim mûcizem, bana vahyolunan Kur'an'dır."[111] hadisi bu ebedi mûcizenin önemini gösterir.

Kur'ân-ı Kerîm, ümmî olan, okuma yazma bilmeyen, eline hiç kâlem almamış olan Hz. Peygamber'e vahiy yoluyla bildirilmiştir.

Ahmed Paşa Divanı'nda güzellik, umumiyetle *Mushaf 'a* benzer. Mushaf'ta görülen harfler, harekeler, sûreler, âyetler güzelliğin değişik unsurlarıdır. Bunların yanında bir niyet ve istikamet tayini yani bir nevi fal için Mushaf açılır: (Tolasa, 1973: 21)

Mushaf açtım mekteb-i hüsnünde gönlüm tıflına

Evvelinde geldi zülfün dâlı devlet dâlidir

(Ahmed Paşa[112], 142, 49/3)

[111] Buharî, Fezâilü'l-Kur'an 1; Müslim, İman 239.
[112] 94, 32/10

Sultân II. Bayezid ve Şeyhî de Mushaf'ı, güzellik unsuru olarak şiirlerinde işleyen şairlerdendir:

Mushaf-ı hüsnünde yazup müşg ile reyhân hat

Eylemiş i'râb sünbül dâne-i fülfül nukat

(Adlî, 241, 44/1)

Müfesser eyleye Şeyhî Zebûr-ı Dâvûdı

Rivâyet itse yüzün mushafından âyetler

(Şeyhî[113], 156, 60/6)

2.5.19.2. Mi'râc

Kur'an-ı Kerim'de "esra" kelimesiyle ifâde edilen Mi'rac; bir gece Hz. Muhammed (sav)'in Mescid-i Harâm'dan alınıp, Mescid-i Aksâ'[114]ya götürülmesi, oradan semâya yükselerek Cebrâil (as)' la birlikte gök katlarını gezmesi ve nihayet Cenab-ı Hakk'a "kâbe Kavseyn ev ednâ"[115] derecesinde yaklaşması hâdiselerini bildirir. Bu kutlu gecede Hz. Muhammed (sav), Rabbi'nin en büyük âyetini müşahede etmiş, vasıtasız vahiy almış, ümmetine kıyamette mağfiret olunacağı bildirilmiş ve beş vakit namaz bu gece farz olunmuştur. (Yeniterzi, 1993a: 288)

Ol gice kim geldi didi Mi'râca Hak
'Arşa çıkup Kürsîye basdı ayak

(Necâtî, 32/1)

Kaşı mihrâbında âşık *kâbe kavseyne* erer
Vâ'izin dûn himmetin gör ki dahı minberdedir

(Şeyhî, 132, 36/2)

---

[113] 267, 171/4

[114] Kudüs'te bulunan ve Müslümanların ilk kıblesi olan Mescid-i Aksâ, üç kutsal mescitten biridir. Mescid-i Aksâ'nın yerinin tespiti ve planlaması Dâvûd (as) ile başlar, ancak Süleyman (as) tarafından tamamlanır. bk. Bozkurt, 2004: 268-271.

[115] "İki yay aralığı kadar yahut daha az (kaldı)." bk. Yılmaz, 1992: 88.

Bu durum Kur’an-ı Kerim’de şöyle ifade edilir:

“Bir gece, kendisine âyetlerimizden bir kısmını gösterelim diye (Muhammed) kulunu Mescid-i Harâm’dan, çevresini mübarek kıldığımız Mescid-i Aksâ’ya götüren Allah noksan sıfatlardan münezzehtir; O, gerçekten işitendir, görendir.” (İsrâ 17/1)

“Sonra en yüksek ufukta iken asıl şekliyle doğruldu. Sonra (Muhammed’e) yaklaştı, derken daha da yaklaştı. O kadar ki (birleştirilmiş) iki yay arası kadar, hatta daha da yakın oldu. Bunun üzerine Allah, kuluna vahyini bildirdi. (Gözleriyle) gördüğünü kalbi yalanlamadı. Onun gördükleri hakkında şimdi kendisi ile tartışacak mısınız? Andolsun onu, Sidretü'l-Müntehâ’nın yanında önceden bir defa daha görmüştü. Cennetü’l-Me’vâ da onun yanındadır. Sidre’yi kaplayan kaplamıştı. Gözü kaymadı ve sınırı aşmadı.” (Necm 53/7-18)

Ahmed Paşa, Hz. Peygamber’in Mi‘râc’a çıkışını, orada yaşadıklarını, getirdiği armağanları şöyle ifade eder:

Cihân mahrecinden hurûc eyledin
Ki mi’râc-ı kurbe uruc eyledin

Sen olsun ki sana selâm etti Hak
Seninle hezârân kelâm etti Hak

Çü ta‘zimin emrin tamâm eyledi
Seni enbiyâya imâm eyledi

Seferden ki geldin getirdin hemân
Hâkın rahmetini bize armağan

(25, 2/28-29-30-31)

Şeyhî, beyitinde Hz. Peygamber'in Mi'râc mûcizesi ile Hz. Îsâ'nın can verme mûcizesini karşılaştırmış ve Hz. Peygamber'in mûcizesinin üstünlüğüne vurgu yapmıştır:

Erdi çün canlara Mi'râc-ı Muhammed'den dem

Ne gerek Şeyhî'ye ihyâ-yı Mesîhâ bu gece

(244, 148/6)

Cem Sultân da Mi'râc esnasındaki seferden bahseder:

Mi 'râcâ sefer eyleyicek encüm-i eflâk

Pâyına nisâr eyledi lü'lü'-i mühekkâ

(Cem Sultan[116] , 23, VI/89)

Mutasavvıflar, namaz kılmak suretiyle Hz. Peygamber'inkine benzeyen bir Mi'râc yapmanın her Müslüman için mümkün olduğunu söylemişlerdir. (TDEA, C.6: 415)

Halvetün dünlerini mi'râc ile kadr eylesün

'Ömrünün günlerini ikbâl ile nûr u za'îd

(Ahmed-i Dâ'î [117], 19, 7/27)

Hz.Peygamber'in, Mescid-i Harâm'dan Mescid-i Aksâ'ya götürülürken beyaz bir Burâk'a bindirilmesi ve Burâk'ın, adımını gözünün erişebileceği yerin ilerisine atıyor olması edebiyatımızda devrin büyüklerini methederken de kullanılmıştır:

Mesîhî, Nişancı Cafer Çelebi'yi överken bu durumu işlemiştir:

Yerine Hak sana Burâk virüp

Vire cennetde nice bin derecât

(308, 4. Kıt'a/3)

---

[116] 182, CCL/3

[117] 154, 143/6

2.5.19.3. Şakku'l-Kamer

Bu mûcize Mekkelilerin Hz. Peygamber'den bir mûcize istemeleri üzerine vuku bulmuş; Hz. Peygamber parmağıyla işaret ederek ayı iki parçaya bölmüştür.

Ayın ikiye yarılma mûcizesi Kur'an-ı Kerim'de şu şekilde geçmektedir:

"Kıyamet yaklaştı ve ay yarıldı. Onlar bir mûcize görürlerse hemen yüz çevirirler ve eskiden beri devam edegelen bir büyüdür, derler. Yalanladılar ve kendi heveslerine uydular. Hâlbuki her işin ulaşacağı yeri vardır. And olsun onlara, kötülükten önleyecek nice önemli haberler gelmiştir. Bu büyük bir hikmettir. Fakat (yüz çevirene) uyarılar ne fayda verir! Çağıranın görülmemiş bir şeye çağırdığı gün, sen de onlardan yüz çevir. Sanki etrafa yayılmış çekirge sürüsü gibi bakışları perişan (utançtan yere bakar) bir halde kabirlerden çıkarlar. Dâvetçiye koşarlarken o esnada kâfirler: Bu, çok çetin bir gündür! derler." (Kamer 54/1-8)

Ahmed Paşa, Hz. Peygamber'in ayı ikiye ayırmasını şöyle ifade eder:

Gösterdi cemâlinde senin gün gibi rûşen

Şakku'l-Kameri mu'ciz-i engüşt-i Muhammed

(Ahmed Paşa[118] , 133, 29/2)

Cem Sultân, Hz. Peygamber'in ayı ikiye bölmesinden daha büyük mûcizelere sahip bir peygamber olduğunu şöyle ifade eder:

Fehm eyleyimez mu'ciz-i a'lâsını idrâk

Kim şakk-ı kamer oldı ana mu'ciz-i ednâ

(Cem Sultan[119], 23, VI/92)

"*Edebiyatımızda Kur'an-ı Kerim'de geçtiği gibi " şakka'l-kamer" şeklinde ele alınan ayın ikiye bölünme mûcizesi, İlahi yardımla, bütün varlıkların ve tabiat*

---

[118] 270, 315/5

[119] 220, CCCXXII/3

olaylarının Hz. Peygamber'in emriyle hareket etmesine en güzel ve en çarpıcı bir örnektir." (Yeniterzi, 1993a: 290)

Engüşt-i Ahmed olmasa gül yüzde zanbagun

Bedr ayı eylemez idi ey dost iki şakk

(Necâtî, 272, 272/4)

Mesîhî de aynı konuya değinir:

Bînî midür ol sûret-i zîbâdaki yâ Rab

Yâ uşbu' -ı Ahmed ki mehi kılmış iki şakk

(197, 124/2)

2.5.19.4. Bulutun Gölgelemesi

Hz. Peygamber, sütannesi Halime'nin yanındayken oyun oynamak için dışarıya çıktığı zaman gökyüzünde bir bulut başının üzerinde O'nu daima gölgeler, gittiği her yerde de takip ederdi. Yine amcası Ebu Tâlib'le Şam'a giderken, kervanın üzerinde seyreden bir bulut yolculuk boyunca O'nu gölgelemişti. (Yeniterzi, 1993a: 299)

Necâtî; sevgilinin saçlarının, yüzünü gölgelemesini Hz. Peygamber'in üstünde dolaşan ve O'nu gölgeleyen buluta benzetmiştir:

Gün yüzinde zülf-i 'anber-bâr-ı misk-âsâ-yı dost

Ebr gibidir ki cism-i Mustafâ üstindedür

(204, 121/2)

2.5.19.5. Örümcek Ağı

Hicret sırasında Hz. Peygamber (sav) ve en çâr-ı yârin ilki olan Hz.Ebu Bekir mağarada gizlenirken, Kureyşli takipçiler mağaranın ağzına kadar gelmişler, ancak girişi kaplayan örümcek ağını ve hemen orada biten bir ağacın dallarına iki güvercinin yuva yapıp, yumurtalarını bıraktığını görünce, orada insan bulunmadığı kanaatiyle geri dönmüşlerdir. (Yeniterzi, 1993a: 295-296)

Mesîhî, Hz. Peygamber ile Hz. Ebubekir'in Sevr Mağrası'na saklanmasını ve bir örümceğin o mağaranın ağzını örerek düşmanlarını yanıltmalarına telmihte bulunmuş ve kendisinin de aynen o örümcek gibi sevdiğinin resmini, suretini sinesinde saklayıp, yabancılardan (rakîpten) koruduğuna atıfta bulunmuş, sinesini örümcek ağına benzetmiştir:

Bu müşebbek sîne saklar nakşûnı agyârdan

Kim Ebû Cehli örümcek ağı saklar ğardan

(237, 185/1)

Sonuç olarak;

İncelemeye aldığımız XV. yüzyıl divanlarında Hz. Muhammed (sav)-na'tler dışında- 119 beyitte geçmektedir. Doğumundan önceki olaylar 4, Doğumu 1, Peygamberliği 3, Ahlâkı 3, Nûru 7, Habîbullâh oluşu 4, Rahmeti 2, Şefâati 9, Livâ-i Hamd 2, Makam-ı Mahmûd 4, Ümmeti 6, Cömertliği 1, Hz. Ebû Bekîr'in Dostluğu 3, Ebû Cehilîn Düşmanlığı 3, Siret ve Sûretteki güzelliği 2, Kevser Sahibi Oluşu 1, Belâgati 3, Mübârek İsimleri 27, Hz. Peygamber'e Atfedilen Motifler 6, Mûcizeleri 28 beyitte ele alınmıştır. Taranan divanlarda Hz. Muhammed (sav)'le ilgili olarak tespit edilen beyit sayıları tablo halinde aşağıda verilmiştir:

HZ.MUHAMMED(SAV)	BEYİTLERİN KONUSU																															
																	MÜBAREK İSİMLERİ						MOTİFLER				MÛCİZELERİ					
DİVANLAR	DOĞUMUNDAN ÖNCE	DOĞUMU	PEYGAMBERLİĞİ	AHLÂKI	NÛRU	HABÎBULLAH OLUŞU	RAHMETİ	ŞEFÂATİ	LİVÂ-İ HAMD	MAKAM-I MAHMÛD	ÜMMETİ	CÖMERTLİĞİ	HZ.EBUBEKİR'İN DOSTLUĞU	EBU LEHEB'İN DÜŞMANLIĞI	SİRET VE SURETİ	KEVSER	BELAGATİ	MUHAMMED	AHMED	MAHMÛD	MUSTAFÂ	HÂTEM	RESÛL	GÜL	DÜRR-İ YETÎM	ÂB-I HAYÂT	ÂYET-İ RAHMET	KUR'ÂN-I KERÎM	Mİ 'RÂC	ŞAKKU'L-KAMER	BULUTUN GÖLGELEMESİ	ÖRÜMCEK AĞI	TOPLAM
Ahmed-i Dâ'î Divanı			2	2		1	1											2										1	2				11
Şeyhî Divanı		1			1			1	1		1			1				2	1	1	3		1				2	2	2				20
Avnî Divanı							1																										1
Ahmed Paşa Divanı	4			1	2			2		3	1			1				3	1		3	1		1		1		4	4	2			34
Cem Sultân Divanı					1																								2	2			5
Adlî Divanı								1		1	1			1														1					5
Mihrî Hâtûn Divanı						2		3					1						2		1	1											10
Necâtî Beg Divanı			1		3	1			1		3	1	2		2	1	3					4		1	1				1	1	1		27
Hamdullah Hamdî Divanı																					1												1
Mesîhî Divanı								2																					1	1		1	5
Toplam	4	1	3	3	7	4	2	9	2	4	6	1	3	3	2	1	3	7	4	1	8	6	1	2	1	1	2	8	12	6	1	1	119

SONUÇ

XV. yüzyıl divanlarında Ulü'l-Azm peygamberlerin kıssaları, muhtevalı olarak karşımıza çıkar. Beyitlerde ele alınan hususlar Kur'an'ı Kerim'deki kıssalarla paralel gibi görünse de çoğu zaman bunların arasında- Kısas-ı Enbiyâ türündeki eserlerde ve halk kültüründe yer alan -İsrâiliyyat tarzından- bazı menkıbelere de rastlamaktayız. Bu tür menkıbeler ele aldığımız bütün peygamberlerin hayatında kısmen yer almakla birlikte özellikle de Hz. Nûh, Hz. İbrâhim ve Hz. Îsâ'da karşımıza çıkmaktadır.

İncelemeye aldığımız divanlarda şairlarimiz, Ulü'l-Azm Peygamberleri 928 beyitle şiirlerinde konuk etmişlerdir.

Divanlarda; Hz. Nûh, 25 beyitte geçmektedir. 14 beyitte Tûfân hadisesi ve gemisi, 1 beyitte şeytanın gemiye binmesi ve eşeğin de kurtulanlardan olması,10 beyitte ömrünün uzunluğu konuları işlenmiştir.

Hz.İbrâhim, 49 beyitte geçmektedir. 4 beyitte babası Âzer'den, 10 beyitte Halîllulah oluşundan, 11 beyitte ateşe atılmasından, 6 beyitte kurbân hadisesinden,7 beyitte Kâbe'nin inşasından, 6 beyitte misâfirferverliğinden ve 5 beyitte de 'ades hadisesinden bahsedilmektedir.

Hz.Mûsâ, 68 beyitte işlenmiştir. 1 beyitte kıssasının uzunluğu, 4 beyitte Kıptî'yi öldürmesi, 17 beyitte mûcizeleri, 6 beyitte Firavun ve askerleri, 24 beyitte Tûr-ı Sînâ-ateş-Kelîmullâh oluşu, 16 beyitte ise Kârûn'dan bahsedilmiştir.

Hz.Îsâ, 177 beyitte işlenmiştir. 25 beyitte Mesîh isminden, 17 beyitte annesi Hz. Meryem'den, 100 beyitte mûcizelerinden, 7 beyitte tecerrüdünden, 20 beyitte semâya yükselişden, 2 beyitte âhir zaman da nüzulünden, 3 beyitte merkebinden ve 3 beyitte de iğnesinden bahsedilimiştir.

Hz.Muhammed (sav), 119 beyitte geçmektedir. Doğumundan önceki olaylar 4, Doğumu 1, Peygamberliği 3, Ahlâkı 3, Nûru 7, Habîbullâh oluşu 4, Rahmeti 2, Şefâati 9, Livâ-i Hamd 2, Makam-ı Mahmûd 4, Ümmeti 6, Cömertliği 1, Hz. Ebû Bekîr'in Dostluğu 3, Ebû Cehilîn Düşmanlığı 3, Siret ve Sûretteki güzelliği 2, Kevser Sahibi Oluşu 1, Belâgati 3, Mübârek İsimleri 27, Hz. Peygamber'e Atfedilen Motifler 6, Mûcizeleri 28 beyitte ele alınmıştır. (Na'tlerle birlikte 609 beyitte geçmektedir.)

Beyit sayılarına baktığımız zaman şairlerimizin bazı konularda daha fazla yoğunlaştığını gördük: Hz. Nûh'un Tûfânı, Hz. Mûsâ'nın Tûr'a çıkması- Cenab-ı

Hakk'la konuşması, Hz. İbrâhim'in ateşe atılması, Hz. Îsâ'nın dudağıyla can verme mûcizesi, Hz. Peygamber'in şefâati, Mi'râc mûcizesi gibi.

Çalışmalarımız esnasında dikkatimizi çeken hususlardan biri de şairlerimizin Ulü'l-Azm peygamberleri ele aldıkları beyit sayıları Hz. Nûh'tan Hz. Peygamber (sav)'e kadar artış göstermesidir. Yani 25 beyitte Hz. Nûh, 49 beyitte Hz. İbrâhim, 68 beyitte Hz. Mûsâ, 177 beyitte Hz. Îsâ ve 609 beyitte de Hz. Muhammed (sav) ele alınmıştır.

Taranan divanlarda Ulü'l-Azm peygamberlerle ilgili olarak tespit edilen beyit sayıları tablo halinde aşağıda verilmiştir:

DİVANLAR	Hz. Nûh	Hz. İbrahim	Hz. Mûsâ	Hz. İsâ	Hz. Muhammed (sav)	Na't	Toplam
Ahmed-i Dâ'î Divanı	4	4	18	7	11	0	44
Şeyîi Divanı	3	4	13	19	21	50	110
Avnî Divanı	0	1	5	10	1	5	22
Ahmed Paşa Divanı	4	12	7	21	34	47	125
Cem Sultân Divanı	3	3	3	18	5	129	161
Adlî Divanı	0	0	3	5	5	7	20
Mihrî Hâtûn Divanı	3	7	2	9	10	58	89
Necâtî Beg Divanı	1	7	7	52	27	68	162
Hamdullah Hamdî Divanı	4	4	6	8	1	126	149
Mesîhî Divanı	3	7	4	28	5	0	47
Toplam	25	49	68	177	119	490	928

Hz. Peygamber'le ilgili beyit sayısının çok olması birçok divanda yer alan tevhit ve münacattan sonra özel bir yeri bulunan, Hz. Peygamber'e övgü niteliğindeki na'tlerden ve O'na duyulan sevgi ve saygıdandır.

Hz. Peygamber'le ilgili taramalarımızda na'tleri ele almadık. Çünkü sadece O'nu anlatan ve Divan Edebiyatının önemli bir kısmını kapsayan na'tler başlı başına bir çalışma konusudur. Bu konuyla ilgili yapılmış çok değerli çalışmalar var (Emine Yeniterzi, 1993, Divan Şiirinde Na't). İnceleme yaptığımız XV. yüzyıl divanlarında yer alan na'tlerle ilgili şu bilgileri verebiliriz:

Şeyhî Divanı /5. Kaside / 50 beyit /s.38-41.

Avnî (Fatih Sultan Mehmet) Divanı /1. Gazel-Elif redifli /5 beyit/ s.90.

Ahmed Paşa Divanı /3. Kaside /30 beyit /s.30-32.(Ayrıca Der- Meth-i Hz. Emir Seyyid Sultan Kasidesi / 6. Kaside / 19 beyit- ilk 17 beyiti na't)

Cem Sultan'ın Türkçe Divanı /5. Kaside/ 129 beyit/ s.7-15.

Adlî (Sultan II. Bayezid) Divanı/ 3. Gazel /7 beyit / s.183.

Mihrî Hâtûn Divanı /Tazarrunâme /54-98.beyitler arası ve 99-113. beyitler arası 2 na't/ s.355-360.

Necâtî Beg Divanı / 68 beyit /s.44-48.

Hamdullah Hamdî Divanı /3. Kaside /52 beyit / s.110-115 ve gazellerdeki her kafiye geçişlerinde na't yer alıyor.(13.-17.-18.-30.-31. Gazeller gibi.)

Ahmed-i Dâ'î ve Mesîhî'nin Türkçe Divanlarında na't yoktur.

Aşağıda, bütün çalışmalarımız esnasında her peygamber bölümünden sonra vermeye çalıştığımız dökümanları, derli toplu olması açısından bir bütün halinde tekrar vermeyi uygun gördük:

HZ.NÛH	BEYİTLERİN KONUSU			
DİVANLAR	TÛFÂN	ŞEYTÂN'IN GEMİYE BİNMESİ	HZ.NÛH'UN ÖMRÜ	Toplam
Ahmed-i Dâ'î Divanı	1	1	2	4
Şeyhî Divanı	1	-	2	3
Avnî Divanı	-	-	-	0
Ahmed Paşa Divanı	4	-	-	4
Cem Sultân Divanı	2	-	1	3
Adlî Divanı	-	-	-	0
Mihrî Hâtûn Divanı	1	-	2	3
Necâtî Beg Divanı	-	-	1	1
Hamdullah Hamdî Divanı	3	-	1	4
Mesîhî Divanı	2	-	1	3
Toplam	14	1	10	25

HZ.İBRÂHİM	BEYİTLERİN KONUSU							
DİVANLAR	BABASI ÂZER	HALÎL OLUŞU	ATEŞE ATILMASI	KURBAN HADİSESİ	KÂBE'Yİ İNŞASI	MİSAFİRF ERVERLİĞİ	ADES HADİSESİ	TOPLAM
Ahmed-i Dâ'î Divanı	2	-	1	-	-	1	-	4
Şeyhî Divanı	2	-	-	-	-	-	2	4
Avnî Divanı	-	-	1	-	-	-	-	1
Ahmed Paşa Divanı	-	4	3	1	2	1	1	12
Cem Sultân Divanı	-	-	1	1	-	1	-	3
Adlî Divanı	-	-	-	-	-	-	-	-
Mihrî Hâtûn Divanı	-	-	3	3	-	1	-	7
Necâtî Beg Divanı	-	4	-	-	1	1	1	7
Hamdullah Hamdî Divanı	-	2	-	-	1	-	1	4
Mesîhî Divanı	-	-	2	1	3	1	-	7
Toplam	4	10	11	6	7	6	5	49

HZ.MÛSÂ	BEYİTLERİN KONUSU							
DİVANLAR	KISSASI	KIPTÎ'Yİ ÖLDÜRMESİ	YED-İ BEYZÂ	ASÂ	FİRAVUN VE ASKERLERİ	TÛR-I SÎNÂ-ATEŞ-KELÎMULLAH-TECELLÎ	KÂRÛN	TOPLAM
Ahmed-i Dâ'î Divanı	-	-	2	-	-	5	11	18
Şeyhî Divanı	-	-	1	3	-	7	2	13
Avnî Divanı	-	3	-	-	-	2	-	5
Ahmed Paşa Divanı	-	-	3	2	1	1	-	7
Cem Sultân Divanı	-	-	1	-	2	-	-	3
Adlî Divanı	-	-	1	1	-	1	-	3
Mihrî Hâtûn Divanı	-	-	-	1	-	1	-	2
Necâtî Beg Divanı	-	1	1	-	1	1	3	7
Hamdullah Hamdî Divanı	1	-	1	-	1	3	-	6
Mesîhî Divanı	-	-	-	-	1	3	-	4
Toplam	1	4	10	7	6	24	16	68

HZ.ÎSÂ	BEYİTLERİN KONUSU												
DİVANLAR	MESÎH OLUŞU	HZ. MERYEM	KUNDAKTA İKEN KONUŞMASI	HASTALARI İYİLEŞTİRMESİ	KÖRLERİN GÖZÜNÜ AÇMASI	ÖLÜLERİ DİRİLTMESİ	İNCİL	TECERRÜDÜ	SEMAYA YÜKSELİŞİ	NÜZÛLÜ	MERKEBİ	İĞNESİ	TOPLAM
Ahmed-i Dâ'î Divanı	1	-	-	-	-	6	-	-	-	-	-	-	7
Şeyhî Divanı	5	4	1	-	-	8	-	-	1	-	-	-	19
Avnî Divanı	1	-	-	-	-	9	-	-	-	-	-	-	10
Ahmed Paşa Divanı	8	1	-	-	-	9	1	-	2	-	-	-	21
Cem Sultân Divanı	4	1	-	3	-	10	-	-	-	-	-	-	18
Adlî Divanı	1	-	1	-	-	3	-	-	-	-	-	-	5
Mihrî Hâtûn Divanı	1	-	-	-	-	6	-	-	2	-	-	-	9
Necâtî Beg Divanı	-	7	1	15	1	14	1	6	3	1	1	2	52
Hamdullah Hamdî Divanı	-	1	-	-	-	5	-	1	-	-	1	-	8
Mesîhî Divanı	4	3	1	-	1	3	1	-	12	1	1	1	28
Toplam	25	17	4	18	2	73	3	7	20	2	3	3	177

HZ.MUHAMMED(SAV)	BEYİTLERİN KONUSU																															
																	MÜBAREK İSİMLERİ						MOTİFLER				MÛCİZELERİ					
DİVANLAR	DOĞUMUNDAN ÖNCE	DOĞUMU	PEYGAMBERLİĞİ	AHLÂKI	NÛRU	HABÎBULLAH OLUŞU	RAHMETİ	ŞEFÂATİ	LİVÂ-İ HAMD	MAKAM-I MAHMÛD	ÜMMETİ	CÖMERTLİĞİ	HZ.EBUBEKİR'İN DOSTLUĞU	EBU LEHEB'İN DÜŞMANLIĞI	SİRET VE SURETİ	KEVSER	BELAGATİ	MUHAMMED	AHMED	MAHMÛD	MUSTAFÂ	HÂTEM	RESÛL	GÜL	DÜRR-İ YETÎM	ÂB-I HAYÂT	ÂYET-İ RAHMET	KUR'ÂN-I KERÎM	Mİ 'RÂC	ŞAKKU'L-KAMER	BULUTUN GÖLGELEMESİ	ÖRÜMCEK AĞI	TOPLAM
Ahmed-i Dâ'î Divanı			2	2		1	1											2										1	2				11
Şeyhî Divanı		1			1			1	1		1			1				2	1	1	3		1				2	2	2				20
Avnî Divanı							1																										1
Ahmed Paşa Divanı	4			1	2			2		3	1			1				3	1		3	1		1		1		4	4	2			34
Cem Sultân Divanı					1																								2	2			5
Adlî Divanı								1		1	1			1														1					5
Mihrî Hâtûn Divanı						2		3					1						2		1	1											10
Necâtî Beg Divanı			1		3	1			1		3	1	2		2	1	3					4		1	1				1	1	1		27
Hamdullah Hamdî Divanı																					1												1
Mesîhî Divanı								2																					1	1		1	5
Toplam	4	1	3	3	7	4	2	9	2	4	6	1	3	3	2	1	3	7	4	1	8	6	1	2	1	1	2	8	12	6	1	1	119

KAYNAKLAR

Ahatlı, Erdinç (1997). Hasâisü'n-Nebî, *TDV İslam Ansiklopedisi*, *16*, 277-281.

Akay, Hasan (2005). *İslâmi Terimler Sözlüğü*. İstanbul: İşaret Yayınları.

Akbudak, Yasemin (2008). Mesîhî'de Şiirin Beş Temel Unsuru. *İstanbul Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, 18*, 277-297.

Algül, Hüseyin (2000). Âlemlere Rahmet Hazreti Muhammed. *Diyanet İlmi Dergi*, *Peygamberimiz Hazreti Muhammed(Özel Sayı).* Ankara.

Araz, Rıfat (2007). Hz. İbrâhim'in Mûcizevi Hayatından Türk Şiirine Yansımalar. *Mürekkep Kültür Edebiyat* Dergisi*, 2,* 38-41.Ankara.

Arslan , Mehmet (2007). *Mihrî Hatûn Divanı*. Ankara: Atatürk Kültür Merkezi Yayınları.

Aruçi, Muhammet (2012). Ulü'l-Azm. *TDV İslam Ansiklopedisi ,42*, 294-295.

Ateş, Bünyamin (1993). *Peygamberler Tarihi*. İstanbul.

Aydemir, Abdullah (1979). *Tefsirde İsrâiliyyat.* Ankara: TDV Yayınları.

Aydemir, Abdullah (1992). *İslâmî Kaynaklara Göre Peygamberler*. Ankara: TDV Yayınları.

Bardakçı, Mehmet, N. (2005). *Türk Tasavvuf Kültüründe Gül Sembolü Üzerine Bazı Düşünceler.* Isparta: Gül Kitabı.

Bayram, Yavuz (2009). *Adlî (Sultan İkinci Bâyezid)*. Ankara: Amasya Valiliği Yayınları.

Bozkurt, Nebi (2004). Mescid-i Aksa, *TDV İslâm Ansiklopedisi, 29*, 268-271.

Bursalı, Mustafa, N. (2003). *Peygamberler Tarihi*. İstanbul: Çelik Yayınları.

Büyük Türk Klasikleri (1985). İstanbul: Ötüken-Söğüt Yayınları.

Canan, İbrahim (1988). *Kütüb-i Sitte Muhtasarı Tercüme ve Şerhi*. Ankara: Akçağ Yayınları.

Cebecioğlu, Ethem (1997). *Tasavvuf Terimleri ve Deyimleri Sözlüğü*. Ankara: Rehber Yayınları.

Cemiloğlu, İsmet (1994). *14.Yüzyıla Ait Bir Kısas-ı Enbiyâ Nüshası Üzerinde Sentaks İncelemesi.* Ankara: TDK Yayınları.

Çavuşoğlu, Mehmet (1971). *Necâtî Beg Dîvânı'nın Tahlili*. İstanbul: Milli Eğitim Basımı.

Çelebioğlu, Âmil (1998). *Türk Edebiyatında Manzum-Dini Eserler, Eski Türk Edebiyatı Araştırmaları*. İstanbul: MEB Yayınları.

Çuhadar, Mustafa (1995). Fesahat. *TDV İslam Ansiklopedisi*, *12,* 423-424.

Devellioğlu, Ferit (1997). *Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lûgat*. Ankara: Aydın Kitabevi Yayınları.

Doğan, Mustafa, N. (2014). *Fâtih Dîvânı ve Şerhi*. İstanbul: Türkiye Yazma Eserler Kurumu Başkanlığı Yayınları.

Durmuş, İsmail (2005). Muhammed. *TDV İslam Ansiklopedisi,30*, 428-431.

Ersoylu, Halil (1989). *Cem Sultân'ın Türkçe Divanı*. Ankara: TDK Yayınları.

Fayda, Mustafa (2005). Muhammed. *TDV İslam Ansiklopedisi*, *30,* 400-423.

Güldaş, Ayhan (1996). *Abdülvasi Çelebi-Halilnâme*. Ankara: Kültür Bakanlığı Yay.

Gültekin, Emine (2006). *Âşık Edebiyatında Peygamber Kıssaları,* Yüksek Lisâns Tezi, SDÜ Sosyal Bilimler Enstitüsü, Isparta.

Harman, Ömer, F. (1991). Asâ. *TDV İslâm Ansiklopedisi, 3*, 449-450.

Harman, Ömer, F. (2000a). İbrâhim. *TDV İslâm Ansiklopedisi, 21*, 264-272.

Harman, Ömer, F. (2000b). Îsâ. *TDV İslâm Ansiklopedisi*, *22,* 465-472.

Harman, Ömer, F. (2001a). İsmâîl. *TDV İslam Ansiklopedisi*, *23*, 76-80.

Harman, Ömer, F. (2001b). Kârûn. *TDV İslâm Ansiklopedisi*, *24,* 519-520.

Harman, Ömer, F. (2003). Medyen. *TDV İslâm Ansiklopedisi*, *28*, 346-348.

Harman, Ömer, F. (2006). Mûsâ. *TDV İslâm Ansiklopedisi, 31*, 207-213.

Harman, Ömer, F. (2007). Nûh. *TDV İslâm Ansiklopedisi, 33*, 224-227.

Harman, Ömer, F. (2012). Tufân. *TDV İslâm Ansiklopedisi, 41*, 319-322.

Harman, Ömer, F. (2013). Yed-i Beyzâ. *TDV İslâm Ansiklopedisi, 43*, 377.

Harputlu İshâk Efendi (1995). *Dıyâu'l-Kulûb*. İstanbul.

İbn Kesîr (1969). *Tefsîru'l-Kur'ân'il-Azîm*. I-IV. Beyrut.

İmam Gazali (t.y.). *Esmaü'l-Hüsnâ Şerhi*. (çev. M. Ferşak). Merve Yay.

İmamoğlu, İ. Sıddık (t.y.). *Büyük Dini Hikayeler*. İstanbul: Fatih Yay.

İpekten, Haluk (2007). *Eski Türk Edebiyatı.* İstanbul: Dergah Yayınları.

İsen, Mustafa ve Kurnaz, Cemal (1990). *Şeyhî Divanı*. Ankara: Akçağ Yay.

İspir, Muhammed (2011). Şeyhî Divanı'ndaki Kasidelerin Edebî Türler ve Tarzlar Açısından İncelenmesi(Methiye-Fahriye),A Literary Genre and Stylictic Analysis of Qaside in Seyhi's Divan(methiye-Fahriye). *Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 7*, 47-71.

Kandemir, Yaşar (2005). Muhammed. *TDV İslam Ansiklopedisi, 30*, 423-428.

Karacabey, Salih (1998). Ulü'l-Azm Peygamberler ve Ortak Yönleri. *Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, 7, 7*, 297-313.

Karagöz, İsmail (2005). *Dini Kavramlar Sözlüğü.* Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yay.

Kartal, Ahmet (2014). *Mesîhî Îsâ.* http://www.turkedebiyatiisimlersozlugu.com, Yazım Tarihi: 21. 12. 2014, Erişim Tarihi: 12. 05. 2015.

Kazancı, Ahmet, Lütfi (1997). *Peygamberler Tarihi*. İstanbul: Nil Yayınları.

---------(2002). Kıptîler. *TDV İslam Ansiklopedisi, 25*, 424-426.

Kiraz, Seydi (2014). Türk İslâm Edebiyatında Bir Peygamber Portresi. *EKEV Akademi Dergisi, 18, 60*, 261-280.

Konuk, Ahmet, H. (1987). *Füsûsu'l-Hikem, Tercüme ve Şerhi*. (haz. Mustafa Tahralı ve Selçuk Eraydın). İstanbul: Dergah Yayınları, C.1.

Köksal, M., ASIM (2004). *Peygamberler Tarihi*. Ankara: TDV Yay., C.I-II.

Kur'an-ı Kerîm Açıklamalı Meali (2002). Ankara: TDV Yay.

Kurnaz, Cemal (1996). Gül. *TDV İslam Ansiklopedisi, 14*, 219-222.

Kurnaz, Cemal (2005). *Edebiyatımızda Gül Kokusu*. Isparta: Gül Kitabı.

-----------(2002). *Kütüb-i Sitte'den 1001 Hadis*. Merve Yay.

Levend, Agah, S. (1984). *Divan Edebiyatı –Kelimeler ve Remizler, Mazmunlar ve Mefhumlar*. İstanbul: Enderun Kitabevi.

Mengi, Mine (1995). *Mesîhî Divanı*. Ankara: Atatürk Kültür Merkezi Yay.

Nizamoğlu, Rıdvan (2000). Örnek Şahsiyeti ve Eserleri ile Peygamber Efendimiz, *Diyanet İlmi Dergi, Peygamberimiz Hazreti Muhammed (Özel Sayı).* Ankara.

Okumuş, Ömer ve Kalkışım, Muhsin (2008). Klasik Türk Şiirinde Hazret-i Îsa Kavramı, *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi,1/5*, 534-546.

Onay, Ahmet, T. (1992). *Eski Türk Edebiyatında Mazmunlar ve İzahı.* (haz. Cemal Kurnaz). Ankara: TDV Yayınları.

Onay, Ahmet, T. (1996). *Eski Türk Edebiyatında Mazmunlar*. İstanbul: MEB Yay.

Özmen, Mehmet (2001). *Ahmed-i Dâ'î Divanı*. Ankara: TDK Yay.

Özyıldırım, Ali, E. (1999). *Hamdullah Hamdî ve Divanı*. Ankara: Kültür Bakanlığı Yay.

Pakalın, Mehmet, Z. (1983). *Osmanlı Tarih Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü.* İstanbul. C.2.

Pala, İskender (1989). *Ansiklopedik Divan Şiiri Sözlüğü*. Ankara: Akçağ Yayınları.

Pala, İskender (2000). *Ansiklopedik Divan Şiiri Sözlüğü*. İstanbul: Ötüken Yay.

Pala, İskaender (2012). Türk Edebiyatı-Tufân. *TDV İslâm Ansiklopedisi, 41*, 322-323.

Rudânî (t.y.). *Cem'ül-Fevâid, Büyük Hadis Külliyatı*. (çev. Naim Erdoğan). İz Yayınları. C.5.

Sucu, Nurgül (2009). Necâtî Divanı'nda Peygamberler. *I. Uluslararası Türk Dili ve Edebiyatı Sempozyumu*. Kocaeli: Kocaeli Büyükşehir Belediyesi Kültür Yayınları. 604-627.

Suruç, Salih (1996). *Peygamberimizin Hayatı*. İstanbul.

Şemseddin Samî (19969. *Kâmûs-ı Tûrkî*. İstanbul: Çağrı Yayınları.

Tabbara, Afif, Abdullah (1981). Hz. İbrâhim (as). (Tercüme: Mehmet Aydın). *Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, *24*, 547-582. Ankara.

Tarlan Ali, Nihat (1992a). *Ahmed Paşa Divanı,* Ankara: Akçağ Yayınları.

Tarlan Ali, Nihat (1992b). *Necâtî Beg Divanı*, Ankara: Akçağ Yayınları.

Tarlan Ali, Nihat (2004). *Şeyhî Divanı'nı Tetkik*. Ankara: Akçağ Yayınları.

Tatçı, Mustafa (2005). *İsmâil Hakkı Bursavî'nin Gül Risâlesi*. Isparta: Gül Kitabı.

Tolasa, Harun (1973). *Ahmed Paşa'nın Şiir Dünyası*. Ankara: Atatürk Üniversitesi Yay.

Tunç, Semra (2005). Divan Şiirinde Hz. İbrâhim ve 'Ades (Mercimek) Kıssasına Dair, *Türkiyat Araştırmaları Dergisi, 17*, 123-131.

Tunç, Semra (2010). Klasik Türk Şiirinde Kadın Şahsiyetler, *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, *Klasik Türk Edebiyatının Kaynakları Özel Sayısı (Prof. Dr. Turgut Karabey Armağanı)*, *3/15*. 225-259.

Tümer, Günay (1991). Âzer. *TDV İslam Ansiklopedisi, 4*, 316-317.

Türk Dili ve Edebiyatı Ansiklopedisi (t.y.). İstanbul: Dergâh Yayınları.

Uludağ Süleyman (2001). *Tasavvuf Terimleri Sözlüğü*. İstanbul: Kabalcı Yayınları.

Uzun, Mustafa (1996). Türk Edebiyatı-Firavun. *TDV İslâm Ansiklopedisi, 13,* 121-122.

Uzun, Mustafa (2000a). Türk Edebiyatı-Îsâ. *TDV İslâm Ansiklopedisi, 2*2, 473-475.

Uzun, Mustafa (2000b). Türk Edebiyatı-İbrâhim. *TDV İslâmAnsiklopedisi, 21,* 272-273.

Uzun, Mustafa (2005). Türk Edebiyatı-Muhammed. *TDV İslam Ansiklopedisi, 30*, 457-459.

Ülkü, Hayati (t.y.). *İslâm Tarihi*. İstanbul: Çelik Yayınları.

Üstün, Yaku (1987). *Peygamberimiz Hazret-i Muhammed*. Ankara: TDV Yay.

Waardenburg, Jacques (2004). Mesîh. *TDV İslam Ansiklopedisi, 29,* 306-309.

Yavuz, Kemal, Canpolat, Mustafa ve Şanlı, İsmet (2013). *XIV-XV. Yüzyıllar Türk Edebiyatı*. Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Yayınları.

Yazır Elmalılı Hamdi (1992). Hak Dini Kur'an Dili. İstanbul: Azîm Dağıtım.

Yazır Elmalılı Hamdi (1993). *Kur'an-ı Kerîm Yüce Meâli*. (haz. Dücane Cundioğlu). İstanbul: İslâmoğlu Yayınları.

Yeni Türk Ansiklopedisi (t.y.). Ötüken Yayınları. C.7.

Yeniterzi, Emine (1993a). *Divan Şiirinde Na'‘t*. Ankara: TDV Yay.

Yeniterzi, Emine (1993b). *Türk Edebiyatında Na'‘tler (Antoloji),* Ankara: TDV Yay.

Yıldız, Hakkı, D. (1986). *Doğuştan Günümüze Büyük İslam Tarihi*. İstanbul.

Yılmaz, Mehmet (1992). *Edebiyatımızda İslâmî Kaynaklı Sözler*. İstanbul: Enderun Kitabevi.

Yusuf bin İsmail en-Nebhani (1996). *Hz. Muhammed'in Faziletleri*.(çev. Fethi Güngör). İstanbul: İnsan Yay.

Zavotçu, Gencay (2006). *Divan Edebiyatı Kişiler-Kişilikler Sözlüğü.* Ankara: Aydın Kitabevi.

Zekeriyagil, Yahya (2006). *Nüzûl-i Îsâ Aleyhisselâm*. İstanbul: Rahle Yay.

T. C.
SELÇUK ÜNİVERSİTESİ
Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürlüğü

Özgeçmiş

Adı Soyadı:	Rukiye YAKIT GUREL
Doğum Yeri:	DENİZLİ
Doğum Tarihi:	29.09.1974
Medeni Durumu:	Evli
Öğrenim Durumu	
Derece:	Okulun Adı:
İlköğretim:	**Nazmi Duhani İlkokulu-İstanbul**
Ortaöğretim:	**Çapa Ortaokulu-İstanbul**
Lise:	**Şehremini Lisesi-İstanbul**
Lisans.	**Selçuk Üniversitesi**
Yüksek Lisans.	**Selçuk Üniversitesi**
Becerileri:	
İlgi Alanları:	**Edebiyat, Resim**
İş Deneyimi: (Doldurulması isteğe bağlı)	
Aldığı Ödüller: (Doldurulması isteğe bağlı)	**MEB Teşekkür Belgesi** **Özel Okul Teşekkür Belgesi**
Hakkımda bilgi almak için önerebileceğim şahıslar: (Doldurulması isteğe bağlı)	
Tel:	**507-925-87-86**